

U ZAVRŠNIM BORBAMA – DO POSLEDNJEG
DANA RATA

U BORBENOM STROJU PRVOG BATALJONA

Početkom avgusta 1944. godine Četvrta brigada, nalazila se u rejonu sela Bijelnik, Ljetovanci, Blinja i Veliki Dejanovići. Prateća četa, čiji sam bio komesar, nalazila se u selu Bijelniku. Komandir čete Dragan Šušnjar preneo je naređenje da se javim u štab brigade jer treba da idem na novu dužnost u 1. bataljon.

Uzeo sam lične stvari, oprostio se od drugova u četi i krenuo u selo Blinju. Stigao sam posle podne u brigadu i javio se komandantu Peri Maljkoviću. Upoznao me sa stanjem u bataljonu i rekao šta od njega očekuje.

Posle toga krenuo sam u 1. bataljon koji se nalazio u selu Velikom Dejanoviću. Samo što sam stigao u štab bataljona, čula se eksplozija artiljerijskih granata po delu položaja bataljona koji se nalazio na zapadnom delu sela Donje Budičine i Klinca. S drugovima sam otišao na položaj i ostao do mraka očekujući da neprijatelj nađe iz pravca Petrinje, ali on to nije učinio. Od eksplozije artiljerijskih granata poginuo je intendant bataljona Milan Beč, rođen 1915. godine u selu Crkvenom Boku, opština Sisak. Od njega smo se oprostili dostoјno, kao od dobrog borca, druga i rukovodioca.

Borba kod sela Budičine

Posle dolaska sa položaja pozvani smo u štab brigade. Prema obaveštenju koje je dobio štab brigade, očekivalo se da će neprijatelj sutra rano krenuti u pljačku sela Velike i Male Moštanice. Prvi bataljon je dobio zadatak da zaposedne položaj ispred sela Donje Budičine i ispred severoistočne strane sela Taborišta, i da ne dozvoli neprijatelju da prodre iz Petrinje prema Moštanici.

Bataljon je zaposeo položaj ovako: 2. četa levo od ceste Petrinja — Velika Moštanica i prema selu Donjoj Budičini; 1. četa od ceste do ivice sela Taborišta i 3. četa: severoistočni deo Taborišta i prema Maloj Moštanici.

Oko 10 časova, kad smo se već pripremili da napustimo položaj i krenemo u Veliki Dejanović, komandir 3. čete obavestio je štab bataljona da od Češkog Sela, prema Gornjoj Budičini i Maloj Moštanici dolazi neprijatelj. Bili su to uglavnom »Čerkezi« i nešto ustaša. O tome je štab bataljona odmah izvestio štab brigade. Pošto nije nastupao u pravcu našeg položaja,

Borac Ilija Puškar, 1944.

već desno prema Gornjoj Budičini, 1. i 3. četa zauzele su nove položaje na severoistočnoj strani Gornje Budičine, a delovi 2. čete prešli su na položaj 1. čete i osmatrali pravac Petrinja — Moštanica.

Borba je počela oko Ili i trajala je do 13 časova. U tom vremenu neprijatelj je potisnuo 3. četu prema Gornjoj Budičini. Kada se borba najviše razvila i kada su Čerkezi nastojali da se domognu Gornje Budičine i izbjiju na visoravan prema Velikoj Moštanici, u borbu je uveden 2. bataljon koji je od Male Moštanice napao neprijatelja u bok.

Videći da ne može ostvariti svoje namere, a pod našim pritiskom, počeo je da se povlači u pravcu Češkog Sela. U međuvremenu iz pravca Petrinje stizala je manja kolona Čerkeza u pravcu Budičine. Deo bataljona zajedno sa 2. bataljonom gonio je neprijatelja, a 2. četa dočekala je kolonu Čerkeza između Donje i Gornje Budičine. U žestokoj borbi četa je ubila 7 Čerkeza i zaplenila 29 konja i dvoja kola.

U Moslavini i Podravini

Trinaestog avgusta 1944. godine 1. bataljon je, u sastavu Brigade, krenuo u Moslavinu i Podravinu. Petnaestog avgusta prešli smo preko pruge Kutina — Popovača i sutradan stigli u Srpsko Selište.

Četvrta brigada je 20. avgusta zaposela položaj za odbranu u rejonu Simljanica, Brestovac, Trudovo Brdo, Gradina (k. 180) sa zadatkom da spreči prodror neprijatelja od Bjelovara prema Hercegovcu i da tako osigura napad slavonskih jedinica na Hercegovac.

Prema odluci štaba brigade 1. bataljon je ostao u rezervi. Oko osam sati Čerkezi su napali položaje brigade. Napadu je prethodila jaka artiljerijska priprema, a potom su Čerkezi prešli u juriš. Naše jedinice otvorile su jaku puščanu i mitraljesku vatru i odbacile neprijatelja na polazne položaje.

Stab brigade je naredio da se uvede u borbu 1. bataljon i da zaposedne položaj za odbranu, ispred sela Simljanice. Bataljon se brzo ukopao i maskirao. Oko 11 sati »Čerkezi« su drugi put napali naše položaje, i to silovitije i organizovanje nego ranije. Neprijateljeva artiljerija i minobacači strahovito su tutkli naše položaje. Mi smo čekali da se neprijatelj što više približi našem položaju. Pošto smo ih pustili na blisko odstojanje, otvorili smo žestoku vatru. Neprijatelj je napadao, a bataljon se dobro držao. Uvidevši da i ovog puta neće proći kroz naše položaje, neprijatelj je u borbu uveo tenkove. U borbu je ubaćena i naša prateća četa. Oštećena su dva tenka. Našom upornom odbranom i efikasnom vatrom Čerkezi su bili primorani da se ponovo povuku na polazne položaje.

Treći put Čerkezi su napali oko 14 časova. Taj se napad završio kao i dva prethodna. Pošto se dan bližio kraju, bilo je jasno da će sledeći napad biti još teži. Zato smo jedinice snabdeli municijom i sredili naše redove da bismo spremno dočekali napad neprijatelja. Četvrti put Čerkezi su napali u 17 časova. Ovaj napad bio je jači od prethodnih. Artiljerija i minobacači zasipali su naše položaje tako da se od eksplozija granata stvorila dimna zavesa. Čitava Simljinica bila je u dimu. Razvila se ogorčena borba, »Kozaci« su jurišali kao sumanuti, nastojeći da nas zbace sa položaja. Naši topovi i minobacači efikasno su podržavali bataljone. Cevi mitraljeza su pržile ruke, bombe su praštale na sve strane, ali se moralio. Neprijatelj nas je potisnuo prema selu, ali za kratko. Dobro izvedenim protivnapadom, u sadejstvu s delovima 3. brigade, uspeli smo da odbacimo neprijatelja i da mu nanesemo znatne gubitke. To je bila najteža odbrambena borba koju je do tada bataljon vodio.

Bataljon je imao relativno malo žrtava: 2 poginula i 5 lakaških i težih ranjenih.

Malo kasnije prešli smo u Podravinu.

Napad na Podravski Kloštar

Brigada je 4. oktobra napala ustaško uporište Podravski Kloštar. U njemu su bile dve satnije 37. ustaške bojne i 1. stojnička satnija. Dan pre napada ustašama je stiglo pojačanje iz sela Pitomače — 5 tenkova i 3 kamiona ustaša. Kloštar je branilo više od 450 ustaša bobanovaca.

Ustaše smo napali u 16 časova po lepom i sunčanom vremenu. Prvi bataljon je napadao: između ceste Virovitica—Kloštar i potoka prema železničkoj stanici i parnom mlinu. Spoljni odbranu, na pravcu napada bataljona, predstavljala je pruga Kloštar — Virovitica i red rovova između pruge i naselja. U napad su istovremeno krenule sve tri čete. Sa nasipa na pruzi brzo smo zbacili slabije snage i zaplenili teški mitraljez.

Drugu liniju odbrane (rovove) branile su ustaše, kojima su se pridružili i bobanovci sa pruge. Došlo je do kraće borbe i rovovi su bili oslobođeni. Ustaše su pobegle u naselje. Prava borba je počela za savlađivanje prostora od rovova do prvih kuća. Neprijatelj je pružao jak otpor iz kuća. Bili smo u mnogo težem položaju nego ustaše. Ravan teren i dobra vidljivost omogućavale su ustašama da ostvare efikasnu vatru, No bez obzira na sve njihove pogodnosti, u sumrak smo se dočepali prvih kuća. Dok su 1. i 3. četa vodile borbu za rovove, 2. četa je već uveliko vodila borbu u naselju.

Borba se vodila za svaki podrum, kuću, svaku baštu i voćnjak. Praštale su ručne bombe, granate, vrećice sa eksplozivom. Mitraljeski rafali parali su mrak i zasipali prozore na kućama i podrumima.

Upornim i organizovanim napadom uspeli smo potisnuti ustaše do pola sela. Posle toga iskoristili smo zatišje i snabdeli bataljon municijom koja nam je ponestala.

U toku noći odbili smo protivnapad ustaša koji je bio usmeren, uglavnom, prema 3. četi.

U toku daljeg napada naišli smo na bunkere iz kojih su nas gađali teški mitraljezi. S desne strane ceste vatrica iz višespratnog bunkera ometala je napredovanje 1. i 2. bataljona. Za likvidaciju ovog bunkera određena je 1. četa 3. bataljona sa komandirom Josipom Šnajderom na čelu, koji je pri tome težen ranjen. Sve do svanuća vodila se žilava borba za osvajanje bun-

Štab 1. bataljona prima zadatok za napad na Brekovicu, s lijeva udesno (stoje): Stojan Stojisavljević, nepoznati drug, Mladen Oljača, Dušan Tadić i Pero Topo; (čuće): Jože »Slovenac«, Ante Štambuk, Nikola (iz Moslavine) i nepoznati drug, (leže): Boško Lončarević, Dragan Šušnjar, Miloš Cvijetovjević i Milan Miljević, 9. april 1945.

kera i grupe kuća na cesti koja vodi ka železničkoj stanici. Ujutro, 5. oktobra otpočele su pripreme za odlučujući napad. Vod topova sa kojima je bataljon bio ojačan i haubica 105 mm zauzeli su položaj za neposredno gađanje. Vlado Zec, nišandžija »džon-bula«, još u toku noći privukao se bunkeru, zamaskirao i čekao naređenje.

Prvi i 2. bataljon napali su jednovremeno. Ustaše su se povlačile prema mlinu, spasavajući glave, ostavljajući mrtve i ranjene. Prvi bataljon je izbio u centar naselja, potom je orientisao 1. i 3. četu prema preostalom uporištu — mlinu. Međutim, komandant brigade naređuje da se bataljon izvuče iz borbe, prikupi i vrati u bazu. Tom prilikom je rekao: »Vi ste svoj zadatok izvršili.« Prikupili smo bataljon i krenuli u selo Šandrovac na kraći odmor.

U ovoj borbi istakli su se omladinski rukovodilac bataljona Mladen Oljača, komandir 2. čete Mirko Jandrić, Ljuban Devetak, Nikola Obradović, Pavle Gdjemidov (Rus), Dragan Bomeštra, Ivan Kruglov (Rus), Stanko Miočinović, i mnogi drugi,

ali se, na žalost ne sećam njihovih imena. U borbi za Kloštar hrabro su poginuli desetar Stojan Vujanić, rođen 1919. u Gagama, opština Dvor na Uni, i Ljuban Durman, rodom iz Gornjeg Javornja, opština Dvor na Uni.

U ovoj borbi zarobljeno je 17 ustaša, ubijeno 90 i više ranjeno. Zaplenjeno je 5 tenkova, minobacač, 6 teških mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 69 pušaka, 16.000 metaka, 3 kamiona, 15 konja i veća količina razne vojne opreme.

Za uspešnu likvidaciju ustaškog garnizona u Podravskom Kloštaru, štab 7. udarne divizije pohvalio je 1. i 2. bataljon 4. brigade.

Jedanaestog oktobra, 1. bataljon je učestvovao u borbama za Podravski Novigrad i u likvidaciji motorizovane kolone kod sela Hlebina.

Napad na Koprivnicu

Koprivnicu je branila bojna ustaša i razbijeni delovi bobanovaca iz Podravine koji su se uspeli izvući iz Kloštara, Virja, Đurđevca, Novigrada i ostalih garnizona.

Pored brojne žive sile, sistem odbrane grada bio je dobro organizovan i branjen. Ustaše su imale bunkere, rovove punog profila, žičane prepreke, minska polja i dobro utvrđena mitraljeska gnezda na pojedinim kućama.

Trinaestog oktobra u 18 časova brigada je krenula u napad iz rejona sela Sigeteca i napadala severoistočni deo grada, duž puta Herešin—Koprivnica. U prvom napadu nije učestvovao 1. bataljon. Pošto taj napad nije uspeo, štab brigade je uveo u borbu i 1. bataljon. Svi naši noćni napadi su odbijeni. Napadali smo i jurišali nekoliko puta u toku noći, ali sve se završavalo na žičanim preprekama i minskim poljima. U toku noćne borbe nije bilo dobro sadejstvo pratećih oruđa sa pešadijom. Naši topovi i minobacači, umesto da tuku neprijateljske rovove, žičane prepreke i minska polja, tukli su po gradu. Juriši su se ponavljali, povećavao se broj žrtava, a među borcima i rukovodocima, zbog neuspeha, rasla je uzinemirenost. Ispred nas bio je veoma dobro organizovan i jak neprijatelj.

Sutradan oko 11 časova izveli smo prvi dnevni napad na grad, uz dobro sadejstvo pratećih oruđa, i postigli izvesne rezultate. Neprijatelj je isteran iz prednjeg kraja odbrane, ali daljnji prodor nije moguć usled dobro organizovane odbrane i efikasne vatre. Bez obzira na pretrpljene gubitke, dobili smo naređenje da ponovo napadamo. Borba je trajala sve do pred-

I

veče. Oko tri časa posle podne šest neprijateljskih aviona tuklo je naše položaje. Koristeći avione, neprijatelj je izveo protivnapad na naše položaje, ali mi nismo dozvolili da nas odbaci sa naših položaja.

Pošto su 3. i 4. banijska brigada pretrpele osetne gubitke, smenila ih je 12. slavonska brigada.

Povratak u Moslavинu

Iz rejona sela Topolovca 18. oktobra krećemo nazad u Moslavinu. Preko komunikacije Bjelovar — Križevci prešli smo kod sela Hagnja i Crkvine. U prethodnici brigade nalazio se 1. bataljon, čiji je zadatak bio da obezbedi prelaz 4. brigade i delova naše divizije preko ceste. Čim smo stigli na komunikaciju, sukobili smo se sa jakom neprijateljskom kolonom. Bataljon je odmah prihvatio borbu. Za nama se kretao 2. bataljon i odmah je stupio u borbu. Ova dva bataljona vodila su ceo sat borbu dok nisu stigli ostali delovi brigade i divizije. Neprijatelj je nastojao da nam spreči prelazak u Moslavinu i da nas odbaci nazad u Podravinu.

U prvi mah nismo znali jačinu i sastav neprijatelja. Zarobljeni žandarmi su nam rekli da je pred nama 1.200 žandarma i ustaša. U borbu su ubaćene obe naše brigade. Nekoliko puta vođena je borba prsa u prsa, naročito u vinogradu povrh ceste. Prvi bataljon je zarobio 7 žandarma od kojih su dvojicu bili narednici. Posle višečasovne borbe neprijatelj je bio razbijen i povukao se prema Bjelovaru i Križevcima.

U ovoj borbi neprijatelj je imao više desetina mrtvih i ranjenih. Zarobljeno je 15 žandarma, a zaplenjeno 15 pušaka, 6.000 metaka, 3 pištolja, puškomitrailjez, »šarac«, 65 bicikla i 36 šinjela i druge opreme. Naši gubici: 18 teže i lakše ranjenih boraca. U ovoj borbi dobro smo se osvetili neprijatelju za naš neuspeh na Koprivnici, za naše pогinule i ranjene drugove.

Posle završene borbe 1. bataljon je ostao u zaštitnici divizije. Stanko Miočinović i ja napustili smo 3. četu i uputili se u šumicu koja se nalazila levo od pravca našeg kretanja. Ulaskom u šumu upali smo među grupu Čerkeza, koji su bili sakriveni. Na našu sreću bilo je mračno pa nas nisu odmah prepoznali, a mi smo se prvi snašli i odmah pucali. Ubili smo 2 Čerkeza a ostali su bežali u pravcu jedne kuće u šumi. Čuvši pucnjavu, doleteo je jedan vod sa komandirom i komesarom čete na čelu i počela je jurnjava po šumi. Ubili smo još 5 Čerkeza«, zaplenili »šarac« i nekoliko bicikla. Verovatno su imali

zadatak da sačekaju bataljon kada se svije u kolonu i krene za brigadom. Rasteravši neprijatelja, bataljon je krenuo za brigadom u selo Dubrave.

Dvadesetog oktobra brigada je krenula iz rejona Čazme prema Kutini i Popovači, a 24. razmešta se u Srbskom Selištu i Mikleušu. Iz tih rejona ona intenzivno izviđa prema Kutini i Popovači. Tridesetog oktobra prelazimo preko pruge, a 31. forsiramo reku Savu sa jednom skelom i 4 čamca. Prelazak je bio spor jer su nedostajala sredstva za forsiranje. Bez obzira na poteškoće, Sava je uspešno pređena a 1. novembra i pruga Sunja — Dubica i Sunja — Kostajnica. Brigada je stigla na Baniju u sela Krčeve, Mečenčane i Borojeviće.

Ponovo na Baniji

Četvrtog/petog novembra bataljon je bio na osiguranju prema Sunji dok je 2. udarna brigada napadala Kostajnički Majur. Posle ove akcije brigada se razmestila u regionu Velike Graduse. Prvi bataljon smešten je u Maloj Gradusi.

Jedanaestog novembra bataljon je dobio zadatak da 12. ujutro krene iz Male Graduse preko Svinjice, zaposedne položaj za odbranu u selu Rakovcu i ne dozvoli neprijatelju da prodre na slobodnu teritoriju pravcem Rakovac — Svinjica — Velika Gradusa. Desno od nas, u selima Malo i Veliko Krčeve nalazili su se delovi 2. udarne brigade. Levo od nas, prema Radojnoj Luci u Četvrtkovcu, nije bilo naših snaga.

Bataljon je u toku noći zaposeo položaje i do svetuća bio spremjan za borbu. Obavešteni smo da će neprijatelj, uglavnom Čerkezi i ustaše, ujutro krenuti u pljačku naših sela. Dok smo očekivali neprijatelja, odjednom se proložila mitraljeska vatrica na našem desnom krilu. Neprijatelj je napao delove 2. udarne brigade u selima Malo i Veliko Krčeve. Razvila se žestoka borba u kojoj je neprijatelj počeo potiskivati naše snage prema Svinjici i Kostrešima. Istovremeno je od Kostajnice krenula kolona ustaša prema Kukuzarima i Donjoj Velešnji. Stab brigade je krenuo sa 2. i 3. bataljonom u susret toj koloni. Odjednom se pojavila kolona Čerkeza od Sunje ka selu Petrinjicima. Posle nje pojavila se i druga u pravcu Četvrtkovca, povrh Radojne Luke ka šumi Medenjaku. Bataljon se našao u nezavidnom položaju, u širem okruženju. Neprijatelj se pojavio s desne i leve strane i iza leđa bataljona. Stab bataljona je odlučio da 1. četa krene na Sabljić Groblje, sa zadatkom da ne dozvoli neprijatelju da upadne u Staro Selo i Gradusu; 2., 3. i

mitraljeska četa (sa vodom bacača) doatile su zadatak da dočekaju kolonu Čerkeza koja se kretala prema šumi Medenjaku i Svinjici.

Pre nego što je počela borba, neprijateljska artiljerija iz Donjeg Hrastovca počela je da tuče položaj bataljona. Pustili smo neprijatelja da se približi našem položaju i tada otvorili žestoku mitraljesku i puščanu vatru. Posle ovoga Čerkezi su se sredili i ponovo nas napali, ali bez uspeha. Nastala je žestoka borba. Videvši da ne mogu proći prema Svinjici, počeli su odstupati prema selu Četvrtkovcu i Sunji.

U ovoj borbi ranjeno je 5 drugova, među kojima i ja. Odvezen sam u bolnicu u Samaricu. U bolnici sam saznao da je na Sablić Groblju zarobljen komandir 1. čete Ivan Preglej.¹ U bataljon sam se vratio 20. januara 1944. godine.

Prvi bataljon je 22. i 23. januara, zajedno sa ostalim delovima brigade, učestvovao u napadu na selo Graboštane. Zbog niske temperature i visokog snežnog pokrivača napad nije uspeo, i bataljon se povukao u selo Komarevo.

U Komarevu, bataljon je imao zadatak da intenzivno izviđa i patrolira u pravcu Capraga, Sunje, Novog Sela i Praćnog. U Capraškoj Poljani, na predstraži, nalazila se grupa od 25 ustaša. Načelnik Štaba brigade preneo je 25. januara naredenje Prvom bataljonu da likvidira ovu predstražu i dovede bar jednog živog neprijateljskog vojnika. Želeli smo da saznamo jačinu i raspored neprijateljskih snaga u Praćnom i Mošćenici.

Za izvršenje ovog zadatka određena je 2. četa (komandir Ljuban Jandrić) i vod 3. čete. Druga četa je imala zadatak da napadne predstražu od Novog Sela a vod 3. čete da postavi zasedu na pruzi prema Capragu i da sačeka i pohvata ustaše.

Druga četa je napala ustaše, i u kratkoj ali žestokoj borbi isterala ih iz rovova i kuća i naterala pravo na zasedu. Vod u zasedi, umesto da hvata ustaše, otvara iznenadnu vatru i pobija većinu ustaša. Ranjene ustaše su se sami ubijali tako da zarobljenika nije bilo.

Zaplenili smo jedan »šarac« i dosta municije. Kod jednog ustaše našli smo kamu na kojoj je pisalo da je to uspomena iz Italije 1938. godine. U borbi je ranjen komandir čete Ljuban Jandrić. Posle završene akcije vratili smo se u Komarevo.

U zoru 27. januara u Novom Selu zarobili smo 5 Čerkeza koji su se vraćali iz pljačke u selu Praćnom. Nisu ni pokušali da pruže bilo kakav otpor.

¹ Kasnije je zamenjen za zarobljene Nemce.

Od njih smo o neprijatelju saznali: sastav, brojno stanje, naoružanje, raspored snaga i stražarska mesta.

Na osnovu tih podataka Štab brigade je odlučio da napadne neprijatelja u Praćnom i Novom Selu. Glavni zadatak imao je 2. bataljon — da napadne Praćno, a 4. bataljon da napadne Novo Selo. Prvi bataljon je bio na osiguranju od Siska. U toj borbi ubijeno je 30 neprijateljskih vojnika i 8 zarobljeno. Zaplijenjena su 2 teška mitraljeza, teški minobacač, 15 pušaka i ostali materijal. Posle ovoga napada Čerkezi su napustili Praćno i Novo Selo.

Dok je 3. brigada 7/8. februara napadala ustaško uporište Mošćenicu, 1. bataljon je bio na osiguranju prema Sisku — između reke Kupe i ceste Sisak — Petrinja.

Grupa od oko 35 ustaša bežala je iz Mošćenice prema Sisku koristeći vrbake i pokriveni teren pokraj reke Kupe. Bežeći naišla je na zasedu 2. čete 1. bataljona koja je bila na osiguranju pored Kupe. Zarobljeno je 20 ustaša koji su odmah likvidirani. Ostali su poskakali u Kupu da se spasu, ali su bili likvidirani u vodi. Jedan ustaša skočio je u vodu sa »šarcem« i plivajući na ledima pucao na nas na obali. Borac 2. čete koji ga je pogodio rekao je: »Zao mi je »šarca« što će da rđa u reci.« U ovoj borbi ranjena su 3 borca, a poginuli su komesar mitraljeske čete Milan Oljača i još jedan borac čijeg se imena ne sećam.

Od 18. do 23. februara 1. bataljon je vodio borbe protiv ustaša kod Novog Sela i Capraga i tom prilikom ubio 13 ustaša.

U borbama za Bihać

Pološinom marta 1945. godine 1. bataljon je napustio Baniju i s brigadom otišao u Cazinsku krajinu. I dosad je brigada odlazila sa Banije i vraćala se, ali posle ovog odlaska više se nikada nije vratila na svoju voljenu Baniju. Sve do rasformiranja ostala je budni čuvan naših zapadnih granica. S brigadom je i 1. bataljon završio svoj borbeni put i svoje postojanje.

Dvadeset prvog marta 2. udarna brigada² dobila je zadatak da na pravcu Bihać — Izočić obezbedi 3. brigadu koja je napadala Vaganac. Prvi bataljon dobio je zadatak da zaposedne položaj za odbranu levo od ceste Vaganac-Izočić. U Izočiću je bilo oko 300 legionara i domobrana, sa baterijom topova i minobacača.

² Krajem 1944. godine 4. brigada je preimenovana u 2. brigadu 7. divizije.

Dok smo očekivali da se neprijatelj pojavi iz Izočića, on je iznenada iskrisnuo iza naših leđa, iz pravca Vaganca. U toku borbe bataljon je odstupio desno i levo od ceste. Dok se bataljon sredio, neprijatelj je prošao prema Izočiću.

Posle toga jedinice 7. divizije likvidirale su neprijateljska uporišta Izočić, Turiće i Frkašić i stvorili uslove za napad na užu odbranu Bihaća.

Posle oslobođenja ovih mesta 2. udarna brigada dobila je zadatku da forsira Unu i likvidira oko 250 legionara i domobrana u Pokuplju. Drugi bataljon je kod sela Jankovca prvi prešao preko Une i iz pokreta napao neprijatelja na visu između Une i ceste Pokoj-Bihać. Napad na Pokoj izvršen je 22/23. marta. Neprijatelj je bio iznenaden našom pojavom od Bihaća. Drugi bataljon je energičnim jurišem savladao neprijatelja na kosi i izbio na cestu Pokoj—Bihać. Prvi bataljon je prešao preko Une odmah iza 2. bataljona i učestvovao u zauzimanju Pokoja. U žestokoj borbi neprijatelj je bio savladan u toku noći. U toku borbe ubijeno je 50 a zarobljena su 63 vojnika. Zaplijenjen je top, 2 teška mitraljeza, 5 mitraljeza, 60 motornih vozila sa opremom, 50 konja i skladište sa raznom opremom.

Posle zauzimanja Pokoja 2. brigada je prešla preko unske pruge i izbila na cestu Bihać—Krupa. Prvi bataljon je zaposeo položaj za odbranu na cesti, sa zadatkom da ne dozvoli neprijatelju da se izvuče prema Bosanskoj Krupi. Levo od 1. bataljona nalazila se jedna dalmatinska jedinica, a desno naš 2. bataljon.

Od Bihaća je prema položaju bataljona naišla kolona od 140 legionara. Bataljon, ojačan delom prateće čete brigade, dočekao je ovu kolonu i u kraćoj borbi prisilio je na povlačenje. Zarobljeno je 20 neprijateljskih vojnika. To je bila prethodnica koja je imala zadatku da ispita mogućnosti probroja neprijateljskih snaga iz Bihaća prema Bosanskoj Krupi.

Nakon kraćeg vremena od Bihaća prema položaju 1. i 2. bataljona naišla je kolona od 500 vojnika. Bataljoni su je dočekali pa se razvila žestoka borba. Neprijatelj je jurišao, a narocito se okomio na položaj 1. bataljona, gde mu je bio glavni pravac probroja. I pored naše žilave odbrane, neprijatelju je posloš za rukom da nas potisne ka zapadnim padinama Grmeča. Izvršili smo protivnapad i glavninu neprijateljskih snaga vratili u Bihać, ali su delovi uspeli da se probiju ka Krupi.

Najžešću i najtežu borbu bataljon je vodio 24. marta na cesti Bihać—Krupa. Na položaj naše brigade krenula je iz Bihaća motorizovana kolona jačine oko 3.000 vojnika s namerom da se probije prema Krupi. Snage naše 4. armije, koje su napadale Bihać, zauzimale su pojedine delove grada. Zato je nepri-

Štab 1. bataljona u Dabru, 4. april 1945.

jatelj nastojao svim silama da nas nabaci na padine Grmeča i obezbedi izvlačenje glavnih snaga iz Bihaća prema Krupi i Bosanskom Novom. Položaji brigade bili su jako tučeni artiljerijskom i minobacačkom vatrom a naročito flakovima. Neprijatelj je uz podršku tenkova i oklopnih kola napadao u talasima. Borba je trajala ceo dan i borci su junački izdržali sve napade, ali su se delovi neprijatelja ipak probili kroz naše položaje.

U toj borbi dobro je dejstvovala prateća četa brigade sa topovima i bacacima. Neprijatelj je imao 175 mrtvih i ranjenih. Uništena su 3 tenka i 2 motorna vozila. Zarobljeno je 98 neprijateljskih vojnika. I mi smo imali znatne gubitke.

Dvadeset četvrtog marta uveče položaje naše brigade preuzeли su Dalmatinci a naša brigada je u toku noći prešla na levu obalu Une i stigla u rejon Brekovice. Hitan prelazak brigade bio je uslovljen prodorom delova 104. nemačke divizije od Ostrošca preko Brekovice ka Bihaću, koji su htjeli da deblokiraju svoje snage u Bihaću.

Borbe na Brekovici i oko nje vođene su tri dana: 25. marta kod sela Prošića i na Brezovoj Glavi, a 25/26. marta tri puta smo napadali neprijateljske snage oko Brekovice i tek u trećem napadu uspeli smo da ih odbacimo prema Prošićima. Međutim neprijatelj je preduzeo silovit napad i, potpomognut artiljerijskom vatrom, ponovo je zauzeo Brekovicu.

Dvadeset sedmog marta u 18,30 časova izveli smo još jedan napad, ali bez uspeha. Sledećeg dana u 5,30 ponovili smo napad, zajedno s tenkovima. Bili smo radosni jer smo od tenkova očekivali veliku podršku. Međutim u prvom napadu 2 tenka su uništena, a ostali su se povukli u zaklon, i iz njega dejstvovali topovima. Izostala je podrška koju smo očekivali. Tenkovi su dočekani vatrom iz topova i »pancerfausta«. Sadejstvo naše artiljerije i bataljona bilo je dobro. Napredovali smo sporo, ali smo stalno napadali. Ispred neprijateljskih položaja bio je brišan prostor koji je tučen jakom artiljerijskom, minobacačkom i mitraljeskom vatrom. Jurišalo se i ginulo, borba se rasplamsala, a naši redovi su se sve više razređivali. Gubici su rasli, ginuo je borački i komandni sastav, ali žilava odbrana neprijatelja nije se mogla slomiti. U borbi na Brekovici iz stroja su izbačena tri komandanta bataljona. Komandant 1. bataljona Dmitar Joka je teže kontuzovan. Poginuli su komandant 2. bataljona Živko Arambašić i 3. bataljona Keser Pero. Poginula je i Dragica Dimitrijević, referent saniteta 1. bataljona, i Stevo Tadić. Osim njih poginulo je i ranjeno dosta boraca čijih se imena ne sećam.

Posle sedmodnevnih borbi oko Bihaća 1. bataljon je popunjen starešinskim kadrom. Za komandanta postavljen je Šušnjar Dragan, a za komesara Cvetojević Miloš. Očekivali smo bar malo odmora, ali smo odmah krenuli za Liku, prema Dabru, Jezeranima i Brinju.

Učešće u završnim borbama

Pošto smo 5. aprila rasterali ustaše i četnike kod Dabara, zajedno smo sa delovima 3. brigade zauzeli Jezerane. Ubijeno je 7 ustaša i zaplenjen je magacin sa vojnom opremom i nekoliko tona mesa i mesnih proizvoda. Ustaše iz Jezerana pobegle su prema Križpolju i Brinju. Brigada je nastavila gonjenje i u pokretu zauzela Križpolje.

Sutradan su 1. i 3. bataljon napali ustaško uporište Brinje. U Brinju su bila jaka utvrđenja: trospratni bunkeri, crkva, kasarna, stara kula i nekoliko utvrđenih zidanih kuća. Posle dobre artiljerijske pripreme bataljon je krenuo u napad istočnom stranom naselja.

I pored toga što je neprijatelj pružio jak otpor iz utvrđenja, zahvaljujući dobrom sadejstvu pratećih oruđa i visokom borbenom raspoloženju, savladali smo ga za nekoliko časova. Zarobljeno je više od 50 vojnika, a zaplijenjeno je 6 topova, 4 teška mitraljeza, 6 mitraljeza, više pušaka, nekoliko motornih vozila, 28 tovarnih i 3 jahača konja, magacin sa hranom i dosta ostale opreme.

Nismo se dobro ni odmorili u oslobođenom Brinju, a primili smo naređenje da usiljenim maršem krenemo nazad, ka Plitvičkim jezerima i Prijedoru. Hitali smo u susret 104. nemačkoj diviziji — poznanicima iz borbi kod Brekovice. Iz pokreta smo napali njeno bočno osiguranje na Colopeku i Cesarevom kamenu. Glavnina divizije kretala se od Bihaća prema Karlovcu. Vodili smo ogorčenu borbu sve do pred mrak.

Sledeće noći prešli smo preko ceste Bihać — Drežnik Grad i preko reke Korane kod Tržačke Raštele i nastavili marš pravcem: Presječeni Kamen—Mašvina—Brezovac sa zadatkom da sledećeg dana napadnemo kolonu 104. nemačke divizije koja se probijala prema Slunj. Bio je to jedan od najnapornijih marševa 1. bataljona. Borci su bili umorni jer su stalno ratovali i maršovali. No ipak sledećeg dana ujutro bili smo na položajima bočno uz cestu Rakovica—Slunj. Ta cesta kojom se kretala neprijateljeva kolona bila je ispred nas na 300 metara, na dometu naših mitraljeza. U toku 10., 11. i 12. aprila neprekidno smo napadali tu kolonu, nekoliko puta je presecali i naneli joj ogro-

mne gubitke. U tim borbama prvi put su nam sadejstvovali i naši avioni, koji su dnevno doletali nekoliko puta i u brišućem letu tukli kolonu u pokretu. S radošću smo posmatrali te iste Nemce, koji su na Brekovici bili nesavladivi, kako sada panično beže.

I pored naše žilave odbrane i dobrog borbenog raspoloženja, nadmoćniji neprijatelj je uz pomoć tenkova uspeo da odbaci 1. bataljon sa položaja kod mosta na reci Drežnici i da se probije prema Karlovcu. U borbi kod mosta uništili smo 2 kamiona i 2 zaplenili. Naši gubici: 2 mrtva i 4 ranjena borca.

U borbama vođenim na cesti Bihać—Slunj neprijatelj je imao više od 300 ubijenih i zarobljenih vojnika i oficira. Posle nekoliko dana odmora u rejonu Rakovice 2. brigada je prešla u Oštarije.

Iz Oštarija krenuli smo za Bosiljevo. Posle borbi i oslobođenja Bosiljeva i Topliće Lešće (koju je oslobodila 3. brigada) dalje operacije prema Karlovcu preuzeala je 2. armija, a brigade 7. udarne divizije krenule su prema Kočevju i Ilirskoj Bistrici. Prešli smo preko Kupe kod Broda na Kupi i posle 5 dana usiljenog marša i pređenih 160 kilometara planinskog zemljišta stigli u rejon severno od Ilirske Bistrice.

Zadatak naših jedinica bio je da spreči deo snaga 97. njemačkog korpusa da se, iz rejona Ilirske Bistrice, probije na sever prema Austriji i pred saveznicima. Naše jedinice stigle su u poslednji čas i iz pokreta zauzele položaje na komunikaciji Bistrica—Pivka. Time je neprijatelju bio zatvoren put prema severu.

Naša brigada posela je položaje na Milanki, i imala je zadatak da spreči Nemcima da se probiju na sever. Prvi bataljon s tenkovskim bataljonom stavljen je u divizijsku rezervu na položaju neposredno uz cestu Bistrica—Pivka (iza 1. brigade). Bataljon je imao zadatak da u slučaju prodora neprijatelja kroz položaj 1. brigade stupi odmah u dejstvo i ne dozvoli mu prodor prema Pivki. Na svim sektorima oko Bistrice vodena je ogrečena borba, a naročito na položajima 1. brigade. U borbama 1. brigade bio je angažovan i 1. bataljon naše brigade. U prvom jurišu bataljon je zarobio 75 neprijateljskih vomika. Svi napadi neprijatelja na položaje 1. brigade bili su odbijeni. Stoga on preduzima žestoke napade na 2. i 3. brigadu, nastojeci da se no svaku cenu probije na sever. Sve juriše, napade i protivnapade naši borci su odbijali i sve više stezali obruč oko neprijateljskih snaga. Borba za Ilirsku Bistricu trajala je dva i po dana. Moral boraca bio je takav da se nisu štedeli da bi neprijatelja naterali na predaju.

Kada je neprijatelj uvideo da se ne može probiti prema severu, 7. maja pre 12 časova počeo je pregovore o bezuslovnoj predaji. Oko 14 časova sačinjen je akt o kapitulaciji 97 nemačkog korpusa u Ilirskoj Bistrici.

Dok se pregovaralo o kapitulaciji, veći deo neprijateljskih snaga napao je žestoko položaje naše brigade, a naročito 2. i 1. bataljon. Razvila se ogorčena borba u kojoj je neprijatelj u talasima nasrtao i uspeo da potisne našu brigadu gotovo tri kilometra. Međutim, nije se probio u željenom pravcu. Druga i 3. brigada prisilile su ga na predaju. To je bila poslednja borba 1. bataljona 2. odnosno 4. brigade 7. divizije.

U borbama kod Ilirske Bistrice pale su i poslednje žrtve. Na pragu slobode poginulo je 5 boraca, među kojima i komandir 3. jurišne čete Ante. Ranjen je komandant bataljona Šušnjar Dragan. Prvih dana slobode 2. udarna brigada je smeštena u rejon Pivke, a njen 1. bataljon je rasformiran. Njegov borački i komandni kadar raspoređen je u ostale bataljone brigade.

Boško LONCAREVIC

POZDRAV BORCIMA 3. I 4. BRIGADE*

S oružjem svijetlim, vični boju ljutom,
prošli ste preko dolina i rijeka
u susret borbi, u sela daleka
ko smrtna prijetnja nasilniku krutom.

Naša su srca pratila vas putom
sluteći da mnogo uspjeha vas čeka.
I svake vaše slavne borbe jeka
Ko vihor prođe Banjom, Trökutom.

S vama je ušla u bajte, u kuće
radost i volja kazniti još ljuče
krvnike podle, sluge zločinačke.

Vi niste naših prevarili nada!
Kličemo zato: »Da žive junačke
Treća i Četvrta banijska brigada!«

Milivoj CVETINIĆ
I brigada

SUSRETI S NARODOM

Tokom čitavog borbenog puta brigada je održavala nerasidivu vezu s narodom, posebno sa omladinom. Uvijek je od naših narodnooslobodilačkih odbora saznavala sve vaažne pojednosti o događajima koji su bili značajni za razvoj borbe. S druge strane, naši su borci podrobno informirali i narod i odbore o svim važnim događajima na frontu. To je, pored smještaja i snabdijevanja, bila redovna veza između pozadine i fronta. Ona je održavana preko kurira, relejnih stanica i posjetama omladine i naroda borcima na frontu i ovih narodu po selima.

Kada bi se preko narodnooslobodilačkih odbora prenijela vijest sa fronta da u neko selo, poslije napornih borbi, dolazi brigada na odmor, narod i omladina su bili radosni i zadovoljni što im se pružila prilika da vide, dočekaju i pozdrave svoje borce i zaštitnike. U tim susretima bilo je neopisive radosti. Radilo se danju i noću da bi se brigada što bolje dočekala. Razmještaj i ishrana, te prihvatanje ranjenika i pružanje pomoći u odjeći i obući — sve to je na brzinu pripremano.

Dok smo boravili i odmarali se na oslobođenoj teritoriji, održavane su razne kulturno-zabavne priredbe. To je svakako bio jedan od načina boljeg upoznavanja naroda i omladine s linijom naše Partije i narodnooslobodilačkom borbom. Takvo tumačenje ulivalo je vjeru omladini i narodu da će naši borci istrajati do konačne pobjede nad neprijateljima.

Rastanak naših boraca od naroda i omladine i odlazak u nove borbe bili su isto tako srdačni. Gotovo uvijek je sa nama

polazilo i nekoliko omladinaca koji su dobrovoljno stupali u naše redove, da bi nastavili djelo svojih palih prethodnika, preuzimajući oružje i opremu.

Posebno se sjećam mnogih susreta s narodom i omladinom u Gornjem i Donjem Klasniću kraj Gline, Hajtiću, Balincu, Grabovcu, Luščanima, Gornjoj Bačugiji, Ravnom Rašču, Majskim Poljanama, te Pecki, Novom Selu, Gređanima, Vidoševcu, Maloj i Velikoj Solni, Stankovcu, Rujevcu, Zirovcu, Goričkoj, Šegestinu, Brđanima, Javornju, Vrpolju, Gagama, Dobretinu i mnogim drugim selima. Ti susreti su mi, a vjerujem i ostalim preživjelim borcima, ostali u trajnoj uspomeni. Taj narod, koga su ustaše opljačkale i desetkovale, toliko je bijedno živio, pa ipak je odvajao od svojih usta i nama davao.

Marko PRERADOVIC

HIMNA ŽIVOTU

Datuma se tačno ne sjećam, ali mislim da je bilo krajem 1944. Hrvatski bataljon se nalazio na položajima kod sela Prevešca. Svake noći isturao je osiguranje prema selu Majuru i Kostajnici, pa sve do između Kukuzara i Panjana.

U to vrijeme bio sam politički delegat voda, ali, kada je trebalo, i zamjenik puškomitralsca. Kad god je Ivan Kavurić, puškomitralsac, dobio dozvolu od komandira čete da ode na dan-dva do kuće u Solnu kraj Gline, prihvatao sam se i te dužnosti. Obezbjedenje je bilo smješteno u jednoj od kuća u selu Kukuzarima. Snijeg visok, prava zima. Straža i patrole su se redovito smjenjivale, a oni koji nisu bili na dužnosti odmarali su se u toploj seoskoj kući. Uveče smo se okupljali, se ljanke prele, a starci su rado sa nama razgovarali. No, one promrzle koji su dolazili sa straža ili iz patrola brzo je savladavao san. Drijemalo se u punoj ratnoj opremi. Tako je bilo i te večeri.

Pred zoru otrčao je stražar i povikao:

»Dižite se, drugovi, brže — banda! Neprijatelj nastupa u tri kolone, sa strane i kroz selo, i pokušava da nas opkoli.«

Poskakali smo, otpremili kurira sa izvještajem u štab bataljona, a mi smo se polako povlačili da bismo napustili selo prije nego što nas zaobiđu bočne kolone neprijatelja. S kraja sela od Kostajnice već se cestom kretalo mnoštvo naroda. Zene i starci sa djecom, poluobučeni, pretrpani zavežljajima robe, hrane i drugog, hitali su u zbijeg. Mnogi su tjerali i stoku. Srednja neprijateljeva kolona već je sustigla narod. Kundacima su sprječavali ljudi da izidu iz sela, a zbog toga što su se izmiješali sa narodom ne možemo pucati u njih. Na bočne kolone

nećemo ni otvarati vatru, neka misle da će nas opkoliti i posetići iznenadenje. Nas desetak teško održavamo vezu, jer je već petnaest minuta selo ličilo na uzavrelu košnicu, ali stalno pratimo bočne kolone, koje sporo prte duboki snijeg.

Već se uveliko razdanilo kada sam na kraju Kukuruzara, prema selu Preševcu, rasporedio borce. Desna neprijateljeva kolona kretala se pravo prema nama. Čelo joj nije moglo biti udaljeno više od 500 metara.

Zauzesmo položaj, a svega desetak metara iza nas usječenom cestom kretala se rijeka naroda. Bezbroj bose djece koja se drže majkama za suknje. Mučan prizor. Uz to kuknjava i lelek u ledenu jutru.

Nekoliko staraca iz zbijega molilo je da ne pucamo: »Djeco, drugovi, ne pucajte, ta vidite koliko ih je!«

Sa Ivanovim »brncem« stisnuo sam se uz jedan grm. Kao nikad do tada osjetio sam se pravim narodnim borcem — zaštitnikom. Djeca, starci i njihove riječi učiniše me neustrašivim. Osjećao sam da ne postoji sila pred kojom bi se povukao. Da smrt juriša na mene, ni korak se ne bih povukao. Taj osjećaj gordosti vrijedi više od tisuće godina kukavičkog života.

Kolona je neumoljivo nailazila. Neprijatelj je bio već na daljini od sto metara. Borci čekaju na moj rafal. Čekam još malo, još samo malo da vidim lica prvih u koloni, da iz blizine uzmem na nišan ove zlikovce i da tada rafalom osvetim bosu djecu i slomljena srca njihovih majki. »Ne smijem ih bliže puštiti«, pomislih. Povučem obarač, a zatvarač puškomitraljeza lagano skliznu naprijed. Zamrznuo se», shvatih nesreću.

Iznesen iz tople kuće, puškomitraljez se na hladnoći zamrzao za svega nekoliko minuta. Sekunde su duge kao vječnost. Drugovi čekaju moj rafal, a njega nema. Krv mi se slila u glavu. Sto činiti? Ta misao mi munjevito juri kroz glavu. I tada se sjetih: u poluklečećem stavu brzo se pomokrih na zatvarač, stavih okvir i nasumice usmjerih cijev u pravcu čela kolone do kojega bi se već moglo dobaciti grudvom, i... Eh, taj rafal! Bila je to himna životu. Naglo mi se povrati snaga, i zamjetih da neprijateljski vojnici znatno brže odstupaju nego što su nastupali... Bježe kukavice, koje su palile, pljačkale i ubijale miran, nedužan i nadasve pošten narod Banije.

Stjepan SUNTIĆ

MITRALJEZU, NE DAM TE NI BOGU

Rijetko su neko oružje partizani toliko cijenili i voljeli kao mitraljez. Svakom borcu, posebno omladincu, bila je najveća želja da se domogne mitraljeza i postane nišandžija. Znali su oni da to nije baš tako lako, jer je trebalo ispuniti dosta teških uslova pa se zakititi tom perjanicom. Ti uslovi, u stvari, nisu nigde i nikad bili napisani, ali su ih partizani prihvatili i primjenjivali kao nepisano pravilo. Prenosili su se od borca do borca, valjda još od prvog zaplenjenog mitraljeza, koji je predavan najboljem borcu u jedinici. Znalo se da se mitraljez može dati u ruke samo prekaljenom borcu koji se istakao u borbama, koji će ga znati dobro upotrebiti, umešno njime rukovati, sigurno gađati iz svih stavova, i danju i noću. I da ga neće ispustiti iz ruku, makar mu i život bio u opasnosti. Tek kad bi borac ispunio ove uslove, mogao se nadati da postane mitraljezac. Kada ga dobije ili u borbi zapleni, niko od njega nije bio sretniji. Činilo mu se da je od tog časa porastao njegov ugled onoliko koliko taj mitraljez brže gađa od obične puške. Svi su borci bili toga svesni, te su mitraljesci kod njih uživali i male privilegije. Za vreme odmora nisu išli u patrole, na stražu, niti obavljali niz drugih sitnih poslova. Od kuvara su, kad je bilo jela, dobijali »repete«. A devojke po selima upirale su oči u mitraljesce. Znale su da su to najbolje delije u četama i bataljonu. Sijali su mitraljesci od radosti kada su prolazili kroz sela a devojke ih sa prozora posmatrale. A kada su išli kroz svoje selo, radost niye bilo kraja. Pevali su pesmu: »Mitraljezu, ne dam te ni bogu, ja bez tebe živeti ne mogu«. I doista nisu mogli bez svoga mitraljeza. Kada bi ga jednom dobili, nisu ga više ispuštali. Odvajali su se od mitraljeza samo u slučaju pogibije ili po naređenju, kada su postavljeni na više dužnosti.

Sećajući se danas tih mitraljezaca, koji su ne jednom odigrali odlučujuću ulogu u borbi, omogućili drugovima da uspešno izvrše zadatku, želja mi je da iznesem nekoliko primera u kojima su mitraljesci dali i svoje živote, ne odvajajući se od svog mitraljeza. Kroz te primere želim da odam priznanje svima mitraljescima, koji su mnogo puta prošli kroz teška iskušenja, pa s pravom zaslужili da se o njima više kaže. Na žalost, proteklo vreme otrglo je iz sećanja. imena i dela mnogih mitraljezaca pa će izneti samo one primere kojih se do danas sećam.

Teško je zaboraviti sudbinu mitraljesca Miloša Pešuta, hrabrog borca 1. bataljona. U je[«]Fn 1943. godine zajedno smo obezbeđivali bataljon na odmoru. Budno smo iz rova, kod sela Graberja, osmatrali sve prilaze bataljonu, motrili na neprijateljska uporišta Gore i Prekopu i bdili nad bataljom. Ostali smo u rovu na predstraži do pred sam mrak. Uveren da je opasnost od ispada neprijatelja prošla, otišao sam da donesem večeru. Miloš je ostao u rovu sa svojim mitraljezom. Nismo tada ni slutili da nas je smrt toga dana vrebala ne od pravca kuda smo motrili, već iz kuće, tu pred nama, koja nam je, kako se tada činilo, ukazivala »gostoprivstvo«. Ne sluteći ništa, posle večere u bataljonu, hitao sam u susret Milošu sa puno vesti i punom porcijom pasulja, kako se samo sipa dobrom mitraljescu.. Očekivao sam da će me Miloš dočekati s toplim osmehom, kao mnogo puta do tada. Umesto toga, naišao sam na strašan prizor. Miloš je ležao mrtav u rovu kraj svog mitraljeza, kraj njega je zjapila prazna kuća. Pred takvim prizorom, obuzet strahom i bolom, kao ukopan posmatrao sam mrtvog Miloša, sa kojim sam do malopre ležao u rovu, pričao o životu, slobodi. Gledam u njega i u punu porciju pasulja. Skriveni ustaša u kući čekao je trenutak da bi izvršio svoj podmukli zločin. Iskoristio je moju odsutnost i Miloševu nepažnju i s leđa pucao u njega, kukavički. Ostao je Miloš mrtav kraj svog mitraljeza, a zločinac u strahu napustio mesto zločina. Bataljon se dostoјno oprostio od svog hrabrog mitraljesca, a ja sa bolom od svoga dobrog druga.

Za vreme borbi u Podravskom Kloštaru 1944. godine istakli su se mnogi mitraljesci. Među njima je bio i desetar Vuđanić. On je rafalima svoje »brede« te noći i jutra podržavao juriš bataljona. Bataljon je u zoru osvojio prve bunkere i krenuo dalje, a Vuđanić je ostao u rovu pored svog mitraljeza. Dok je rafalima krčio put bataljonu do bunkera, pogodio ga je neprijateljev metak u čelo, i on je ostao za mitraljezom mrtav, držeći ručice, među koje je pala klonula glava. Ni mrtav nije ostavio svoj mitraljez. Do poslednjeg časa ostao je sa njim. Nije imao sreće da tog jutra sa nama slavi veliku pobedu ko-

joj je i on doprineo. Oprostili smo se od Vujanića uz još žešći juriš, kako to najčešće biva u borbi, a njegova humka ostala je kao obeležje slavnog puta naše brigade i kroz ovaj kraj naše zemlje.

Više sreće imao je Simo Vila. U borbama sa kozacima kod sela Kraljevčana 1944. godine, Vila je iz mitraljeza uspešno gađao neprijatelja i sprečavao njegove napade. Kada se bataljon pod pritiskom neprijatelja počeo povlačiti, Vila je štitio njegovu odstupnicu sve dok se i poslednji borac nije povukao. Zatim je zabacio mitraljez na leđa i pošao za bataljonom u nameri da zauzme povoljniji položaj, ne sluteći da će »kozaci«, na konjima, tako brzo napredovati. Tek što je napustio položaj, bili su mu za leđima, u brzom galopu. Vremena za razmišljanje nije bilo. Šta da radi? Da baci mitraljez i kroz šiblje pokuša bekstvo ili da sa mitraljezom ostane u grmu i tu umre? Znao je koliko je skupo plaćen taj mitraljez, a on sada da ga baci. Ne, neće ostaviti mitraljez, makar i poginuo, bila je njegova odluka. Ostao je Vila sa svojim mitraljezom u grmu kao kapetan sa svojim brodom kad tone. Srećom, Kozaci ga nisu primetili. Prošli su u galopu kraj njega. Ostao je Simo u grmu skriven, a mrak se već spustio. Nadao se da će pod okriljem mraka krenuti za bataljonom. I dok je o tome razmišljao, začuo je glasove neprijateljevih vojnika. Mislio je da je sve sada gotovo. Kozaci su svuda oko njega, a više samog grma postavili su topove. Dakle, nema se kuda, ostao je sa svojim mitraljezom u grmu cele noći. Iznad njegove glave fijukale su topovske granate, a noć se otegla i nikad joj kraja. Pribojavao se da će u toku dana biti otkriven, i dok je tako razmišljao Kozaci su u zoru krenuli. Dugo je osluškivao i kad se uverio da su otišli, sa svojim mitraljezom krenuo je ka bataljonu. Iako umoran i iscrpljen, išao je presrećan sa svojim mitraljezom, sa kojim je ostao do pobede. Radosni su bili borci bataljona što je Simo ponovo sa njima i što će opet kao i do sada podržavati njihove juriše.

Nisu mitraljezi bili u rukama samo hrabrih omladinaca. Sa tom perjanicom kitile su se i omladinke. Sećaju se borci omladinke Stane. Skromna devojka 1. bataljona koja je, umešto bolničke torbice, koju su mahom nosile njene drugarice, prebacila je mitraljez preko ramena. Svojom hrabrošću i veština pokazala je da se ravnopravno može takmičiti sa ostalim mitraljescima. Neprijatelj je ne jednom zapamtio rafale njegog mitraljeza, da bi u jednoj od tih borbi usmerio vatru artillerije tamo odakle je tukao Stanin mitraljez. Teško je ranjena, i kada je ostala bez ruke, rastala se od svog mitraljeza.

Koliko je mitraljezaca bataljona, brigade, slično Vujaniću i Peštu, samo smrt rastavila od mitraljeza. Mnogi su bili u teškim situacijama, kao Vila, ili doživeli Staninu sudbinu. Veliki je broj onih koji su prošli kroz sva ta iskušenja, dočekali slobodu, da bi se tek tada rastali od svog mitraljeza. Za počeli su nov život, skromno, sa ranama i uspomenama iz rata. Kada danas razmišljam o njima i tom teškom vremenu, sećam se mnogih od njih iz bataljona, brigade, koji su sa svojim mitraljezom proneli slavu jedinici kroz Baniju, Moslavинu, Bosnu, Liku i Sloveniju. Ne mogu se zaboraviti hrabri mitraljesci: Božo Zec, Simo Ćalić, Dragan Bomaštar Car, Pajo Sekulić Gavran, Branko Stambolić, Jovo Medić, Dragan Trivanović, Ljuban Čugalj, Suljo Krajinović, Dragan Oljača, Stanko Miočinović, Ljuban Durman, Nikola Kelebuda

Mladen OLJACA

ZAROBLJENIK

Zanoćili smo u jednoj kući u selu Klincu. Nije nam se spavalo. Ispred kuće nismo postavili stražu. Jedino obezbjedene bila je patrola isturena iznad zgrade u koju se razmjestio štab. Bilo je veoma hladno. Zato je kuvar Nikola Kokan ranije ustao da kuva doručak za četu koja je bila u akciji. Kokan je probudio Dušana Petrovića i rekao mu da ode u podrum i nahrani konje. Dušan je otišao ali se nikako nije vraćao. Svi smo se zabrinuli. Uto zapuca. Odmah izletismo napolje da vidimo šta je. Po naređenju komesara prebacili smo se preko plota i spustili niz jednu uvalu, a zatim uz drugu stranu izašli na Metlu. Uto se i naša četa vratila iz akcije. Od nje smo saznali što se desilo. Dušana su, kada je krenuo u podrum, zarobili Čerkezi. Pitali su ga ima li još nekog u kući, i kada je on odgovorio da nema, privezali su ga za sedlo i odveli. Na sreću, ubrzo je zamijenjen za neke zarobljene Nijemce, pa se ponovo obreo među nama. Tako nas je Dušan spasao.

Lazar ĆULIBRK

BRIGA O UZDIZANJU KADROVA

Kao što su naša viša vojna i partijska rukovodstva vodila računa o uzdizanju i izgradnji kadrova organizujući oficirske, podoficirske, partijske i političke kurseve i škole, tako se i štab naše brigade brinuo o svojim kadrovima. Oni su izrastali iz borbe, ističući se snalažljivošću i inicijativom, ali su bili bez vojnog i političkog znanja koje bi im omogućilo lakše i bolje rukovođenje jedinicama. Zbog toga je između ostalih, u avgustu 1944. godine održan i kurs za političke delegate vodova pri štabu brigade.

Posle povratka iz Like i Korduna na Baniju krajem jula 1944. naša brigada se razmestila u Bjelniku i okolnim selima radi odmora i priprema za odlazak u Moslavini. Nas desetak delegata vodova iz bataljona pozvani smo na kurs pri štabu brigade u Bijelnik. Bilo je predviđeno da kurs traje 20, ali je, zbog zadataka koji su stajali pred brigadom, trajao samo 12 dana — od 1. do 13. avgusta.

Na kursu smo, pored nekih informativnih tema o političkom radu u jedinicama, detaljnije prorađivali i proučavali odluke Drugog zasedanja AVNOJ-a i osnove marksizma. Program je obuhvatao: »Razvitak društva«, 4—5 tema, »Osnovi marksističke nauke«, oko 7 tema, »Drugo zasedanje AVNOJ-a i naše novo društveno uređenje« oko 12 tema.

Predavanja i konsultacije iz pročitanog materijala držali su politički komesar brigade i još nekoliko rukovodilaca iz štaba brigade. Rad je bio organizovan po grupama, pri čemu je vođena veoma živa diskusija o temi koja je bila na dnevnom redu. Iako smo raspolagali veoma oskudnim materijalom, nije bilo slušaoca koji ga, bilo grupno, bilo pojedinačno, nije pročitao. Za tih 12 dana uspeli smo da obradimo većinu glavnih tema, što nam je kasnije omogućilo da u jedinicama još

uspešnije i šire organizujemo politički rad i da borcima bolje objasnimo tako značajna pitanja kao što su odluke Drugog zasedanja AVNOJ-a i pravac razvoja našeg novog društvenog uređenja.

Na takvim kratkim kursevima sticali su novo znanje oni kadrovi koji su se u praksi pokazali sposobnim da vode svoje jedinice u izvršavanju borbenih i političkih zadataka.

Prilikom polaska u Moslavinu, 13. avgusta, naređeno nam je da idemo u svoje čete i bataljone, jer su nastupile okolnosti zbog kojih se obuka morala prekinuti. Tako smo mi »završili« kurs i krenuli u Moslavinu u nove borbe. Iako smo doista naučili i s radošću pošli u svoje jedinice, osećali smo da nismo savladali ceo program, zbog čega smo morali da sami u jedinicama to nadoknadimo. Taj zadatak nam je dao komesar brigade i mi smo ga shvatili kao svaki borbeni zadatak, koji se mora izvršiti. I izvršili smo ga.

Milan ROKSANDIĆ

JURISNI VODOVI I ČETE

U toku 1944. godine neprijatelj je na svim frontovima u našoj zemlji bio prisiljen da se povlači u garnizone i da ih, uz punu primenu fortifikacije (duboki rovovi, bunkeri, žičane prepreke sa električnim naponom, minska polja i dr.), uporno brani.

Otada su naše jedinice, umesto borbe na otvorenom prostoru, morale da napadaju neprijateljeva uporišta koja su poput ježeva bila organizovana za odbranu, da ih osvajaju i tako šire slobodnu teritoriju. To je iziskivalo da se u organizacijsko-formacijski sastav brigada uvedu jedinice posebne namene, sposobne za izvršenje složenijih borbenih zadataka. Potreba za ovakvim jedinicama osetila se naročito nakon sređivanja iskustava iz borbi u Moslavini i Podravini, a posebno nakon napada na neprijatelja u Koprivnici.

Suočen sa takvom potrebom, štab divizije u jesen 1944. godine daje inicijativu štabovima brigada da pri brigadama formiraju jurišne vodove koji kasnije prerastaju u jurišne čete, a pred kraj rata uvode se u svim bataljonima.

Osnovna namena jurišnih vodova (četa) bila je da na pravcu upotrebe glavnih snaga brigada otvaraju prolaze kroz žičane prepreke i minska polja, uništavaju i osvajaju bunkere i utvrđene zgrade i tako omogućavaju nastupanje ostalih snaga. Pored tih zadataka izvodili su diverzantska dejstva na komunikacijama, ubacivali se u neprijateljev raspored radi prepada na važnije objekte i izvršavali druge slične zadatke.

Složenost zadataka nalagala je da u sastav ovih jedinica mogu ući samo najbolji i najhrabriji borce.

Naoružanje jurišnih jedinica bili su automati, puškomitrailjezi, džon-buli (dobijeni od saveznika) i pancerfausti (zaplenjeni od Nemaca). Za izvršavanje namenskih zadataka opremane su: eksplozivnim sredstvima (eksploziv, detonatori, trenutni i sporogoreći štapin, dinamo-mašinama, sredstvima za otkrivanje mina i otvaranje prolaza u minskim poljima (detektori i pipalice), makazama za sečenje žice i drugim.

Za obučavanje ovih jedinica u rukovanju specijalnom opremom, posebno eksplozivom, u sticanju veština i znanja potrebnih za izvršavanje borbenih zadataka osnovan je kurs u trajanju od 20 dana.

Početkom novembra formiran je jurišni vod brigade. Stab brigade postavio me je za komandira toga voda. Bila je to za mene velika čast i priznanje. Vod je brojao oko 25—30 ljudi raspoređenih u tri odeljenja. Borci su zaista birani iz redova najboljih.

Bili smo u selu Velikoj Gradusi. Jednog jutra pozvali su me u štab brigade i saopštili mi da sa vodom idem na dvadesetodnevni kurs jurišnih pionira u selo Majske Poljane. Tada su mi konkretnije objasnili ulogu jurišnog voda.

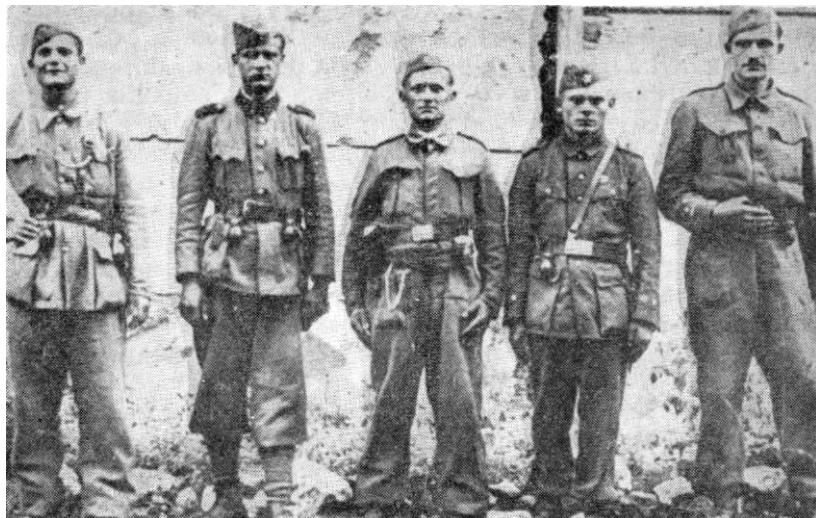
Po povratku u vod borcima sam saopštio da nam predstoji marš. Rekao sam zašto idemo u Majske Poljane i kakvi nas zadaci posle očekuju. Svi su bili zadovoljni i ponosni što su postali borci jurišnog voda.

Krenuli smo do Majske Poljane. Odmah sutradan otpočela je obuka. Imali smo samo jednog nastavnika, kapetana bivše jugoslovenske vojske, koji je neko vreme proveo i u domobranima kao satnik. Zbog toga smo ga najpre gledali i slušali sa izvesnim nepoverenjem. Ali svojim nastupom i ljudskim odnosom brzo nas je osvojio. Nastava je tekla po utvrđenom programu i bila je intenzivna i zanimljiva. Pored rukovanja eksplozivnim sredstvima (izrada pružnih mina za otvaranje prolaza u žičanim preprekama i minskim poljima, mina za uništenje bunkera), i rada sa detonatorom imali smo obuku iz nastave gađanja, taktike i topografije. Na kraju smo polagali ispite.

Vratili smo se u brigadu obučeni i spremni za borbene zadatke. Željno smo očekivali dan da se iskažemo i u borbi potvrdimo ono što smo naučili. Na žalost u prvim danima nedostajalo nam je dovoljno specijalne opreme. Usledili su napadi na Mošćenicu, na prugu Sunja—Kostajnica, na Praćno, Gušće i druga mesta. Napadi na selo Praćno kod Siska i selo Gušće, na levoj obali Save, ostali su mi u životom sećanju i njih će opisati.

Napad na Praćno

U januaru 1945. godine u Praćnom bili su Čerkezi. Prebegli vojnik dao nam je tačne podatke o njihovom brojnom stanju, naoružanju, rasporedu osiguranja i položajima koje su na znak uzbune zaposedali.

Mineri i bombaši 4. brigade, jesen 1944.

Brigada je bila razmeštena u rejonu sela Staro Selo, Madžari, Stražbenica. Štab brigade je doneo odluku da se 29/30. januara napadnu Čerkezi u Praćnom. Zadatak je poveren 2. bataljonu koji je za ovaj napad bio ojačan jurišnom četom.¹ Cilj napada bio je da se neprijatelju nanesu što veći gubici i da se, zapleni što više ratnog materijala. Komandant bataljona Zivko Arambašić odlučio je da napad otpočne oko ponoći sa pravca Siska, gde je budnost neprijatelja bila najslabija i gde nije bilo prepreka.

Razrađen je plan napada i jedinicama postavljeni zadaci. Jurišna četa je dobila zadatak da sa jednom grupom boraca likvidira stražu na ulazu u selo, sa drugom da na padinama Viktorovca uništi bunker čije su puškarnice bile okrenute ka Praćnom, a glavninom da napada sa 2. bataljonom. U četi su formirane grupe za izvršenje postavljenih zadataka.

Krenuli smo pre mraka, pravcem sela Madžari i Klobučak, zatim poljem istočno od Novog Sela. Sneg je, vedro i veoma hladno. Svi smo maskirani belim ogrtačima. Jurišna četa je na čelu kolone. Krećemo poljem. Smrznuti sneg škripi pod nogama. Savlađujemo mnogobrojne kanale. Led je tanak. Neki neoprezni borci propadaju u vodu. Odeća i obuća mrznu. Od oštreye zime ruke se lepe za metalne delove oružja a skvašene

¹ Do tog vremena jurišni vod je prerastao u jurišnu četu brigade.

noge počinju da promrzavaju. Neki borci se jedva kreću. Bodri-
mo ih da ne sustanu. Tražimo obilaske. Sa nama u četi je ko-
mandant Zivko. Napred je patrola koja nas obezbeđuje sa čela.
Da bismo uspostavili vezu sa začeljem, zastajemo. Sa pravca
Novog Sela odjekne poneki pucanj. Krećemo dalje i osećamo
da se sve dublje uvlačimo u neprijateljev raspored. Sa malim
zakašnjenjem stižemo na cilj i brzo se razvijamo u streljački
stroj. Približavamo se ivici sela. Vatru ne otvaramo. Grupa
boraca koja je trebalo da likvidira stražu uspešno izvršava za-
datak. Neprijatelj je bio iznenaden. Međutim, iz nekih kuća
osu vatra po borbenom poretku bataljona. Borci zaležu. Vatra
iz jedne kuće je ubitačna. Grupa boraca puzeći približava se,
ubacuje bombe i vatru iz te kuće prestaje. Bataljon ponovo
kreće na juriš. Nekoliko nepreciznih ali uznemiravajućih rafala
ispaljeno je sa pravca Viktorovca. Najednom se začu snažna
eksplozija. »To grupa za uništavanje bunkera izvršava svoj
zadatak«, pomislih. To je bilo tačno jer vatra sa tog pravca
prestade. Juriš se nastavlja. Upadamo u selo. Lakše je, jer ni-
smo na otvorenom prostoru. Krećemo kroz bašte, na vatru od-
govaramo vatrom i bombama i tako osvajamo kuću po kuću.
Zauzeli smo prvu grupu kuća. Neprijatelj ostavlja svoje mrtve
i ranjene i povlači se prema raskrsnici. Iz jedne usamljene kuće
još pruža žilav otpor. Na nju vršimo juriš. Sa desnog krila čete
javljaju da je Rajdža Kelebuda teško ranjen. Drugovi ga iz-
vlače u zaklon. Prilazim mu da ga vidim. On se gubi. Jedva me
prepoznaće. Četni bolničar pokušava da mu pomogne, ali ne
uspeva. Poslednje reči koje izgovara pozdrav su staroj majci.
Umire na rukama drugova. Bio je to plav, visok i stasit mo-
mak dečačkog izgleda, veoma dobar drug, pouzdan i hrabar
borac.

Kada smo već mislili da je akcija uspešno završena zasu nas
žestoka vatrica sa svih strana. Situacija postaje ozbiljna. Sa
nama su komesar brigade Savo Matijašević i načelnik štaba
Stevo Begović. Svojim prisustvom ulivaju nam samopouzda-
nje i utiču da se sačuva moral, prisebnost i red, koji su u tak-
vim prilikama neophodni. Na vatru odgovaramo vatrom i orga-
nizovano se izvlačimo iz sela, prebrojavamo i sređujemo, a
zatim povlačimo pravcem sela Klobučak — Madžari — Strozbe-
rica — Gradusa. Nosimo poginule i ranjene.

Sutradan smo uz pomoć Narodnooslobodilačkog odbora u
selu Gradusi sahranili poginule drugove. Od promrznula bor-
čima su noge oticale, nokti otpadali i nastajale rane koje su
teško zaceljivale. Oko 15 boraca je otpremljeno u bolnicu, u
kojoj su dugo ostali, a neki se do kraja rata nisu vratili u je-
dinicu.

Rezultati napada na Praćno bili su: 10 zarobljenih i oko 30 ubijenih neprijateljevih vojnika. Zaplenjena je veća količina ratnog materijala.

Na našoj strani 4 poginula i 7 ranjenih a oko 15 boraca izbačeno je iz stroja zbog promrzlina.

*Napad na domobransku posadu
u selu Gušću*

Bili smo u rejonu sela Trnjana i Čakala. Štab brigade je od obaveštajne službe na terenu dobio pouzdane podatke da se u Gušću nalazi oko 60 domobrana, raspoređenih u zapadnom delu sela, i to: jedna grupa od 20 domobrana u rejonu crkve, a ostatak zapadnije. Na severozapadnoj ivici sela izgrađeni bunkeri nisu posednuti a ispred njih nema žičanih i drugih prepreka. Najbliže uporište ustaša odakle bi mogli intervenisati bila je Sunja.

Ceneći situaciju, na relaciji Sunja—Sisak štab brigade je zaključio da je najpogodnije napasti grupu domobrana u selu Gušću. Pri tome je teškoće predstavljala reka Sava koju je trebalo prelaziti dva puta. Ipak se došlo do uverenja da će ovakav napad omogućiti iznenadenje i odluka je doneta. Noću 21/22. februara 1944. napasti dombrane u selu Gušću po mogućtvu zarobiti celu posadu i doći do oružja i municije.

Drugi bataljon, ojačan jurišnom četom, dobio je zadatku: posle prelaska preko reke Save kod sela Lukovca Posavskog, iznenadnim napadom na Gušće, zarobiti domobransku posadu i uhvatiti što veće količine ratnog plena. Prelaze preko Save obezbediće saradnici iz sela Gušća.

Iz štaba brigade primljeno je naređenje da se za izvršenje borbenog zadatka, noću 21/22. februara, jurišna četa pridaje 2. bataljonu. U četi je izdato pripremno naređenje a zatim se komanda čete uputila u štab bataljona. Tamo smo zatekli sve komandire četa. Komandant bataljona Zivko Arambašić, na karti nam je pokazao selo Gušće na levoj obali Save, izneo podatke o neprijatelju i zadatku bataljona. Plan izvršenja napada je predviđao da bataljon u najvećoj tajnosti pređe preko reke Save u rejonu zapadno od sela Lukovca Posavskog, neopaženo pride Gušću, iznenadnim napadom na selo razoruža stražu i zarobi domobransku posadu, a zatim pokupi ratni plen i brzo se povuče. Naređeno je da vatru smemo otvoriti samo ako nam neprijatelj pruža organizovan otpor.

Jurišna četa je dobila zadatak da napadne grupu domobrana u rejonu crkve i da ih zarobi, a ostale čete da izvrše napad na zapadni deo sela.

Posle povratka u četu nastavili smo pripreme za izvršenje borbenog zadatka.

S obzirom da je trebalo dosta vremena za prevoženje jedinica preko reke Save, pokret je usledio pre mraka. Krenuli smo pravcem sela Čakale, Kinjačka, Lukovac Posavski. Vodič nas je vodio do Save. Na desnoj obali sačekala nas je veza iz sela Lukoveca Posavskog. Tu je bilo i nekoliko ribarskih čamacima sa veslačima koji su majstorski obavili posao. Zahvaljujući njima u najvećoj tajnosti prelazimo preko Save. Smrznut snežni pokrivač debljine oko 40 santimetara pokrio je posavsku ravnicu, te se lako krećemo. Noć je vedra, hladna i dosta vidljiva, ali nas od »radoznaših« pogleda štite beli ogrtači. Krećemo u koloni po jedan. Sa nama su pouzdani vodiči. Približavamo se selu Gušču i već se naziru njegove prve kuće. Izdužena kolona skladno se uklapa u snežnu belinu. Vezu održavamo šapatom. Krećemo paralelno ivici sela, na udaljenju 200—300 metara, i vidimo prve bunkere za koje znamo da nisu posednuti, ali od tog prizora koža počinje da se ježi i temperatura u našim telima raste. Sada se već jasno vidi crkva. Rečeno je da do njene visine treba da stigne čelo kolone. Još samo malo pa smo na cilju. Svakog trenutka очekujemo vatru iz bunkera i kuća, jer ko zna, možda su podaci o neposednutosti netačni ili su naše namere otkrivene pa ih je neprijatelj poseo — razmišljam. Vodič nas zaustavlja. Konačno smo na cilju.

Kolona se okreće na desno i pretvara u streljački stroj. Sada smo grudima okrenuti prema bunkerima. Streljački stroj kreće i prilazi sve bliže. Nervi su zategnuti kao strune. Približavamo se. U jurišnoj četi određene grupe su spremne da po potrebi na vatru odgovore protivdejstvom. Već smo u visini bunkera i, zaista, vidimo da su napušteni. To saznanje nam godi i živci se opuštaju. Brzo savlađujemo prostor do kuća i upadamo u dvorišta. Nalazim se usred rasporeda jurišne čete. Sa mnom su Branko Ljubišić i Simo Calić. Na kapiji dvorišta ispred mene iznenada se stvori stražar. Sreli smo se oči u oči. Puška mu je o ramenu. Stao je kao ukopan. Prilazim korak bliže, u desnoj ruci držim automat a levom mu skidam pušku sa ramena. On je ispušta, a zatim se hitro okreće i beži kroz kapiju, ali ga stiže rafal iz Čalinovog šmajsera. »Nije mu to trebalo«, rekoh drugovima, »mogao je bolje proći«. Neko zatim sa desnog krila viče: »ne pucaj!« Odmah nakon obračuna sa stražarom primećujemo da je kuća puna domobrana. Branko

drži već pripremljenu bombu »englezerku« i sprema se da je baci kroz prozor. Zovemo ih da se predaju i iz kuće se javi glas: »ne pucajte, predajemo se«. Branko bombu baci iza štale, jer pouzdano znamo da tamo nema nikoga.

I na drugoj strani sela zapara nekoliko kratkih rafala na-rušavajući noćnu tišinu. Opet se ču oštra komanda: »ne pucaj, hvataj žive!«. Raspoznajem glas komandanta Zivka. Iz kuće zatim izade »parlamentarac«. Pregovori su kratki. On predaje celu svoju grupu od oko 15 domobrana. Prvi deo zadatka je izvršen, sledi drugi — kupljenje plena. Domobranski starešina pokaza nam magacin pun ratnog materijala. Bilo je tu raznovrs- nog oružja, municije, odeće i obuće, veće količine soli i druge hrane. Zaplenjeno oružje podelismo borcima a sve drugo natovarismo na zarobljenike. Posle toga sredili smo jedinice i sa zarobljenicima i plenom brzo otišli ka mestu prelaska, gde su nas čekali čamci sa veslačima. Prevezli smo se pre svitanja, natovarili plen na saonice i pevajući se vratili u bazu.

Rezultati napada, koji je trajao nepun sat, bili su:

- zarobljeno oko 50 domobrana, 3 ubijena za koje se kas- nije utvrdilo da su ustaše te nisu prihvatali predaju,
- zaplenjene veće količine oružja i municije, odeće i obu- će, a posebno soli,² cigareta i drugih potrebnih stvari,
- na našoj strani nije bilo gubitaka.

Formiranje jurišnih četa u bataljonima

Posle napada na selo Gušće i još nekih manjih napada oko Sunje i Kostajnice, brigada se odmarala i izvodila obuku. Jednog dana koncem februara Komanda čete je pozvana u štab bri- gade, gde je tadašnji načelnik štaba Stevo Begović saopšto da se jurišna četa rasformira. Bio sam iznenaden te sam počeo da razmišljam u čemu nismo zadovoljili i zašto hoće da nas rasformiraju. Postavljam to pitanje načelniku štaba i on mi odgovara: »razlog vašem rasformiranju nije u tome da niste zadovoljili, naprotiv, radom i izvršavanjem zadatka jurišne čete više smo nego zadovoljni. Razlog je u tome što smo odlučili da takvu četu formiramo u svakom bataljonu«. Tada mi saopšti da idem za komandira jurišne čete u drugi bataljon. Interesujem se gde će ostali i istovremeno tražim neke borce da pođu sa mnom u

² Zaplenjene količine soli iznosile su oko 6—7 džakova. Bio je to najdragoceniji plen za tadašnje prilike (cela Banija je oskudevala u ovom artiklu).

novu jedinicu. Rečeno mi je da veći deo iz sastava jurišne čete ide na rukovodeće dužnosti u jedinice brigade. Bilo je to za nas priznanje izrečeno na poseban način. Osetio sam se ponosnim što će borci jurišne čete biti raspoređeni u jedinice brigade. Ipak žalim što ćemo se rastati. Razmišljam o kvalitetu nove jedinice, o njenoj obučenosti i da li ću sa takvim sastavom uspeti opravdati poverenje koje mi ukazuju. Mojoj molbi se ipak delimično izlazi u susret. Nekoliko boraca ide sa mnom u novu jedinicu. Sve su to dobri i odvažni borci. Među njima se ističe Simo Calić.

Za komesara jurišne čete došao je Đuro Gregorić, Hrvat iz Zagorja, stolar, za pomoćnika komesara Joka Milan Kavgo, za komandire vodova Ratko Puhača i Malešević . . . , a za delegate Stevan Bodlović i Nikola Tadić.

Na savetovanju u štabu brigade saznajemo da predstoje novi složeni borbeni zadaci. U celoj brigadi počinju intenzivne pripreme. Tu su i praktične vežbe uz upotrebu bojeve municije. I artiljerija učestvuje. Uvežbavamo sadejstvo između pešadije i artiljerije. Jurišna četa, pored učešća u zajedničkim vežbama, radi i po posebnom programu. Cilj je da se znanja stekena na kursu jurišnih pionira i iskustva iz dejstava jurišne čete prenesu na nove borce. Radi se neprekidno i postižu dobri rezultati.

Sa Banije krećemo prema Cazinskoj krajini i Bihaću. Marsevi su dugi i naporni. Uz put nas sačekuje, prati i bodri vojna muzika.

Napad na neprijatelja u selu Pokoju

Posle borbi na Izačiću, brigada se odmarala na prostoru se; Vrsta, Izačić, V. Gata. Drugi bataljon u rejonu Vrste i Bačana. Naše izvidnice su bile isturene prema reci Uni. One su prikupljale podatke o rasporedu neprijateljevih snaga. Utvrđili smo da se u selu Pokoju brani od 100 do 150 domobrana i ustaša raspoređenih u tri grupe: jedna na kosi Pokoju, severno od k. 240, druga u rejonu džamije, a treća, jačine oko 30 vojnika, na južnom delu kose Pokoj. Podaci su govorili da na desnu obalu reke Une neprijatelj noću istura vatrena sredstva.

U štab 2. bataljona pozvani su komandiri četa. Komandant bataljona, pokazujući na karti selo Pokoj, detaljno nas upoznaje sa situacijom i saopštava: bataljon ima zadatku da pređe preko Une i na desnoj obali zauzme selo Pokoj. Za izvršenje zadatka komandant bataljona je odlučio da jurišna četa

prva pređe preko reke Une u rejonu k. 224, očisti desnu obalu od vatreñih tačaka, zauzme južni deo kose Pokoja, obezbedi mostobran i time omogući prelazak ostalih snaga bataljona. Posle prebacivanja ostalih četa preko Une da se izvrši napad i zauzme Pokoj. Bilo je predviđeno da prelaženje preko Une počne u 21.00 sat.

Posle povratka u četu počeli smo se užurbano pripremati. Večera je podeljena dosta rano.

Tačno u određeno vreme krećemo pravcem sela: Vrsta, Majdan, Zaplače. Pri prolazu kroz Majdan još je dan i tu zastajemo. Komandant bataljona poziva komandire četa. Naredenje se brzo i tačno prenosi duž kolone. Stižemo na čelo. Komandant nas izvodi na jedno uzvišenje sa koga se jasno vidi krivudavi tok reke Une. Obraća nam se i na zemljištu precizira ranije postavljene zadatke. Tu je sa nama i komandant brigade Branko Babić. Njegovo prisustvo nas hrabri i uliva nam poverenje u uspeh napada. Obraća mi se i podvlači značaj zadatka moje čete. Počinje da se spušta mrak.

Jurišna četa se izdvaja i kreće. Oprezno se približavamo reči. Napred je patrola koja nas obezbeđuje. Na začelju čete su kolia sa pontonima. Patrola koja je ispred nas već je izbila na reku. Noć je dosta tamna. Sa desne obale reke neprijatelj se oglasi sa nekoliko rafala. Jasno uočavamo mesto gde se nalazi mitraljez. Ranije određena jurišna grupa prva uzima mali čamac, prilazi reci stotinak metara uzvodno od mitraljeza, spušta čamac u reku i nečujno prelazi. Mitraljez se povremeno javlja ali je vatrica usmerena prema nama. Nakon kratkog vremena na desnoj obali reke čuše se eksplozije bombi. Neprijatelj je mitraljez prestade da dejstvuje. Put ka reci je slobodan. Vatra se začu sa kose ali je neprecizna.

Borci brzo uzimaju pontone, prinose ih i spuštaju u reku. Cela četa prelazi u jednom talasu. Brzo se iskrčavamo i razvijamo u streljački stroj. Nastupamo ka padinama kose sa koje neprijatelj dejstvuje. Ravno je. Nigde zaklona. Prostor je dug 600–700 metara i sve vreme smo pod vatrom. Spašava nas što neprijatelj osmatranjem odozgo u tamnoj noći ne vidi naše pokrete, dejstvuje nasumce i njegova vatrica nema položeno i brišuće dejstvo. Sve to čini vatricu neefikasnom i mi uspešno nastupamo. Upadamo u rovove koji su prazni. Neprijatelj nas nije sačekao. Misleći da smo zadatak izvršili, opuštamo se i u streljačkom stroju nastavljamo pokret preko platoa. Najednom iza humki stajskog đubriva dočeka nas ubitačna vatrica i rani nekoliko boraca. Brzo se bacamo na zemlju i puzeći unazad vraćamo na ivicu kose. Ranjenima ukazujemo pomoć i evakuišemo ih. Zbog pretrpljenih gubitaka u četi se oseća izvesna nesigurnost.

Jednu desetinu sa dva puškomitraljeza upućujemo preko južnih padina kose u obuhvat. Ona se vesto zabacuje. Otvara bočnu vatru na neprijatelja. Četa se ponovo diže na juriš i uspešno zauzima kosu. Time je mostobran sigurno obezbeđen. Na kosi je ubijeno 5—7 neprijateljevih vojnika i toliko zarobljeno. Ostali su se izvukli prema selu Čekićima. Prvi deo zadatka je izvršen, što me hrabri, ali sam zabrinut zbog gubitaka u četi. Razmišljam kako će je povesti u sledeći juriš. O svemu izveštavam štab bataljona. U tom času i ostale čete 2. bataljona prelaze preko reke, a odmah zatim ubrzano se prebacuje i 3. bataljon. Tada sa dovoljno snaga nastavljamo nastupanje ka selu Pokoju. Obilazimo prepreke sa južne strane, i bez većih teškoća upadamo u utvrđene objekte i zauzimamo Pokoj.

U ovom napadu zarobili smo oko 30 domobrana i ustaša, a dosta ih je poginulo. Zaplenjena je baterija topova i veća količina druge ratne opreme.

Mi smo imali četiri teško ranjena borca: Milan Joka Kavgo, visok kao jela, crnomanjast, uvek veseo i raspevan. Isticao se velikom hrabrošću. U najtežim situacijama svojim držanjem ulivao je poverenje. Kao pomoćnik komesara bio je duša čete. Uvek je u jurišima bio u prvom borbenom redu i u njemu je ranjen; Ratko Puhača, komandir prvog voda, crn, omalen, ozbiljan, iskusni vojnik, hrabar i sposoban starešina. Ranjen je jurišajući na čelu svoga voda; Jovo Malešević, komandir drugog voda, mladić srednjeg rasta, golobrad, crnomanjast, širokih ramena, ozbiljan, dobar drug, veoma hrabar, vešt i pouzdan starešina. Ranjen je jurišajući na čelu svoga voda; Simo Čalić, visok momak, vitak, dečačkog izgleda, vešt u rukovanju oružjem i uvek brži od neprijatelja. Rafal iz njegovog mitraljeza često su bili prava vatre na kojom je krčio put borcima u jurišu. Zbog lične hrabrosti pročuo se kao mitraljezac Čalin. Zato je u celoj brigadi bio cenjen i poštovan. Ranjen je kao desetar u momentu kada je u jurišu zamahnuo da baci bombu na neprijatelja. Rafal iz neprijateljevog mitraljeza ga je tada pretekao i presekao mu desnu ruku.

Za sve njih može se reći da su bili pravi junaci.

Ranjavanjem tih boraca, jurišna četa je mnogo izgubila, ali njihova mesta zauzeli su drugi isto tako hrabri i odvažni borci. Za pomoćnika komesara došao je Dragoljub Durman, a za komandira prvog voda Zivko Arbutina, koji je kasnije u jurišu na Brekavicu teško ranjen i ostao bez noge.

Takve i slične zadatke jurišna četa je izvršavala do kraja rata nalazeći se uvek među prvima.

Božo ARBUTINA

MOJ DRUG NIKOLAJ

Jedne noći krajem novembra 1944. likvidirano je neprijateljsko uporište u Zamlači kod Dvora na Uni. Brza akcija sprečila je oko 100 domobrana da daju veći otpor. Veći deo neprijateljskih vojnika je poginuo, ranjen ili zarobljen, dok je ostatak

Četa formirana od Rusa i Ukrajinaca sa komandirom
Draganom Rašetom (prvi sdesna), 1944.

pobegao. U ovoj akciji najviše se istakao borac Nikolaj Niko-lajević, rodom iz Sovjetskog Saveza. Neustrašivo je jurišao, upadao u kuće, štale i šupe i proganjaо neprijateljske vojнике. U jednoј štali zarobio je domobranskog zastavnika sa automatom, a odmah zatim sa nekoliko boraca zarobio je puškomitraljesca i jednog vojnika. Nikolaj je, početkom 1944, pobegao iz jednog kozačkog eskadrona i ostao sa nama sve do kraja godine, kada je sa ostalim sovjetskim vojnicima upućen u Beograd, gde se, verovatno, priključio Crvenoj armiji.

Nikolaj je bio odvažan i hrabar borac i dobar drug. Bio je pravdoljubiv i uvek se protivio kada je prema nekom nepravedno postupljeno. Voleo je i šalu, a mnogima je ostao u prijatnom sećanju i po tome što je često zviždukao ruske pesme.

Za ispoljeno junaštvo u Zamlači dobio je Medalju za hrabrost.

Milan ROKSANDIC

PRED SISKOM

Početkom 1945. godine 3. bataljon 4. brigade je vodio jednu od najtežih borbi. U predgrađu Siska, ka selu Praćnom, obezbjeđivao je jedinice koje su napadale neprijatelja u uporištu Praćnom.

Dobili smo suvu hranu. Ponijeli smo porcije da bismo imali čime izbacivati snijeg koji se topi i sliva u rovove.

Prije polaska komandiri četa su dobili naređenje kako da rasporede čete i obezbijede glavne snage koje će uništiti neprijatelja i zauzeti uporište Praćno.

Krenuli smo i u Komarevu prošli pored postrojenih bataljona 3. brigade. Išli smo prema Sisku. Neopaženo smo mu prišli a zatim smo brzo iskopali zaklone punog profila i spojili ih u rovove za po 3 borca i maskirali ih. Prva četa na lijevom krilu presjekla je cestu i prugu i zaposjela kuće prema Kupi, a tamo je postavljena i protivtenkovska puška. Teren koji je držala naša 2. četa bio je obrastao rijetkim golim drvećem. Na ulazu u Sisak pred nama su bile ulice, kuće i bunkeri. Desno od nas bila je 3. četa. Starješine su nam saopštile da neprijatelj iz Siska može uputiti pomoć svojima u Praćno jedino preko nas mrtvih.

Negdje oko pola noći naša artiljerija je nekoliko minuta prosto sipala granate na Praćno, a zatim smo čuli veliku galamu i juriš. Pošto je artiljerija nekoliko puta otvarala i prekidala paljbu, a i povici na juriš su se ponavljali, znali smo da uporište još nije zauzeto.

Iz naših rovova vrlo teško se moglo povlačiti zbog snijega i ravnice, a bunkeri u kojima su se nalazili Čerkezi bili su blizu. Borba za Praćno nije prestajala. Razmišljali smo o tome šta će biti kada svane, jer smo znali da će neprijatelj, uz pomoć tenkova, po svaku cijenu nastojati da probije naše redove i pritekne u pomoć napadnutom uporištu.

Samo što je počelo da svijeće, otpočela je borba lijevo od nas, kod 1. čete. Ubrzo smo primijetili neprijateljske vojнике u streljačkom stroju, u bijeloj odjeći. Pripremali smo ručne bombe i efikasnom vatrom smo ih prisilili da legnu u snijeg. Prvi streljački stroj se nalazio pred nama, a drugi se kretao iza njega. Ćuli smo svaku njihovu riječ. Tada je počela borba i desno od nas, kod 3. čete. Minobacači su stalno tukli, ali na našu sreću mine su padale iza naših leđa. Međutim, 1. četu su bolje gađali. Borba se rasplamsala duž odbrane čitavog bataljona. Nije se znalo kojoj je četi tada bilo teže. Mislim da je prvoj bilo najteže jer se branila na najnepovoljnijem pravcu — od Siska za Praćno.

Zauzeti borbom protiv neprijatelja koji je uporno pokušavao da nas izbaci iz rovova, prestali smo izbacivati vodu koja se sa svih strana lagano sakupljala i kvasila nam noge.

Municije smo imali dosta, ali smo je brzo trošili, jer je neprijatelj stalno napadao. U jeku borbe, sa desne strane, iz 3. čete prišao mi je borac Beronja sav bliјed. Odmah sam ga povukao u rov. Začudilo me njegovo ponašanje. Rekao je da hoće da se ogrije. Kada sam ga upitao gdje, on reče u ulicu i bunkere, i još nešto nepovezano. Vjerovatno je bio u bunilu. Ja sam ga zadržavao u rovu. Nakon desetak minuta došao je k sebi. Savjetovao sam mu da odmah ide u svoj rov. Krenuo je, ali su ga lakše ranili. Rekao sam da polagano pretrčava od drveta do drveta i ode do bolničarki Vere i Marice. Poslušao me je ali nakon pedesetak metara uhvatio se za trbuh jauknuvši, pogoden i drugi put. Bolničarke su istrčale, odnijele ga u šumu i previle. Kasnije, u aprilu, kada sam i ja bio ranjen i prebačen iz Korduna na Baniju, u bolnici u Šamarici, našao sam i Beronju na liječenju.

Svako kretanje van rova, po snijegu, bilo je veoma opasno. Vrlo teško smo mogli saznati kakva je situacija desno i lijevo. Krenuo sam lijevo od desetara Meandžije i vidiо kako neprijatelj pokušava izvući nekolicinu mrtvih i ranjenih, ali Meandžija i njegova desetina nisu mu to dozvolili. Tukli su tako da sam stekao dojam da se neprijatelj nikako ne može probiti. Nekoliko neprijateljevih vojnika ležalo je nepomično, a oko njih je snijeg bio poprskan krvlju. Rekli su mi da je desetar Meandžija sam trojicu ubio. Drugi su u gustom stroju ležali i pucali, ali se nisu usuđivali poći naprijed.

Meandžija mi je rekao da se nešto slično Beronji dogodilo 'i Saši.

Uz velike napore vratio sam se u svoj rov. Sjećam se da je k meni došao Bulat, zamjenik komandira čete, interesovao se o svemu u mom vodu.

Vrijeme je sporo prolazilo. Jedva smo čekali da padne mrak. Pogledam na sat a vrijeme kao da stoji. Ono suve hrane što smo ponijeli niko i ne pomišlja da jede.

Nekako je prošlo podne. Ubrzo čula se vika i povici neprijatelja za juriš na 3. četu. Slična je situacija bila i na položajima koje je držala 1. četa. Nekoliko puta sam pokušavao da saznam šta je sa 3. i 1. četom, pošto se iza njihovih položaja čula žestoka pucnjava i uzvici. Konačno, lijevo krilo naše čete javilo nam je da su iz 1. čete odnesena četiri boraca na nosilima i da su primijetili manju grupu boraca kako se povlači. Na 3. četu je izvršen snažan juriš.

Strašno sam se osjećao pri pomisli da su 1. i 3. četa napustile rovove i da nas neprijatelj može napasti s krila i opkoliti tako da se naša četa ne bi mogla izvući. Hitno smo naredili mitraljescima da se prebace nazad i da nas štite kada se budemo povlačili. Mitraljesci su izvršili naređenje, zauzeli položaj i štitili nas dok smo napuštali rovove i dok nismo došli do malo gušće šume. Tu sam od boraca iz 3. čete saznao da je poginuo Grga prilikom mijenjanja rezervne cijevi. Grgu Rusa, smo zarobili u zasjedi kod Strašnika. Poginuo je kao nišandžija na »šarcu« i bio je veoma hrabar borac. Dobio je novu englesku odjeću i cipele zato što je ubio jednog višeg neprijateljevog oficira u Hrtiću kod Dvora.

Povlačeći se 200–300 metara od naših rovova naišli smo na dijelove 1. i 3. čete i borce iz štaba bataljona. Povukli smo se još nazad u veliki kanal, koji je prije rata izgrađen za odbranu. Kanal je bio dosta dubok. Zaposjeli smo ga očekujući neprijatelja, ali se on nije pojavio. Tek smo tada doznali da je Praćno zauzeto i da je neprijatelj imao mnogo mrtvih i ranjenih i da su neki neprijateljevi vojnici skakali u ledenu Kupu s oružjem. Doznali smo da je 1. četa imala dosta ranjenih i da je morala angažovati priličan broj boraca za njihovo izvlačenje, pa je oslabila svoj položaj. Naša 2. četa nije imala žrtava.

Iako se pred nama nalazio Sisak, teren ravan i pokriven snijegom, mi smo mnogo jačem neprijatelju pokazali da se znamo i te kako uhvatiti ukoštac s njim a, kada zatreba, i frontalno. Naš položaj je bio veoma težak. S mukom smo održavali vezu između četa, a još teže sa štabom bataljona. Borba za uništenje neprijatelja u uporištu Praćnom se otegla.

Bez obzira na sve iznesene teškoće, 3. bataljon je uspješno obezbjedio izvršenje zadatka glavnim snagama. Ispred njegovih rovova ostalo je na snijegu mnogo onih koji nikada više neće ustati i krenuti na 4. brigadu.

Milorad JANJIĆ

OD BANIJE DO ILIRSKE BISTRICE

— Iz neobjavljenog dnevnika —

Za februar 1945.

Sastanak Biroa divizijskog komiteta. Tek što smo utvrdili da ćemo raspravljati o nekim kadrovskim promjenama u diviziji, zazvoni telefon. Uroš¹ se javlja i nekom tamo, valjda u Korpusu, izlaže zamisao nekih kadrovskih promjena. Prvi put čujem da on odlazi iz divizije, da umjesto njega treba da dođe Milan Knežević iz Treće brigade, a umjesto ovoga Ljuban Klajić, pomoćnik komesara Druge brigade, a ja mjesto Ljubana. Taj razgovor skratio je raspravu u Birou i moguće kombinacije, jer je, kako Uroš reče, postignuta saglasnost. Zadovoljan sam jer ostajem u 7. diviziji, otpadaju dojučerašnje kombinacije sa OK ŠKOJ-a.

Volio bih u Treću brigadu, no svejedno je, ostajem u diviziji ...

21. februar

CK KPH i PK ŠKOJ-a potvrdili su stav Biroa o kadrovskim promjenama i da ja sa omladinskih poslova prelazim na čisto partijske. Saglasili su se da me u diviziji zamijeni Milan Joka iz Druge brigade.

Obišao sam artiljerijski divizion u Starom Selu. Udobno su smješteni, i, čini mi se, opustili se

¹ Uroš Krunić, tada komesar 7. udarne divizije. Poginuo 1973. godine nesrećnim slučajem.

22. februar

Druga brigada je u selu Gušću zarobila 50 domobrana, a Treća je uništila jednu kompoziciju na pruzi kod Hrastovca. Zapalila je 35 vagona, ubila 97 i zarobila 13 Švaba. Zao mi je što sa Trećom brigadom nijesam bio u akciji i ovaj put jer bi mi to bila posljednja prilika dok sam u diviziji...

23. februar

U selu Blinji Treća brigada svečano proslavlja godišnjicu formiranja Crvene armije. Ispred brigade postrojena je Treća četa Trećeg bataljona koja se najbolje pokazala u poslednjoj akciji kod Hrastovca. Sa njom je učestvovao i Milan Radišić. Šteta, teško je ranjen, a u koliko je borbi i juriša uspješno učestvovao, pa nije ranjen. Svi smo ga smatrali jednim od najhrabrijih u brigadi...

Ceta je pohvaljena, desetina boraca i starješina dobila je odlikovanja. Ponosni su, a ja se radujem zajedno sa njima. Sad svi znaju da idem u Drugu brigadu, zapitkuju me, a meni žao što neću k njima nazad

24. februar

Na koju sam god dužnost odlazio, polazio sam iz Treće brigade. Iz sela Lotina otišao u politodjel divizije; iz Crljenica — u Biro divizijskog komiteta najzad danas iz sela Blinje krećem za pomoćnika komesara Druge brigade . . . Sredina mi je poznata, sve su to moji stari ratni ili školski drugovi. Sava Miočinović, komandant, zajedno smo bili u štabu Treće brigade; Sava Matijašević, komesar, zajedno smo ratovali u 1. bataljonu odreda i Trećoj brigadi; Stevo Begović, načelnik, pred rat zajedno u učiteljskoj školi u Petrinji; i Janko Šušnjar, adutant — bili smo u 1. bataljonu Treće brigade. Sve su to dobri drugovi, hrabri borci.. . Možda ču se teško snaći, ali volja će sve savladati. ..

Poslije podne stigoh u brigadu u selu Trnjanima. Sa Ljubanom odmah vršim primopredaju, on ujutro odlazi u Treću brigadu.

Noćas je Stevo Begović sa 1. bataljom bio u selu Praćnom. Ubili su 8 ustaša i, pored ostalog, zaplijenili jedan »šarac« ...

25. februar

Trnjani... U selu Čakalima savjetovanje komandi četa u 1. bataljonu . . .

Poslije podne sastanak štaba brigade. Drugovi me upoznaju sa stanjem u brigadi i dogovaramo se šta treba dalje raditi . . .

Grupa boraca i rukovodilaca iz brigada 7. divizije, s lijeva udesno (stoje): Ljuban Tubić, politički komesar bataljona, Jelena Knežević i Dragan Kljajić (iz 1. brigade); (čuće): Mile Stojaković (iz 2. brigade) i Milan Joka Budo omladinski rukovodilac 7. divizije, mart 1945.

28. februar

Konačno izgledi za akciju. Spremamo se. Mi osiguravamo — od Sunje, a glavni zadatak ima Treća brigada kod sela Hrastovca i Graboštana. Vrijeme je pravo proljetno pa jedinice premamo po šljivacima. Ja sam u Trećem bataljonu. Kao da februara nije ni bilo. U prijatno i toplo predvečerje krećemo pjevajući, ali uz put stiže naređenje da se akcija odgađa i mi se vraćamo. O razlozima ne znamo ništa . . .

1. mart

Vrijeme toplige nego jučer. Obavještavaju da će biti akcija, a onda da se odgađa, i na kraju stiže naređenje za pokret. Idemo na osiguranje prema Sunji u Donjem Hrastovcu. U sumrak prelazimo sa Drugim i Trećim bataljonom preko potoka Sunje. Za četom Drugog bataljona, koja je otišla kao prethodnica sa Stevom Begovićem, Janko¹ i ja sa ostatkom Drugog i trećeg bataljona izbijamo na prugu. Odjednom zasjaše svjetla oklopног voza i nasta pometnja. Sjurismo sa pruge da organizujemo jedinice, ali u jednom trenutku zapeh za nešto pa se razleže eksplozija. To je bila odskočna mina, koja nas 19 izbací iz stroja. Mene lakše rani u stopalo. Sam sam otišao do potoka Sunje, gdje se nalazio štab Nije strašno, možda ne bi trebalo nikud iz brigade, ali ljekari tako ne misle. Šalju me u divizijsku bolnicu u selo Drenovac — Kačari. . .

2. mart

Uz put za bolnicu saznajem da je noćas poginuo Pilip.² To je tako kad čovjek ne shvata da je komandant, već kao da je borac ide da siječe žicu i čisti mine pred bunkerom. Bio je uviјek prvi tamo gdje se trebalo istaći. Čini mi se da sam predviđao da će jednog dana doći do toga. Žudio je za ordenom za hrabrost, da bljesne pored Ordena partizanske zvijezde koji je dobio među prvima u diviziji. Strašno je i pomisliti da nema više Rade Pilipovića Pilipa, komandanta 1. bataljona Treće brigade, junaka, čovjeka za kojim bi njegov bataljon pošao, u goru i vodu. Volio sam ga: njegov osmjeh, šale, vedrinu, a nadasve hrabrost i drugarstvo. A sad, eto, u četiri mjeseca nestadoše i on i Ljuban,³ koji su toliko puta po prijemu zadatka u

¹ Janko Šušnjar, poručnik-adutant u štabu brigade.

² Rade Piiipović Pilip, Pilja, poručnik, komandant 1. bataljona 3. brigade.

³ Ljuban Trbojević, poručnik, komandant 2. bataljona 3. udarne brigade. Poginuo 17. oktobra 1944. kod Svetog Ivana Žabnog, na cesti Križevci—Bjelovar

brigadi uz osmjeh znali pitati: »Brkač, sa kim noćas ideš«.
A ja sam uvijek sa nekim od njih išao.

Soba broj 3 u Babićevoj kući u Kačarima biće mi sada prebivalište.

9. mart

Opet previjanje, dobro je, već sam se privikao, a i više smo obaviješteni o situaciji. Krećem se na štakama sasvim dobro ...

Kroz našu sobu, svu čađavu, kad god dune vjetar, puše na sve strane. Ležajevi od slame su na zemlji; eto, klupa i peć iz naše tvornice u Bešlincu sav su namještaj. Čitam politički materijal i objašnjavam ostalima ...

16. mart

Po lijepom i sunčanom vremenu vraćam se iz Majskih poljana u Trnjane sa treće kotarske konferencije KPH. Uz put naračam u bolnicu u Kačarima i Štab divizije u Bjelniku. Mićun⁴ nagovještava mogućnost da i mi za naredne operacije uđemo u sastav 4. armije. Milutin⁵ nema posebne primjedbe na stanje u brigadi, zadovoljan je što se vraćam. Jovo⁶ kaže da se tek snalazi kao načelnik.

Dok sam išao od Bjelnika do Trnjana, brigadi je naređeno da se pripremi za pokret u Cazinsku krajinu. Pripreme na brzinu ...

17. mart

Po vjetrovitom jutru krećemo tačno u 7 časova. Posebno raspoloženje stvara divizijska muzika koja maršuje na čelu naše brigade. Konakujemo u selu Drenovac ...

18. mart

Preko sela Zirovca i Crkvine stižemo do cilja u selu Čaglica. Narod priča da krećemo u Bosnu, pa da se i oni mogu pakovati... Očekujemo neku veliku armijsku operaciju, možda napad na Bihać... Meni je ovo peti put da idem u Krajinu, a zimus sam vjerovao da više ovamo neću ...

⁴ Milan Pavlović, potpukovnik, komandant divizije.

⁵ Milutin Omazić, major, pomoćnik komesara divizije.

⁶ Jovo Čokala, major, načelnik Štaba 7. udarne divizije.

19. mart

Raspoređujemo se na prostoriju selo Mutnik, selo Orozović, selo Begova Mehana. Pred nama je dosta neprijatelja, biće krvi i dosta posla. Veoma sam umoran, jer se dosta dugo nisam kretao. I dalje šepam . ..

21. mart

Rano stižemo u rejon sela Bunića da osiguramo od Izačića napad Treće brigade na Vaganac. Banda je pobjegla iz Vaganca, uz put potisla naš 1. bataljon, ali smo ih pritisli artiljerijom i u protivnapadu potjerali da se ni u Izačiću nisu zastavili. Artiljeriji kapa dolje. Veza je slabo funkcionalna, a i prateća četa sporo je dejstvovala. Glavno je da se brigada hoće da tuče, a ostalo ćemo nadoknaditi. Plijen, pored ostalog, 2 topa i mnogo granata i mina ...

22. mart

Odmaramo se u selu Peći. Navečer brigada sa Drugim i Trećim bataljonom forsira Unu i na juriš zauzima selo Pokoj. Plijen je ogroman, i brigada odmah kreće da zatvori pravac Bihać — selo Radić — Bosanska Krupa. Tihu proljetnu noć u Bihaćkoj kotlini prvi su narušili plotuni artiljerije. Samo šumi, sijeva i tutnji. Cijela divizija je angažovana . ..

23. mart

Ofanziva se povoljno razvija . .. Plijen iz sela Pokoja stalno se izvlači. Umoran sam i nogu me boli. Sve je to sporedno, brigada se dobro bori na cesti kod sela Grabeža . ..

24. mart

Četvrta armija stegla je Bihać sa svih strana i počeo je juriš na grad. Naša brigada i danas ima posla na cesti. Na našem pravcu neće niko proći. Grad je obavljen dimom, a eksplozije stižu jedna drugu. Razmišljamo o našem desantu preko Une i zauzimanju Pokoja. To je podvig kakav nijedna naša brigada nije izvela. Svi smo zadovoljni, jer osjećamo snagu grupacije oko Bihaća, koja lomi sve pred sobom. Imamo tenkove, artiljeriju, a i naša avijacija je i jučer i danas dejstvovala . ..

19. mart

Danas je naša brigada imala krvav obračun, s neprijateljem, vođena je borba prsa u prsa. Veća grupa se probila iz Bihaća i bezobzirno jurišala preko streljačkog stroja brigade. Djelomično su uspjeli, ali su mnogi ostali pred streljačkim strojem brigade. Najteže je bilo kod Drugog bataljona gdje se neprijatelj najvećma grupisao. Poslije tog obračuna brigada se odmara nekoliko časova kod sela Grabeža. Navečer se vraća u selo Vrstu i Gatu.

Neprijatelj minira objekte u gradu. Od zapaljenog sklađista na željezničkoj stanici cijelo Bihaćko polje je osvetljeno, a eksplozije granata sustižu jedna drugu... Neprijatelj od Karlovca stigao do Slunja i nadire prema selu Brekovici, na položaje prve brigade.

26. mart

U zoru sa Stevom odlazimo za Brekovicu gdje Prvi i Četvrti bataljon preuzimaju položaje od Prve brigade. Drugi i Treći bataljon nalaze se na položaju sjeverno od Kule Bisovače i lijevo od Prve brigade. Ovo je strašan dan. Pretrpjeli smo artiljerijsku vatru kakvu još u ovom ratu nijesam upamatio. To je ta, kako je zovu, »artiljerijska priprema«. Naročito je bila jaka po položajima Prvog bataljona. Dmitar Joka, komandant bataljona, ogluvio, izbezumljen hoće na juriš i jedva ga savladamo i otpremismo u sanitet...

Nijesmo izdržali. Švabe su se probile u selo Brekovicu, zabišle naše desno krilo i spojile se na onima iz Bihaća, kod sela Pokoja. Jedinice se izmiješale, borci iscrpljeni i umorni. Nemaju volje da se ukopavaju. Čim legne na zemlju i zahvati jedanput ašovom, odmah zaspri. Ja i Stevo stalno smo na položaju i naprosto tjeramo ljude da se malo ukopaju i zaklone dok je mrak i da budu budni da nas neprijatelj ne iznenadi. Na kraju morali smo da posebno dajemo pojedinačno zadatke članovima Partre i SKOJ-a. Ide, ali teško.

Već kasno uvečer i nas je savladao umor. Legli smo iz mitraljeske čete 1. bataljona u jedan zaklon sa kuririma i odmah zaspali. Nešto prije ponoći učinilo mi se da neko govori njemački. Pokušavam se otrgnuti iz dubokog sna; dok svi oko mene hrču, čujem i shvatam riječi: »Wer ist das?«. I kad se to ponovi spazih na mjesecini, par koraka ispred nas, dva Nijemca. Instiktivno skočih izvlačeći pištolj i jednoga zgrabih za šmajser viknuvši »ruke uvis«. To razbudi ostale i tako razoružasmo Nremce. Bili su izviđači koji su išli po ostavljenoj telefonskoj žici, a kad je odsječena i pokupljena, poslije lutanja

Članovi tehnike i politodjela brigade, (stoji) Lujo Vajs, (sjede): Đusta Čerkovska i Mirko Ročić — početak 1945.

Sef propagandnog odsjeka Slavko Posavac i zamjenik referenta saniteta Mira Lederer, kraj 1944.

i prolaska kroz naše položaje naišli su na žicu koja je vodila od Štaba brigade do našeg telefona. Sreća da sam imao nešto lakši san od ostalih.

Prije zore Prvi i Četvrti bataljon povlače se u selo Malu Gatu na odmor, a njihove položaje preuzimaju dijelovi Treće brigade ...

27. mart

Drugi i Treći bataljon su na položaju. Prvi i Četvrti odmaraju se i predstavljaju divizijsku rezervu. Neprijatelj se spasio sa dijelovima u Bihaću, i to na desnoj obali Une. Lijevu obalu sve do Brekovice držimo mi. Na položajima jedinice se drže uporno. Švaba je zastao. Ali, ne smiješ podići glavu jer precizno gađaju. Izgleda gađaju snajperisti. Poginuo je komandant Trećeg bataljona Pero Keser, pogodio ga je snajperista kada je na položajima gotovo bilo zatišje. Nema više Pere Kesera. Bio je dobar drug i borac. Bio je veoma miran i pomalo spor pa zbog toga odnos prema njemu nije bio uvijek kako treba. Borci su ga voljeli i sada strašno žale za njim. A on je bio Kordunaš koji se srođio sa narna Banijcima. Strepimo da se slično ne dogodi i drugim starješinama. Upozoravamo na snajperiste i savjetujemo da se borci što bolje prikriju na položaju. Brzo smo se u Štabu dogovorili pa ja sa Ljubanom Zorićem komandirom voda jurišnih pionira brigade odlazim u Treći bataljon. On će vršiti dužnost komandanta. Vršimo na položajima pripreme za prelazak u napad.

Naša brigada dobila je zadatka da napadne položaje na Breziku i selu Prošići i da neprijatelja goni za Ostrožac. Imamo i tenkove što razvija uvjerenje da ćemo uspjeti. Pred samu noć počinjemo napad, ali bez uspjeha. Zbog mraka tenkovi ne mogu dejstvovati pa ćemo napasti sutra ujutro. Bolje ćemo se noćas pripremiti.

28. mart

Ja sam u Trećem bataljonu. Ponovo pokušavamo da u jušu zauzmemo Brezovik, ali ne ide. Izveli smo nekoliko neuспješnih juriša. Ni tenkovi im ne mogu ništa. Uništili su nam 4 tenka. Iako je kod nas teška situacija, svako pita »šta je sa Bihaćem«. Hoće ljudi da znaju zašto se ovdje toliko forsirano borimo. Švabe su napustile Bihać.

Naše strepnje za kadrove bile su opravdane. Poginuo je i Zivko Arambašić, komandant Drugog bataljona. On je bio dosljednik Mirka Strineke koji je prije komandovao ovim

bataljonom i junački pогинуо 6. juna 1944. godine u selu Komařevu. To je udarac za brigadu. U tri dana ostadosmo bez tri komandanta bataljona — Dmitar kontuzovan, Pero i Zivko pогинули.

Umor i glad i velika iscrpljenost utiču na našu udarnu moć. Već smo osam dana neprekidno u ofanzivi i borbi.

Inače ovih dana pretrpjeli smo velike gubitke u kadrovima. Sada imamo posla koliko hoćeš. Svi smo pod dojmom tih gubitaka.

Gdje je tu logika? Crvena armija u Dancigu, saveznici 100 km istočno od Rajne, a Švabo se ovdje tako uporno bori...

29. mart

Prije dvije godine poslije mitinga u selu Buzeta, primio sam Drugu četu Prvog bataljona PO Banije. A danas brigada na položajima prema selu Prošićima i Ostrošcu. Tučemo se sa Švabama bez predaha.

Sastanak partijске ćelije u Štabu. Kritički analiziramo rukovođenje i rad svakog od nas u Štabu u dosadašnjoj ofanzivi. »Izribali« smo se poštено. Niko nikom ne prašta. A drugovi u Ozni poseban su problem i neophodne su oštре mjere . . .

Opet moram napisati taj izvještaj. Sve mi je lakše nego to učiniti. Šta mogu, što se mora, mora . . .

30. mart

U samu zoru neprijatelj potiskuje jednu četu Trećeg bataljona sa kote 409. U protivnapadu povratili smo položaje ...

Dan je prekrasan i naši avioni dejstvuju. Tukli su bombama i raketama sela Ostrožac, Gnjilavac i Kulu Bisovaču . . .

Navečer smo organizovali zabavu u prištablju . . .

31. mart

Tokom noći brigada se prikupila u selu Gati. Pred zoru krećemo za selo Rakovicu i Brajdiće. Neprijatelj je izbio do Primišlja i Tobolića, a čujemo da je na Baniji došao pred Glinu . . .

Mi ostajemo i sređujemo se u ovim selima, odmaramo . . .

1. april

Odmaramo se u istim mjestima i vršimo smotre po bataljonom. Analiziramo protekle borbe u svakoj jedinici i držanje pojedinaca. Ima nesporazuma kod nas u Štabu oko ocjena kako

i šta kome saopštiti u bataljonima i šta reći o našim propustima Držim sastanak sa pomoćnicima komesara bataljona i dogovaramo se šta treba raditi i kako odabirati kadrove za popunu upražnjenih mjesta . . .

Sa Milutinom⁷ i Feridom⁸ dogovorili smo se o kadrovskim promjenama u Ozni brigade.

Navečer idemo na zabavu kod Štaba divizije u Rakovici. . .

2. april

Lijepo je jer smo se odmorili. Kaže nam drug Čakala da ćemo sigurno platiti za ovaj odmor. Mi smo, kaže, nekakva po-boćnica snagama koje operišu u Lici, a ovamo se odmaramo. Prije podne sastanak komesara brigada u diviziji, a po podne sastanak divizijskog komiteta. Dobro je prošao, kritički smo analizirali rad i sagledali neposredne zadatke. Imam posla, prije svega u Štabu. Cilj je da se postigne više povjerenja i tolerancije, da se neke ambicije smanje. To smo poslije otvoreno raspravljali na sastanku partiskske čelije Štaba. Pripreme za pokret omele su nas da odemo opet na zabavu u prištablje divizije . . .

3. april

Rano krećemo za Saborski. . .

Konačno je počela ofanziva za čišćenje Like . . . Već znamo, mi ćemo i Treća brigada na Dabar. Međutim, plan se mijenja pa mi i Prva brigada napadamo, a Treća će na osiguranje prema Lipicama i Stajnici.

U 10 sati navečer krećemo. Planina, stijene, uske staze, šuma, potok, a pomrčina. Teškoće oko veze. A sve zato što ćemo poprijeko. Ovdje pravo narod kaže: »Cestom jedan hljeb, a poprijeko dva hljeba«. Ova noć me podsjeća na one noći iz IV ofanzive. Povlačimo se uskom stazom kroz šumu dok kiša lije. Jedan konj prateće čete survao se sa karetom niz liticu

4. april

Ledena kiša lije svu noć, i pada do 10 sati ujutro. Zakasnili smo i banda je pobegla iz Dabra . . .

Treća brigada je zauzela Lipicu i Stajnicu, jer je neprijatelj pobjegao dok se brigada približila selima . . .

⁷ Milutin Omazić, pomoćnik komesara divizije i sekretar divizijskog komiteta.

⁸ Ferid Dedić, načelnik Ozne u diviziji.

19*

Štab brigade, s lijeva udesno (stoje): Savo Matijašević, major, politički komesar brigade; Branko Babić, kapetan, komandant brigade; Stevo Begović, kapetan, načelnik štaba brigade; Branko Brković, zamjenik političkog komesara brigade; Milan Vujičić, poručnik obavještajni oficir; Rade Vujičić, oficir OZN-e; (čuče i sjede): Dušan Pavlović, vodnik; Janko Šušnjar, adutant brigade, Mile Stojaković, omladinski rukovodilac, i dva nepoznata druga; Brajdići kod Rakovice, početak 1945.

5. april

Treba gurati dalje. Jučer je palo Lešće, Perušić, Ramljani, i upalo se u Gospić. Još za mraka krećemo u Lipicu gdje dobjivamo naređenje — pravac Veliki Kut, ugrožavati Krišpolje, osiguravati lijevi bok Trećoj brigadi u napadu na Jezerane. Još u pokretu neprijatelj napada nas i Treću. Artiljerija pomaže, odbacujemo ga i gonimo dalje. Pred mrak zajedno sa Trećom brigadom naš Prvi bataljon oslobađa Jezerane. Dijelove koji su se povlačili za Križpolje Treći bataljon je pritisnuo i na njihovim leđima upao u mejesto i do mraka ga oslobođio. Plijen je ogroman — magacini puni municije i hrane.

I

I danas je artiljerija bila sjajna. Zaplijenili smo 2 topa, a Treća uz to i 3 blinde. Već je i Gospić oslobođen . . .

6. april

Neprijatelj je razbijen i samo pripucava. Vršimo pritisak ka Brinju i pred mrak ga oslobođamo. Ovdje se ne mogu zapisati sve pojedinosti, ali je čudo kako se juriša. Zaboravili su borci na Baniju, na umor, na sve, idu samo naprijed. Neprijatelj je bježao bezglavo ...

... Kad smo izbili iznad samog mjesta, spazili smo selo pod brdom, a usred sela crkvu i staru gradinu. Izgledale su nepristupačne i kao da prijete. Sa njih su štekali mitraljezi. Ali, svejedno, oslobođismo mjesto. Naši protivkolci su silni. Gdje zamisliš pogadaju.

Svi su se bataljoni držali odlično. Opet ogroman pljen. Ova tri dana prošla su skoro bez žrtava u poređenju sa Brekovicom i Prošićima ...

7. april

Čitava brigada u Brinju. Sinoć nas je jedan avion bombardovao, ali nema žrtava. Odbili smo pokušaj neprijatelja da se vrati u Brinje pod zaštitom magle. Uznemiravaju nas artillerijom odnekud od Žute Lokve.

Stalno se pronalaze magacini, a i poneki bandit — ustaša koji se presvukao u civil. Terenski radnici nas upozoravaju da pretresemo kuće. I kakvo iznenadenje. U sobi u kojoj smo mi prespavali prvu noć u Brinju, pod krevetom karabin i ustaška uniforma, a ustašu nađosmo na tavanu. Premjestili smo Štab u jednu partizansku kuću.

Stižu sa planina razne partizanske ustanove gdje su provele kako kažu 9 mjeseci, ...

8. april

Odmaramo se i spremamo za nastavak ofanzive. Jedinice se sređuju i na sve strane čuje se pjesma. U Križpolju kod 1. brigade frontovska grupa Korpusa, slavi oslobođenje Sarajeva.

Osbodiocima Brinja stigle su posjete iz sela Lučani. Banjci su na to naučili, no ovo je zaista izraz ljubavi prema oslobođiocima. Trinaesta divizija dolazi na ovaj sektor, a mi pred mrak krećemo za Ličke Jasenice. Sve smo se nadali i govorili: »Naprijed na Jadran!«, a kao da nam je prkosni Velebit odgovarao — »Ovamo nećete, to nije vaš zadatak« ...

10. april

Maršujemo prema cilju — da napadnemo Cesarev Kamen. Prva brigada napada Čalopek. U Poljanku skrećemo za Prijeko

preko Plitvičkih jezera. Kakva ljepota! Da mi je ovdje doći za 2—3 mjeseca kad olista i procvjeta i kad bude toplo, jer sada je na planini još hladno.

Prijeboj isti kao i prije godinu dana kada sam ovuda išao na Drugi kongres USAOJ-a. Tu smo dugo čekali artiljeriju Osmog korpusa, ali kad je nije bilo, napali smo Cesarev Kamen. Iznenadili smo ih i brzo zauzeli položaje. Navečer, čišćenje Ličkog Petrovog Sela. Ljubiša⁹ je teže ranjen. Ostajemo tu na položaju, a banda se probija za Karlovac.

11. april

Počinje gonjenje. Prva brigada u Vaganac, a Prvi pred Izačić. Treći bataljon je u Baljevcu. Prvi je protjerao bandu iz Izačića. Meni je ovo treći put da sam kod Izačića.

Navečer svi smo se skupili u Baljevcu. Moral u vojnika je visok. Švabo se ovdje još uporno boriti iako se vode posljednje bitke za Beč, a saveznici su 120 km ispred Berlina.

Danas je Prva brigada na Sadilovcu dala sve od sebe i više nego što je mogla, preko svakog očekivanja . . .

12. april

Još za mraka smo krenuli da napadnemo neprijatelja na cesti između Rakovice i Slunja, da mu spriječimo izvlačenje. Dan je veoma lijep, no iako smo umorni, maršujemo dobrim tempom.

Napali smo kolonu motorizacije iz pokreta i zadržali je. Udarili smo po njima kao po drobu. Na ovim položajima potučena je već jedna kolona koja je iz Karlovca pošla u pomoć Bihaću.

Danas je došlo do potpune saradnje — a za nas po prvi put — avijacije, artiljerije i pješadije. O artiljeriji neću ni da govorim jer je njezino dejstvo poznato. Naši avioni tako se drsko bacaju na kolonu da svega 50 metara lete nad cestom. Obrušavaju se i tuku. Isprasili smo ih i iz Rakovice i protjerali prema Mrežnici.

U malom prekidu borbe morao sam da podnesem izvještaj. Povukao sam se iza nekog kamenja gdje je bio telefon. Tu su bili telefonisti i kurir Cane.¹⁰ Istovremeno započela je žestoka borba na cijelom položaju. Telefonirao sam posmatrajući kako jedna četa iz rezerve polazi u bočni napad. Odjednom spazih

⁹ Ljubiša Crnojević, tada komandant 4. bataljona koji je napadao i čistio Ličko Petrovo Selo.

¹⁰ Stanko Turopoljac Cane sa 12 godina otišao je u 7. diviziju i sa njom prošao 4. i 5. ofanzivu.

2 tenka na položaju odakle sam došao, ali naše borce ne vidim. Tenkovi se brzo okrenuše i nestadoše a ja, kad dovrših razgovor, vidim da tu nema nikog i požurih na položaj. Čujem viku »Ura!, Ura!«, a Branko¹¹ uhvatio Čanu za uvo i ide sav uzrujan k meni. Kaže: »Znaš li ti odluku naše čelije«. Čane sav prašnjav od zemlje. I šta je bilo. Samo što sam uezeo telefon, Čane i ostali iskrali se na položaj. Čane uskočio u rov kod protivtenkovske puške, tenk prešao preko njih i okrenuo se, a oni ostali u rovu. Pješadija je zadržana, a tenkovi zbrisali kad je brigada krenula na juriš na pješadiju, a mi smo zaključili da Čane, najmlađi u brigadi, mora preživjeti rat i obavezali se da ga ne izlažemo opasnosti. On to ne zna i hoće da se bori.

Proljeće se probudilo, trava se zeleni, svud okolo procvjetovalo, za razliku od Like. I priroda se veseli našoj pobedi i koначnoj slobodi ovoga kraja.

14. april

Rano krećemo za Rakovicu i Brajdiće, našu staru bazu . . . Razgovor sa Štabom divizije. Upozoravaju da se kod nas ne poštuje naredba o »zabrani da sami članovi Štaba voze motore«. Stevo¹² negoduje što je išao na raport zbag vožnje motora. Umoran sam, ali moram pisati . . .

. . . Odmaramo se. Pune ruke posla. Vršimo reorganizaciju, pomjeramo i smjenjujemo neke kadrove

Poslije podne u Bakovici čitava brigada prisustvuje priređbi koju daje frontovska grupa Korpusa. Lijepo je to, kad ratuješ, kad se odmaraš, onda malo razonode. Navečer »micaljka«¹³. . .

Sreo sam se sa nekim djevojkama, starim poznanicama, i naplesao se. Mira Skorupan i Ela Samokovlija kažu mi da sam na Baniji pokopan, da se priča da sam poginuo kod Bihaća. Čudno, to je već treći put da me u ratu živa sahranjuju . . .

15. april

Jutro je sumorno poslije kiše. Drugi bataljon bio je na zadataku prema Mrežnici. Već rano vrše se probe i obuka na novom njemačkom oružju, »pancerfaustum«. Idem sa Snjacom," koji je jučer došao u našu Oznu, u Treći i Četvrti bataljon. Na povratku za brigadu čuh vijest koju nisam očekivao, a niti

¹¹ Branko Babić, komandant brigade.

¹² Stevo Begović, načelnik taba brigade 7. divizije.

¹³ Na Baniji se u to vrijeme igranka nazivala »micaljkom«.

¹⁴ Milan Vujičić Snjaco, sa dužnosti pomoćnika komesara bataljona došao u Oznu.

želio čuti. Sava Miočinović Vuk, komandant Treće brigade, poginuo je probajući »pancerfaust«. I članovi Štaba prvog bataljona ranjeni. Nesretan slučaj. E, Sava, tebe više nema među nama. Dani slobode blizu su, ali dolaze bez tebe. Sava je bio silan čovjek. Visok, stasit, ozbiljan tih, rekao bih strog, ali trebalo je sa njim porazgovarati pa da se u njemu osjeti sva drugarska ljubav. Imao je bujnu kosu i mek ali odlučan glas. Ni ja, ni drugovi koji su ga poznavali, nikad nećemo zaboraviti njegove šale, »burgije« ... Ne mogu da opišem kako me je to teško pogodilo. Da je bar poginuo u borbi.

Stvorena je vlada Federalne Hrvatske sa Vladom Bakarićem kao predsjednikom.

16. april

Vrijeme je lijepo, aveznici stigli svega 8 km do čehoslovačke granice, Rusi napreduju zapadno od Beča. Naši oslobođili Osijek, Vukovar, Vinkovce i nastavljaju prodror.

Danas je Savin pogreb. Krenuo je na posljednji put — iz Drežnika do groblja. Rastajemo se sa njim zauvijek. Bio je svečan oproštaj. Čitava brigada, štabovi svih ostalih brigada i bataljona, diviziona i divizije.

Zvuči posmrtnog marša paraju srce. Očvrsnuo sam u ratu, nijesam sentimentalnan, ne mogu plakati, ali kada se Mićun oprištao, suze su se nehotično kotrljale niz lice. Bio je dirljiv i govor Ljubana Kljajića.¹⁵

Na brdašcu groblje je ograđeno živicom. Lijepo se vide Plješevica i Kapela i na njima snijeg i podsjećaju na prošle borbe u Lici u kojima smo učestvovali. Tu je vječna kuća Savina i drugova koji su sa njim poginuli.¹⁶ Za vječnu stražu i kao svjedok kako smo ih ispratili ostaje jedna trešnja tek rascvjeta — la u živici iznad Savina groba. Ona bi jedina mogla izraziti naše osjećaje u tom momentu. Tri salve su posljednja počast, bacajući grudve zemlje na lijesove konačno se oprštamo.

Poslije podne sastanak štabne čelije u prisustvu Kneževića i Omazića... Raščistili smo sve stvari i postavili ih kako treba.

17. april

I dalje u istoj bazi. Jutro je neobično lijepo — pravo proljetno. Dobili smo pleh muziku i učimo korak. Teško ti je na-

¹⁵ Ljuban Kljajić, komesar Treće brigade.

¹⁶ pored komandanta brigade poginula su i četiri borca.

šem čovjeku kad nema sluha, ali ide. Gledam nekog starog koji se teško previja, ali ipak radi. Došli su Mićun i Čakalo da posmatraju.

Sava¹⁷ je otišao na Baniju, na okružnu partijsku konferenciju.

18. april

U noći je stiglo naređenje za pokret. Rano krećemo. Proljeće se osjeća u svakom koraku. Uz put nas stiže Joka, napričasno se. Dobar je on i pun samopouzdanja. Plaški je baza. Mjesto je dosta porušeno, ali smještaj je dobar

Navečer smo organizovali ples.

19. april

Ostajemo u Plaškom. Mi smo, izgleda, neka rezerva. Pripremamo manifestacije povodom formiranja prve vlade Federalne Hrvatske. Bili su Rula¹⁸ i Levi¹⁹. Pred mrak sa svih pravaca pristižu bataljoni, oduševljeni su, razleže se pjesma i parole. Naprsto osjećaš da iz njih izbjiga vedrina i polet.

Održao sam govor. Mogao sam malo sređenje govoriti. Narođa je bilo malo. Poslije govora ples. U oduševljenju počelo se pucati ...

20. april

Još smo u Plaškom. Održao sam sastanak svih komesara i pomoćnika u brigadi. Sada radim sam. Dogovorena je nogometna utakmica sa Trećom brigadom. Oko podne krećem s timom i jednom četom za Dragu. Treća brigada nastupa sa pleh muzikom. Igra je bila interesantna i napeta a rezultat 1:0 za njih. Prištablje divizije navijalo je za nas.

22. april

Računali smo na veliko veselje u Plaškom jer je nedelja, ali nas pokret za Oštarije ometa. Usput kiša ... Narod ovdje još govorи »vaši«, »vaša vojska«. Ples, ima dosta omladine, a i lijepo ...

23. april

Oštarije. Navečer priredba u Ogulinu. Ja se po prvi put vozim partzanskim vozom, a mnogi po prvi put vozom uopće. Frontovska ekipa daje priredbu. Govori komesar divizije i je-

¹⁷ Savo Matijašević, komesar Druge brigade.

¹⁸ Dragan Rula, šef propagandnog odsjeka divizije.

¹⁹ Levi, član propagandnog odsjeka divizije.

dan major, Slovenac. Najljepše je kad Slovenac kaže: »Nek srce govori što ne mogu riječi«. Priredba je bila odlična.

Ogulin je lijep starinski grad i dobro očuvan. Plesali smo do 4 sata po ponoći... .

24. april

Vratili smo se u 6 ujutro i spavali do 11 sati. Oko podne pokret cestom kroz Ogulin za Trašmarije i Ponikve. Neprijatelj izbio u Bosiljevo i sprašio karlovačku brigadu u Slovenju... .

25. april

Neprijatelj se mora napasti. Mi pravo prema Bosiljevu. »Jegerovci« su to, banda okorjela, brane se uporno. No tačno je to kad vojska duže leži, nema uspjeha kao kad stalno ratuje, makinar i umorna. To pokazuje neenergičnost danas u dejstvu Prvog i Trećeg bataljona. Ipak kasnije Treći ispraši bandu koja je htjela da opkoli Prvi i Četvrti. Treći brigadu su opkolili u Speharima, pa se probijala na Umol. Ja sam išao s Drugim bataljonom da im pomognemo. Hvale se sa Drljačom²⁰ da se sjajno držao. Iako su drugovi u Trećoj, a i mi, ponosni na uspješan probor, to im se nije smjelo dogoditi.

26. april

Rano sa komandantom idemu u Drugi i Četvrti bataljon ispod Umola prema Bosiljevu, na položaje. Poslije podne neprijatelj napada Treću i nas. Naši se dobro drže. Četvrti bataljon ih je dosta pomlatio i uništio jedan tenk. Branili su se plamenobacačima... .

27. april

Ostajemo i dalje na položajima. Neprijatelj nije ostvario svoj plan da nas odbaci. Stiže Prva brigada. Pričaju nam o borbama oko Ostrošca i u njemu. Došli su do nas i Crnogorci, neka patrola iz Treće divizije... .

28. april

Sve je mirno. Tek samo poneka granata uznenimira Treću na Umolu. Malo su napadali na Prvu brigadu. Knežević i Milutin bili su kod nas. Umalo da iznenade Savu i Stevu na motoru. Stigli su do nas i proleteri iz Pete crnogorske brigade.

²⁰ Nikola Drljača, komandant 1. bataljona 3. brigade.

Strašna se gužva odigrava u Njemačkoj. Govori se da je Himler ponudio predaju Englezima i Amerikancima, ali ne i Rusima. Sa talijanskog bojišta snage se povlače u Istru protiv nas. Samo da nam nanesu što više gubitaka . . .

29. april

Neprijatelj je pod pritiskom naših snaga napustio Bosiljevo i povukao se za Novigrad pred Karlovcem . . . Idemo za njim do Vodene Drage gdje smo zanoćili. . . Govori se nešto o smrti Hitlera i kapitulaciji. Sve mi govori da to nije daleko. Neke diskusije da bismo mi mogli u Oznu.²¹

30. april

Mislili smo napadati bandu pred nama, ali se pravac mijenja. Krećemo pravcem: Bosiljevo — Bosanci — Vinica. Pred Vinicom prvi saobraćajac, bunkeri na Kupi, žica. Slovenci se ogradili. To je dugo vremena slobodna teritorija . . . Uredno prolazimo kroz Vinicu, te sela Sinji Vrh, Stari Trg, Pregrad, raspoređujemo se u Vimol i Kralje . . . U Starom Trguочекuje nas omladina. Naši izbacuju parole i sa omladinom slivaju se u jedinstveno oduševljenje . . .

1. maj

Ove godine slavimo Prvi maj kao državni praznik. Opet pokret, vraćamo se za Hrvatsku. Ipak mogu reći da sam bio u Sloveniji i čak sam plesao. Vraćamo se do Pregrada i skrećemo na Kupu oko koje je divna priroda, kanjonom se probija slapovima, a kraj nje selce iz kojega vijuga cesta serpentinama po kojoj se kreću kolona vojske. Mimoilazimo se sa nekim slovenačkim jedinicama . . .

Pred mrak počinje kiša, a mi maršujemo do Moravica gdje se nekako smještamo na odmor. Čujemo da su Hitler i Himler mrtvi, no vrag će ga znati da li je to istina.

2. maj

Naprijed za Istru — parola je koju su ispisivali oni koji su išli ispred i koju i mi ispisujemo po zidovima. Vidiš je kud god se okreneš. Stalno idemo uz Kupu. Uz nju ćemo ići do izvora. A ona žuri ka istoku, ka Baniji, neka joj kaže: »Evo ti si-nova na mom izvoru«.

²¹ Bilo je govora da bi jedna brigada trebalo da uđe u diviziju KNOJ-a koja se formirala.

U Brodu na Kupi Stab Sedmog slovenačkog korpusa. Mnogo vojske, stalno u pokretu. U Osilnici, gdje je smješten Stab naše divizije, iznenađuju nas za momenat pucnji. Ali odmah saznajemo da je pao Berlin. Dolinom bučne Kupe razleže se jeka od pucnjave. Van mjesta prikupili smo u mraku brigadu, postrojili je na cesti, čestitali borcima radosnu vijest i po jedinstvenoj komandi ispalili nekoliko plotuna iz svega oružja. A odmah zatim iz susjednog sela razlegle su se dvije salve artiljeirske divizionalne. Kakav prizor svijetlećih metaka koji se u rojevima u mrkloj prokisloj noći ukrštaju i razilaze u svim pravcima.

Dozajnajemo da je oslobođen Bosanski Novi, Dobrljin, Novska ...

Sava Matijašević danas ode za Generalštab . . .

3. maj

Mi još idemo naprijed kroz Čabor, Parag, Prezid, Podgoru i raspoređujemo se u Nadlesk, Podcerkev, Dane. Smještaj je odličan. Ovuda su vršljali bjelogardejci, a prošli su i četnici. Marš je naporan, gotovo suvorovski, samo što mi idemo cestom. Borci bolje izdržavaju nego konji, koji zaostaju i padaju od umora, i intendantura nas s mukom prati i snabdijeva. Prestižu nas samo kamioni s materijalom . . .

4. maj

Baš smo se bili lijepo smjestili, a neprijatelja nije bilo blizu. No, oko podne pokret, dalje prema zapadu . . . Prelazimo preko bivše granice Jugoslavije i Italije. Računao sam da bismo prije mogli preko granice za Austriju nego za Italiju. Utvrđenja na granici govore koliko su se temeljito ti gadovi spremali za napad na nas.

Dolazimo u novooslobođena sela. Narod nas oduševljeno pozdravlja. Trebali smo se smjestiti u Klenak i Trnje, a odlažimo za Petelinje. U Svetom Petru tenkovi, kamioni, čudo od motorizacije. Još traje zaplet oko granice sa Italijom. Opet nam ubacuju klipove . . .

5. maj

Prije godinu dana u Drvaru, a sad u slovenačkoj Istri — pred konačnim oslobođenjem domovine. Očekujemo pokret. Vršimo pripremu za prijem Albanaca (Siptara) u brigadu koji dolaze za popunu jedinica. Okupio sam Talijane iz brigade da im

objasnim situaciju oko Istre i Trsta i potrebu da se oni i dalje bore u našoj armiji. Oni su počeli da harangiraju i roguše se pa sam to morao da učinim.

Negdje podaleko čuje se borba. Neprijateljska grupa — dve divizije opkoljene su i pokušavaju se probiti prema Ljubljani.

Maršujemo prema mjestu gdje se vodi borba. Usput kamioni, kola, silna vojska, opšta gužva. Prva i Treća brigada idu na položaj, a mi od Klenka skrećemo u Koritnicu, u rezervu. Stižu nam Albanci, ali tek sutra čemo ih raspoređivati.

Mehanizovani topovi stižu i grme kao kakva čudovišta. Dosadno je, a i gadno je biti u rezervi.

6. maj

Đurđevdan sviće, posljednji ovoga rata, a mi krećemo na položaje prema Ilirskoj Bistrici. Prvu brigadu su napadali noću, ali su ih ovi sačekali i bombama napravili pokolj. Iza svakog grma, brda, grme naši topovi, cestama zuje i urlaju naši kamioni, blinde i tenkovi. Švabe, iako ih ima oko 8.000, uspaničile se, predaju se, traže pregovore. Prvi put vidim parlamentarce kod Prve brigade.

Švabe su nam uništili jedan tenk, a jednu blindu prosvirala je topovska granata i ubila samo šofera.

Prvi i Drugi bataljon ušli su u borbu između Prve i Treće brigade. Prvi juriša na jednu isturenu čuku koju prethodno precizno tuče artiljerija. Bombe prašte, i tek što je oslovoje, Švabe ih potiskuju. Nekoliko puta uzastopno čuku osvajamo mi pa Švabe. Nikad neću zaboraviti odvažnog, vedrog, nasmejanog i veselog Antu²², komandira 3. čete 1. bataljona. Bio je Dalmatinac i »laf«, stalno je pjevao. Poginuo je pred mrak u jurišu.

Navečer se Švabe oglasiše uraganskom artiljerijskom vatrom, ali nisu prošli. . . Osnovana je vlada Federalne Slovenije u Ajdovščini...

7. maj

U noći je nešto potisnut Prvi i Drugi batalion. Cijele noći tuku artiljerijom, ali prebacuju naše položaje. Drugi bataljon su odvojili i nabacili prema Trećoj brigadi. U zoru sa Trećim bataljonom stižemo na brdo Milanka da zatvorimo međuprostor, ali se na kosi sudarimo sa jakom grupom Nijemaca. Odbaciše nas. Brzo interveniše sa nama četa tenkova pa vratismo položaje. Stevo²³ sa Četvrtim bataljonom blokira one što su se pro-

²² Ante Štamburg.

²³ Begović, načelnik Štaba brigade.

bili. Pomogao mu je i Janko,²⁴ sa Albancima koji nisu raspo-ređeni.

Naše položaje od Švaba dijeli samo jedan jarak od oko sto metara. Jedan Švabo gađa snajperkom i pogaća samo ako si glavu digao iza kamena. Svijetlica Dušan.²⁵ telefonista, vuče liniju k meni na položaj — pužući. Na par metara malo se zgrči, otvorи telefon i poče da ga montira. Kada se pokrenuo da ga privuče do kamena iza kojeg sam osmatrao, vidim da mu krv teče sa boka. Ranio ga snajperist. Tek kada je uspostavio vezu, pristade da ga bolničari odnesu.

Vode se pregovori. Obustava vatre. Zovu nas na prego-vore. Prihvataamo. Najprije dolazi jedan tumač i traži pregovore. Tražimo da dode komandant puka. Poslije izvjesnog vremena pojavi se potpukovnik sa bijelom zastavom s tumačem i još jednim. Ide Branko, naš prevodilac, ja i kurir Cane. Capnu potpukovnik pred majorom Brankom. Za čas se sporazumijemo da se obustave dejstva, a predaja će uslijediti kad oni dobiju na-ređenje. To je stvarno interesantno. Prije pola sata pucao si ako igdje ikog živa vidiš, a sada se naši borci slobodno šeću po njihovom položaju.

Potpisali su opštu kapitulaciju svih opkoljenih snaga. Od-lučili smo da ja povedem u bazu odmah Prvi i Treći bataljon. Branko je ostao da se pred njim izvrši zvanična predaja. Umo-rni idemo za Gabrk. Iznenada ispred nas pucnjava. Saznajemo o opštoj kapitulaciji Njemačke, oslobođenju Ljubljane i borba-ma za Zagreb. Da bismo spriječili neorganizованo puškaranje, postrojavamo bataljone na cesti i po komandi iz sveg oružja ispaljujemo nekoliko plotuna.

I tako, prije par minuta mogao si poginuti, a sad — ostao si živ i rat se završio. Sve je iznenada došlo. Oduševljenju nema kraja . . .

Rakete kroz mrak osvjetjavaju nebo, kao da ne žele noć, jer je fašizam — mrak — slomljen. Rat je završen!! Rafali svi-jetlećih metaka lete ka zvijezdama kao da se hoće sa njima, oduševljeni pobjedom, ljubiti. . .

Branko BRKOVIC

²⁴ Janko šušnjar, adutant Štaba brigade.

²⁵ Umro u bolnici u Postojni od tog ranjavanja.

BORBE U SELU ČAKALAMA

U martu 1945. pojaviše se oko Siska ustaše bobanovci da vrše odmazdu zbog naših učestalih napada na komunikacije. Upadnu u obližnja sela, pale kuće i pljačkaju, ubijaju i odvode u logor nedužni narod.

Naša 2. brigada je, da bi ih spriječila u nedjelima, stigla i razmjestila se u Bijelniku i Gradusi a njen 2. bataljon u Starom Selu, najistureniji. Bataljon je dobio izvještaj da su iz rejona Komareva i Blinjskog Kuta krenule dvije ustaške crne kolone* u pravcu Starog Sela. Jedna prema trnjanskoj kosi, a druga preko čakalske kose. Štab bataljona je odmah uputio dvije čete u susret neprijatelju. Prvu četu da ih dočeka ispred sela Trnjana, a 2. ispred sela Čakala. Stab bataljona ostao je sa 3. četom u Starom Selu. Trnjanska i čakalska kosa spađaju se ispred Starog Sela. Od držanja 1. i 2. čete zavisilo je da li će neprijatelj stići do Starog Sela.

Kao komandir 2. čete u 07,00 sati poveo sam četu prema selu Čakalama, sa zadatkom da odbranom čakalske kose ne dozvolimo neprijateljevoj koloni upad u Čakale i prodor prema Starom Selu. Prva četa sa sličnim zadatkom bila je ispred sela Trnjana, na susednoj kosi. Naša 3. četa nalazila se u rezervi i sa štabom bataljona bila je raspoređena na vijencu Kliačići — Staro Selo — Severovac.

U selo Čakale smo stigli u isto vrijeme kad i čelo ustaške kolone sa druge strane. Mi smo bili u selu, a oni su ulazili u prve kuće. Nismo uspjeli da na vrijeme zauzmemo položaje ispred sela i da ih sačekamo u zasjedi. Došlo je do borbe u susretu na sjevernom rubu sela. S obzirom da je samo čelo

* Naziv je dobila po crnim uniformama, koje su nosile jedinice iz Pavelićevog tjelesnog zdruga.

ustaške kolone ušlo u selo, u žestokoj borbi prsa u prsa bilo je izbačeno. Tada je nastala oštra borba za selo. Ustaše su pokušavale da odbace naše snage. Front se povijao naprijed i nazad više puta. Kad smo u prvom sudaru vidjeli da imamo posla sa »bobanovcima«, starim znancima od prošle godine iz borbi u Moslavini i Podravini, u četi je porasla želja da im opet pomrsimo račune. Bila je to borba dvije »crne« čete, jer je i moja četa gotovo sva bila odjevena u ustaške crne uniforme, zaplijenjene kod Kloštara, gdje su bobanovci bili do nogu potučeni. Ustaški i naši protivnapadi su se smjenjivali. Svi uporni pokušaji ustaša da se probiju ka Starom Selu donosili su im nove gubitke. Moja četa je koristila kuće i sve ostale pogodnosti za odbranu i povremenim protivnapadima likvidirala trenutne uspjehe neprijatelja. Borba se odužila. Već je prošlo podne, a borba ne jenjava. Vješto smo koristili zatkline i nismo imali gubitaka. Nastojeći da izvrši zadatak, da u sadejstvu sa kolonom preko Trnjana prodre u Staro Selo, neprijatelj je trpio gubitke u svakom pokušaju da nas potisne.

Nešto poslije 14 sati primijetio sam da se sa susjedne kose naša 1. četa povlači i da neprijateljeva kolona preko trnjanske kose napreduje. Da nas ne dovedu u nezgodan položaj, ako izbiju iza moje čete, donio sam odluku da četu polako pod bombardom izvlačim u pravcu Starog Sela. Stab bataljona je brzo reagovao na povlačenje 1. i 2. čete. Uputio je 3. četu da ih prihvati i da zauzme položaje ispred raskrsnice prema Čakalama i Trnjanim i propusti borce 1. i 2. čete prema Starom Selu, da zauzmu nove položaje. Na raskrsnici sam sreo komandira 3. čete Milana Ljubičića, koji se i dobro snalazio u ovome kraju. On mi reče da po naređenju štaba bataljona moja četa treba da zaposjedne položaje od crkve u Starom Selu do groblja, a da će 1. četa biti lijevo od mene. Četi sam izdao naređenje i ona je pošla na položaj. Upoznao sam Milana sa situacijom i kolonom koja nadire preko Čakala. Stari smo znanci. On mi, više u šali nego ozbiljno, reče: »Idi ti, burazeru, gore, na vijenac. Dok je ispred tebe Milana sa trećom »udarnom«, ne brini!«

Krenuo sam, ne žureći mnogo, uvijeren u ono što mi je Milan rekao, jer takvi smo uvijek bili u dosadašnjim borbama. Prolazeći pored prvih kuća u selu — žedan, gladan i umoran, jer od jutros ništa nisam jeo, osjetih još veću žed. Iako tuče artiljerija i štekću mitraljezi, bez brige navratih u jednu kuću da se napijem vode, ali u kući nasred peći velika šerpa varenike. Bijeli se u polumraku sobe, a kajmak kao prst debeo. Prosto se nudi. Varenika mi je bila velika slabost još od malih nogu. Objeručke zgrabi punu šerpu a iz usta mi se ote: »Oj,

djevojko, vruća vareniko!» Kad predahnuh, spustih zdjelu da nađem kruha, ali, tue tamo, tue amo, nema pa nema. Nategnuh zdjelom još nekoliko puta, ali me zbuni nekakva galama ispred kuće. Pogledam kroz prozor u dvorište, a tamo nekoliko ustaša u crnim uniformama! Sta sad? Prisjede mi varenika! Brzo strpam kapu u džep, zbog petokrake, i izađem mirno u dvorište. Niko ne obraća pažnju na mene, a ja iza kuće, pa iza plasta sijena i kukurzovine grabim dugim koracima prema cesti. Vjerovatno su mislili da sam njihov i da idem da palim sijeno, šta li, ali ja izmakoh podobro, a četa me sa položaja prepoznade pa osu po ustašama iz mitraljeza. Tad zagrebaš iz sve snage. Ni danas ne znam kako stigoh usred čete i bacih se u zaklon.

Šta se zbilo? Kad je 3. četa prihvatala borbu sa ustašama, jedna granata na raskrsnici teško rani komandira Milana i kurira. Ostavši bez hrabrog komandira, četa se zbuni, popusti i prepolovi, pa se tako jedni počeše povlačiti prema 1. četi, a drugi prema mojoj. Banda upade u prve kuće Starog Sela i zamalo me ne uhvati živa. Spasila me je crna uniforma.

Ubrzo se bataljon sredio, zaustavio je neprijatelja i prisilio ga da se uz velike gubitke povuče prema Komarevu, odakle je i došao.

Mirko JANDRIĆ

KULTURNO-ZABAVNI RAD U BRIGADI

Sastavni dio života brigade bio je i kulturno-zabavni rad. U brigadi se njegovala pjesma. Svaka četa bila je hor za sebe, a bataljoni su često imali i svoje horove koji zbog gubitaka, nisu stalno radili. Najbolji hor imao je 4. bataljon. Svaki bataljon njegovao je pjesme kraja iz kojeg je bilo najviše boraca. Ako se čula pjesma sa pripjevom »Oj djevojko . . .«, onda se znalo da je to 2 (dvorski). U Trećem su se više pjevale pjesme od Petrinje i Kostajnice, u Prvom glinske i kordunaške. Četvrti se isticao borbenim i revolucionarnim pjesmama.

Bataljoni su imali i svoje kulturno-umjetničke ekipe koje su koristile svaki predah da nauče neki skeč, da uvježbaju program koji je najčešće davan zajedno sa seoskom omladinom. U izvještaju brigadnog rukovodioca SKOJ-a od 10. novembra 1943. godine kaže se: »Rad diletantskih grupa je razvijen. Do sada je održano nekoliko priredaba gdje su te grupe došle do izražaja.¹ U svim jedinicama postoje diletantske grupe«.

Priredbe su korištene i za političko-propagandni rad. Obično bi neko od političkih rukovodilaca govorio o političkoj situaciji, zatim bi hor nastupio sa nekom revolucionarnom pjesmom (Internacionala, Bilećanka itd.). Kulturno-umjetnička grupa (diletantska, kako smo je zvali) dala bi nekoliko skečeva s motivima iz borbe i života jedinica, odnosa i sl., pa bi na kraju nastupio hor ili bi se otpjevao, uvijek aktuelan, »Vrabac«.

U svakom bataljonu radili su tečajevi za opismenjavanje koji su imali izvanredne rezultate. Svake sedmice neko bi »progledao«. Koliko je boraca, omladinaca i starijih, koji su prošli kroz brigadu prvi put uzelo olovku u ruke. Koliko se njih, kad su savladali slova, prvi put javilo svojima ili prijateljima.

¹ Izvještaj se odnosi na period od 15. oktobra do 10. novembra 1943.

Borci u predahu borbe

Koliko je onih koji su, poslije završetka tečaja za opismenjavanje postali desetari, vodnici, komandiri. Šteta što to niko i nikad nije, niti će ustanoviti.

Posebna briga posvećivana je štampi. Brigada je imala svoj list koji je izlazio povremeno. Najčešće svaka dva mjeseca. Bataljoni su gotovo svakog mjeseca izdavali svoje listove. Brigadni list zvao se »Plotuni«, a izdato je i nekoliko brojeva brigadnog omladinskog lista »Titov omladinac«. List prvog bataljona zvao se »Juriš«, drugog »Udarnik«, trećeg »Borac«, a četvrtog »Osvetnik«. Najredovnije je izlazio list četvrtog bataljona.²

Svaki broj imao je uvodnik kojeg je obično pisao komesar bataljona ili njegov pomoćnik, a u njemu je davan osvrt na događaje od posljednjeg broja i zadatke koji predstoje. Zatim su slijedili prilozi o nekim akcijama i borbama, o poiedinim borcima, podvizima, razne zgode, poneka karikatura. Naslovna strana svakog broja prikazivala je neki aktuelan doga-

² U istom izvještaju omladinskog rukovodioca kaže se: »... Od posljednjeg izvještaja do danas svaka četa, pa čak i neki vodovi, su izdali po dva, tri, a neke jedinice čak i četiri broja zidnih novina ...«

đaj iz bataljona ili iz svijeta. Brigada i svaki bataljon imali su čovjeka koji je sa dosta mašte i duha znao da crtežom predstavi neki događaj.

Brigadni i bataljonski listovi pisani su mašinom pa izvlačeni na šapirografu.

Svaka četa povremeno je izdavala zidne ili džepne novine, prema tome da li je u nekom mjestu duže boravila. I one su često bile manje ili više uspješno ilustrovane i odražavale su borbu, život, rad i odnose u četi. U njima je svaki borac saopštavao ono što ga se najviše doimalo, jednostavno, često svojom rukom, pogotovo kada su džepne novine izdavane u toku borbi i marševa. Tako su borci saopštavali da su naučili da čitaju i pišu i da im sada ne može niko podvaliti kad pišu djevojci. Ili, kako je mitraljezac, iako ranjen, štitio četu da posjedne položaje, kako je ranjeni desetar pjevao, kad se narod okupio oko ranjenika, da bi pokazao da svjestan borac pjevajući podnosi rane. Saopštavano je i to da je majka savjetovala najmlađeg borca čete kad ga je posjetila da bude takav da se ne stidi starijih i iskusnijih jer ga je othranila tako da i on i ona budu ponosni. Pisali su kako su ih primili ljudi u oslobođenim mjestima, o ponosu i primjernom ponašanju pojedinaca, o higijeni, disciplini, o čuvanju i njegovanju konja, o brizi za oružje, o kuvarima, bolničarima, obućarima i krojačima. Saopštavali su i o zgodama koje su se dogodile nekom, a oporavak neposredno su ismijavane slabosti pojedinaca. Ne rijetko su iz zidnih ili džepnih novina cijele čete, pa i šire, saznavale o onome što je neko jarko želio da prikrije.

U svim ovim izdanjima okušale su svoja pjesnička nadahnutija desetine boraca i rukovodilaca. Oni su stihovima saopštavali svoja viđenja, osjećanja i želje. Za manje ili više uspjele pjesmice može se reći da su izražavale čežnju za pobjedom i slobodom, razvijanje bratstva i jedinstva ili su opisivale tugu za izgubljenim drugom, spaljenim selom, dijelile bol sa narodom i pozivale na osvetu.

Cjelokupnim kulturno-prosvjetnim radom rukovodili su kulturno-prosvjetni odbori od čete do brigade. Njihov sastav mijenjao se kako se mijenjao i sastav brigade — jedni su ginuli, ranjavani, odlazili u prekomandu, a njihova mjesta zaузimali su drugi i nastavljali ono što su prethodnici započeli. Komesari su najčešće stajali na čelu tih odbora i usmjeravali njihov rad. No, i partijska i skojevska organizacija brinule su o kulturno-zabavnom životu jedinica. To je, naprsto rečeno, bio sektor rada Partije i SKOJ-a. I na svim sastancima drugovi zaduženi za ovaj rad podnosili su izvještaj šta su učinili, to se cijenilo i postavljeni su novi zadaci.

Gotovo stalna takmičenja koja su organizovana u jedinicama brigade, bilo da ih je pokretala neka jedinica u brigadi, bilo da je međubrigadnog ili još šireg značaja, obuhvatala su redovno i oblast kulturno-zabavnog života i rada. Ona su stimulisala ljudе i kolektive da iskazuju što šire i masovnije svoja unutrašnja osjećanja, gajila duh vredrine i optimizma, što je cijelo vrijeme karakterisalo atmosferu u brigadi. Cjelokupan rad bio je tako usmjeravan da jača jedinstvo i borbenost pojedinaca i kolektiva, da ističe prave ljudske vrijednosti: požrtovanje, odanost, poštenje, ponos, hrabrost i dr.

Šteta što je mali broj toga stvaralaštva sačuvan, jer je to najneposrednije svjedočenje o jedinicama i događajima, o atmosferi i cjelokupnoj aktivnosti pojedinaca i kolektiva. Ono je izvorno, oporo, ponekad i grubo, onakvo kakav je bio i rat, kako su ga doživljavale stotine boraca. To je istina o nama, o svakom našem trenutku u ratnim godinama. Nije svako ni znao ni umio, a nije ni imao mogućnosti da piše dnevnik. Ali ti listovi, te novine, bili su naši kolektivni dnevničici, dnevničici četa, bataljona i brigade.

Recimo na kraju, da je sve ono što je na kulturno-prosvjetnom polju učinjeno u brigadi za dvije godine njenog postojanja činilo naš život u teškim uslovima veselijim, sadržajnjim, punijim i ljudskijim.

Branko BRKOVIC

POGIBIJA KORDUNASA PERE KESARA

Naša brigada je krenula u napad na neprijatelja u selu Gnjilovcu. Već se razdanjivalo. Svitao je novi ratnički dan s krajem marta 1945. Gledali smo okolo i čudili se kako to da cijela brigada napada šačicu neprijateljevih vojnika. Ali prevarili smo se. Naletjeli smo na veoma utvrđeno uporište. Umjesto predaje, flakovi su proredivali naše redove. Naš položaj postajao je sve teži. Ginuli su borci i starješine. U jednom trenutku smo se našli gotovo u bezizlaznoj situaciji. Nismo mogli ni naprijed, ni nazad. Kao komandir čete, tu na položaju, postavljao sam komandire vodova. Sjećam se jednog hrabrog. Bio je to Ivan Studenović. Postavio sam ga za komandira 1. voda i zahvaljujući baš njemu spasili smo ostatak čete. Do juče domobran, dobro je ocijenio situaciju i krenuo najkraćim putem na izvršenje teškog zadatka, ali smo ostavili petnaest mrtvih drugova iz čete. Ostali su zauvijek tu pokraj Gnjilovca. Nismo imali vremena ni da predahnemo, ni da se posljednji put pozdravimo. Zurili smo na novi položaj. Hitali smo ka Bosanskoj Krupi ne bismo li zatvorili put neprijatelju prema Bihaću. Rušili smo, čini mi se, sve ispred nas. Neprijatelja smo stalno potiskivali.

Moja četa je bila na glavnom pravcu udara. Pored mene se nalazio komandant bataljona Pero Keser. Odnekud iz obližnje šumice vatrica iz neprijateljevog mitraljeskog gnijezda nije nam dala oka otvoriti. Uraganska vatrica je, i ovdje, odnosila živote boraca i starješina. Ni naša oružja nisu mirovala. Kosila su neprijateljeve redove.

Trebalo je po svaku cijenu onesposobiti neprijateljev mitraljez. Komandant je pokušavao da što prije nađe najbolje rješenje.

U jednom trenutku se osvrnuh i ugledah ga kako pokušava da utvrdi tačno mjesto neprijateljevog oružja. »Skloni se odатле i zauzmi neki bolji zaklon«, pokušah da ga opomenem, ali me on ne posluša. Vrebao je protivnika. Naglo dograbi dvo-gled i samo malo podiže glavu da bolje vidi. To je bilo fatalno. Neprijateljski snajperist nije gubio vrijeme. Za trenutak po-dignuta komandantova glava bila je meta koju je fašista dugo čekao. Nasred komandantovog čela metak je ostavio svoj smrtni trag. Potrčao sam ka njemu. Pokušao sam da dozovem bo-ničarku, iako je sve već bilo kasno.

Uskoro je u pomoć pritekla naša avijacija i neprijatelj je bio razbijen. Zauvijek je učutkan mitraljez u obližnoj šumi.

Tu je od moje čete ostalo samo 27 živih boraca. Pored Pere Kesera poginuli su i komandant 2. bataljona Zivko Aram-bašić, Dušan Čorković iz Zirovca, Branko Lovrić iz Kotarana i više od 45 boraca i starješina. Ranjenih je bilo mnogo više. Među njima i Ostoja Begović. Imena ostalih se ne sjećam.

Mi smo zarobili oko 230 domobrana.

Odatle smo krenuli ka Lici i Gorskom kotaru da bismo u Sloveniji, kraj Ilirske Bistrice, dočekali toliko očekivani kraj rata. A kada su odjeknuli poslednji rafali, kada je radost ozariла lica ratnika, među nama nije bilo hrabrog komandanta 3. bataljona 2. brigade 7. udarne banijske divizije. Nije bilo Pere Kesera.

Đoko MALJKOVIC

I ZIVKO JE PAO

Dvadeset osmog marta 1945. godine na položajima između sela Brekovice i Prošića prestalo je da kuca jedno mlado, veliko i hrabro srce — srce Zivka Arambašića, komandanta 2. bataljona 2. brigade. Imao je tek 25 godina kada je poginuo u borbi sa Nijemcima iz 104. lovačke divizije koja je hitala u pomoć ostacima garnizona u Bihaću koji su se očajnički borili.

Stotine mladića Banje i drugih krajeva prošli su kroz pravu školu koja ih je osposobila da uspješno vode veće ili manje jedinice. Brigada je sama sebi stvarala kadrove od onih boraca koji su se isticali hrabrošću, smjelošću, snalažljivošću, inicijativom, drugarstvom i ljubavlju za čovjeka.

Među njima u sjećanju mi je posebno ostao Zivko Arambašić, koji je prije nego što je poginuo prošao gotovo sve ratne staze brigade i učestvovao u svim njenim borbama. Od mlađog, bistrog i otresitog seljaka postao je sposoban i energičan partizanski i vojni starješina.

Po prirodi slobodoljubiv i pravdoljubiv, nije mogao prihvati okupaciju niti režim koji je okupator preko ustaša uspostavio. Nije se odzivao na obavezni kulak kojeg su ustaše raspisale. Oglušio se o nekoliko poziva da se javi kotarskim vlastima radi upućivanja u domobransku vojsku. Sve pozive koje je ta nova kvislinška vlast slala odbijao je, jer odziv na bilo koji od njih smatrao je direktnim pomaganjem okupatora i njegovih slugu. Zbog toga se već u ljetu 1941. počeo sklanjati u obližnje šume i tražiti vezu sa istomišljenicima u svom i susjednim selima.

U oktobru 1941. godine otišao je u odred da bi u decembru učestvovao u prvoj većoj akciji napada na ustašku i žandarmijsku posadu u selima Gvozdanjskom i Bešlincu. Istakavši

se hrabrošću i umješnošću, ubrzo postaje desetar, a u 1942. godini i vodnik pa zamjenik komandira čete. Učestvujući u svim borbama 2. bataljona PO Banije, Živko sazrijeva kao starješina, postaje komandir čete, a kasnije u brigadi i obavještajni oficir bataljona, zamjenik komandanta i na kraju komandant bataljona.

Trebalo je da prođe dugo vremena, da se prebrode mnoge borbe, marševi i druge teškoće, trebalo se svakog časa na tom putu potvrđivati da bi se steklo povjerenje i preuzela odgovor-

Živko Arambašić, poručnik, poginuo kao komandant 2. bataljona 28. marta 1945. kod sela Brekovice.

nost. A Živko je uvijek sa oduševljenjem primao zadatke i činio sve da opravlja povjerenje prepostavljenih. Kao komunista shvatio je da mora uvijek biti primjer drugima u svakom pogledu i da mora od sebe davati sve da bi se izvršili zadaci.

Imao je razne dužnosti u 1, 2. i 3. bataljonu da bi krajem 1944. godine postao komandant 2. bataljona. Tu se najljepše osjećao jer je u tom bataljonu tako rekuć ponikao kao starješina. Tu su ga najbolje poznavali kao hrabrog i odvažnog, luvavog i inicijativnog borca i starješinu, veseljaka i drugara koji je uvijek imao razumijevanja za svakoga. Slobodno vrijeme provodio je po četama, podučavajući mlade vještini rato-

vanja, analizirajući iskustva iz svake akcije i svake borbe, podsjećajući ih gdje se i kada trebala ispoljiti veća inicijativa ili odlučnost. A sam je uvijek ličnim primjerom to pokazivao, jer za njega je bilo sasvim obično da se i kao komandant bataljona uвijek nađe u četi koja ima najvažniji zadatak.

Svi smo ga upamtili po tim njegovim vrlinama. Ostao nam je u sjećanju i po tome, što je uвijek bio dotjeran, reklo bi se kicoš. Na njemu je uniforma bila ko »salivena«, besprije-korno uredna, zategnut opasač sa nekoliko bombi i »walterom«, oficirska torba i uвijek izglancane čizme. Sjećam se njegovog otresitog, pomalo široka koraka, kao u kosca, na čelu čete ili bataljona, nakrivljene titovke isprod koje se isticao gust pramen kose, ili zagrljenog sa najboljim pjevačima bataljona kako na maršu svojim gromkim glasom razgaljuju srce omladine, posebno djevojaka po banijskim selima i drugdje kud je brigada prolazila. A kad bi se za vrijeme odmora uhvatilo kolo, Zivko je uвijek bio na čelu i teško je koja cura odoljela da se ne uhvati do njega i pokaže šta zna, jer je on majstorski znao da vodi kolo ili da igra polku ili »drmeš«.

I tada je bio uzor svojim borcima i starješinama.

Poslije višednevnih borbi na prilazima Bihaću pao je Zivko, ali Nijemci nisu probili položaje koje je bataljon branio. Pod Zivkovim rukovodstvom bataljon je vješt i uspješno izvršio i ovaj zadatak kao i mnoge druge.

Uspomena na Zivka Arambašića ostala je da živi u 2. bataljonu i cijeloj brigadi i kod svih koji su ga kroz četvorogodišnju borbu upoznali. Ona je ostala u svijesti i srcima njegovih mještana i stanovnika dvorskog kotara koji su 2. bataljon smatrali svojim.

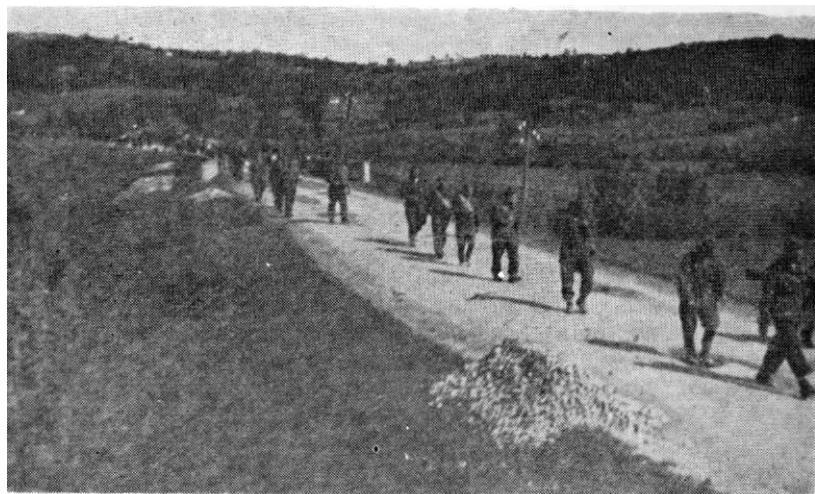
Srđan ARAMBAŠIĆ

POSLJEDNJI JURIS

Krajem aprila 1945. godine 1. četa 1. bataljona, sa ostalim jedinicama brigade, već nekoliko dana vodi vrlo teške borbe oko Bihaća i Karlovca. Borci su iscrpljeni. Sa nestrpljenjem očekuju prekid borbi da bi se malo odmorili. Uto stiže naređenje da se četa povuče sa položaja kod sela Bosiljeva. Mi se povukosmo do prvih kuća u selu, gde nas je očekivala večera. Borci jedu brzo, da bi što pre legli i odmorili se. Dok su borci jeli, dobismo novo naređenje iz štaba bataljona da se četa spremi za pokret. Komandir okupljenoj četi saopštava zadatak:

»Krećemo na zapad! Marš će biti dosta naporan«. Teže nismo mogli očekivati.

Uместo očekivanog odmora, novi marš, i to na zapad. Suprotno našim željama, koje su do tada bile okrenute ka Zagrebu, ili Baniji i rodnim selima. Ta novost još više optereti ionako umorne borce. Pribojavam se da li će četa smoći toliko snage da izvrši i ovaj, nimalo lak, zadatak. Očekujem reagovanje, traženje odmora ili objašnjenje za ovakvu odluku. Nama komesarima je to dobro poznato. Ovog puta je sve izostalo i kolona u tišini krenu u pravcu zapada. Ne vđlim takvu tišinu — znam da ima pitanja i da su misli boraca obuzete tim, novim, zadatkom. Tišina me muči. Osećam se kao pred veliku bitku, kada se sve utiša i borci napregnuto očekuju da prva puška opali. I dok tako razmišljam, začu se iz kolone poznat glas koji uvek u sličnim prilikama započinje pesmu a četa ga podrži. Odmah mi bi lakše. Divim se ovim junacima koji i posle tolikih napora, borbi i nespavanja imaju snage i za pesmu. Da, to su sada sve prekaljeni borci. Nema više u koloni malodušnika, to vreme je daleko za nama. Prisećam se tog vremena, i u mislima mi se javlja slika iz šume Proloma, u kojoj su se neki malodušnici osipali čim bismo napuštali Baniju. A sada svi,

Prethodnica brigade na maršu ka Ilirskoj Bistrici, april 1945.

bez reči, sa pesmom hitaju napred, idu da što pre stignu u Istru. Reči ispisane kraj puta: »Požuri, druže, Istra te čeka«, daju nam novu snagu. Maršujemo bez odmora. Posle danonoćnih marševa stižemo na bivšu jugoslovensko-italijansku granicu. Susret sa granicom pobuđuje u svakome od nas pomisao na 1941. godinu, kada su se naši očevi i braća, a poneko i iz naše kolone, bez borbe morali povući sa suzama u očima i dozvoliti neprijatelju da nas porobi. A sada radosni i s pesmom prelazimo preko te iste granice. Žurimo da pomognemo našoj braći da se oslobođe tuđeg ropstva i pripoje svojoj otadžbini. Stižemo u prvo naselje. Narod nas oduševljeno dočekuje. Kolonom odjekuje pesma: »O Istro, Istro naša, naša ćeš uvek biti. . .« Obostranoj radosti nema kraja. Nema vremena za veselje i odmor. Odmah uveče krećemo na položaj. Na severnim visovima od Ilirske Bistrice smenjujemo Dalmatince, koji odlaže na novi zadatak. Bataljon, na desnom krilu zauzima položaj. Naša četa je sasvim desno prema 1. brigadi. Zadatak nam je da sprečimo prodror jedinica nemačkog 97. korpusa, koje tim pravcem po svaku cenu žele da se probiju u Austriju i predaju Amerikancima i da tako izbegnu kaznu naroda nad kojim su počinili nevidene zločine. Njihova namera je jasna našim borcima koji se svojski pripremaju za borbu. Jedan borac, uređujući zaklon, žali se kako se ovde ne može kopati. Kamer je. Drugi mu odgovara da mi više ne treba da idemo u zemlju, sada je red na one tamo, pokazujući na Nemce. Obilazeći po-

ložaje čete, po prvi put primećujem da ima dovoljno municije za sva oružja. Svaki borac ima i po 2–3 bombe, a ima »gurmana« koji su se snabdeli i sa 5 i više. Dok obilazim četu, izviđači nas izveštavaju da Nemci podilaze našem položaju. Dakle, žuri im se, ne čekaju da svane pa da napadnu, kako su to obično do sada činili. Borba počinje. Čuje se pucnjava iz pušaka i mitraljeza, a zatim eksplozije bombi i granata. Tutanji cela Bistrička kotlina. Četa i ostale jedinice bore se junački. Prvi napad Nemaca je odbijen. Sviće. Sa položaja čete brojimo leševe Nemaca koji su noćas ostali pred našim položajima. Ima ih puno. Hrabrost i bombe su odigrali svoje. Borci žale što u ranijim borbama nisu imali više municije i bombi. Poneki zaostao ranjeni Nemac pokušava da se povuče, ali mu to ne polazi za rukom. Dobro gadaju naši borci. Četa je zadovoljna ishodom noćašnje borbe. Odbili smo juriš Nemaca. U toj borbi imali smo samo nekoliko lakše ranjenih. Nemci, i pored velikih gubitaka, ne odustaju od svoje namere. U svanuće se ponovo pripremaju za napad. Tuku naše položaje artiljerijskom vatrom, naročito kotu koju su poseli delovi naše i 3. čete. Nastoje ovladati ovom kotom. Ona dominira u našoj odbrani. Naša artiljerija uzvraća istom merom i stiče se utisak da zemlja »gori«. Iako je vedar majske dan, ovde je tmurno od dima i prašine. Oblaci kao da iz zemlje izviru. Nemci ponovo jurišaju. Vidimo njihove guste redove koji prilaze našim položajima. Naša artiljerija im nanosi ogromne gubitke. Na to se oni ne osvrću. Kreću u novi juriš. Borba je teška. Na sve strane »prašte bombe«. Nemci uspevaju delimično ovladati isturenom kotom. Treća četa i delovi 1. čete, tučeni jakom artiljerijskom vatrom, povukli su se na zadnje nagibe kote, što su Nemci iskoristili. Bataljon se brzo sređuje, uvodi rezervu i uz snažnu artiljerijsku podršku juriša i vraća prethodne položaje. Sećaju se borci 1. bataljona da je ova kota u toku toga dana prelazila iz ruke u ruku. Teško se bilo održati na ovoj kamenitoj koti kada bi počela snažna artiljerijska vatra. To smo brzo osetili i mi i Nemci. Tek što bismo izbili na kotu, otpočela bi žestoka artiljerijska vatra i bili bismo prisiljeni da se povlačimo na njene zadnje nagibe. Po prestanku artiljerijske vatre kretali bismo na juriš. Ko u tom času bude odlučniji ili pravilnije iskoristi artiljerijsku vatrnu, prvi bi ovlađao kotom, ostao na njoj dok ne počne ponovo artiljerijska vatra, naša ili nemačka, prema tome ko je na vrhu kote. Ne znam koliko je puta u toku dana ova kota prelazila iz ruke u ruku, a bilo je momenata kad na njoj, sem mrtvih, nije bilo nikoga.

Nemci ni ovoga dana nisu postigli cilj. Ostali su u obruču, koji se sve više stezao. Nisu mirovali ni u toku sledeće noći. Pokušavaju na svaki način da se probiju. Uspeva im da na le-

vom krilu naše brigade izbiju na kotu 975, gde su zadržani. Jedna manja grupa je dospela do pozadinskih delova bataljona, sa kojom su i pozadinci uspešno te noći vodili borbu. Tek sledećeg dana, 7. maja, borba prestaje i otpočinju pregovori. Koristeći zatišje borci razgovaraju, a jedan se među njima naručili rekavši, da mu Švabe ne dadoše mira ni na njegovu krsnu slavu s. Đurđa. Pošto su borbe prestale, šaljem jednog borca iz čete koji znade nemački da upita nemačke vojнике, koji su se nalazili nedaleko od nas za kamenim ogradama, da li znaju da je Nemačka kapitulirala i da je Hitler mrtav. Oni su odgovorili da znaju. Na sledeća pitanja rekoše da ne znaju zašto se dalje bore, ali izvršavaju naređenje svojih starešina. I dok tako razgovaramo, stiže vest da Nemci prihvataju uslove kapitulacije i obustavljaju borbu. Najzad je došao taj davno željeni trenutak — SLOBODA. Pristupili smo razoružavanju neprijateljnih vojnika. Ispred položaja čete podigao se nemački stroj, oko 150 vojnika, od kojih je gotovo svaki treći sa zavojem. Na znak svog starešine postrojili su se u dve vrste i ispalili plotun u vazduh uz njihov već dobro poznati pozdrav »Hajl Hitler», iako su znali da je mrtav. Posmatrali smo te fanatike, koji poput robota, bez imalo ljudskog u sebi, pokorno izvršavaju naređenje starešina. Pošto su odložili oružje, krenuli su ne po svojoj želji, na sever, prema Austriji, već po našem naređenju na istok, ka Baniji. Kakav prizor! Desetine kolona nemačkih vojnika pognutih glava kreću ponovo prema staroj granici Jugoslavije, istočno onoj granici prema kojoj su 1941. godine kretali pobedonosno uzdignutih glava. Ne, nije to 1941. godina. Istorijska se u ovom slučaju ne ponavlja. To su sada kolone zarobljenika koji idu u Jugoslaviju u kojoj su počinili tolike zločine nad narodom, da im taj narod sudi.

Posle i ovog, poslednjeg uspešno izvršenog ratnog zadatka, i naše se jedinice postrojavaju. Na žalost, i sada, kao i mnogo puta do tada, u stroju četa i bataljona nema mnogih drugova. Njihova mesta ostaju prazna. Pali su u ovim poslednjim jurišima. Nisu imali sreće da prebrode i ovu poslednju prepreku i da sa nama dočekaju ovaj toliko željeni trenutak. Odajemo im poslednju poštu, sećajući se njihovih likova. U stroju nema komandira 3. čete Ante Stamburga. Pao je junački dok je sa četom jurišao. Žale ga njegova četa i bataljon. Ostao nam je u uspomeni ne samo kao hrabar borac, već i kao dobar čovek i drug. Kao da i sada odzvanja njegov glas, kad četu kreće na juriš, ili kad na maršu ili na odmoru povede pesmu. Zurio je Jadranu, njegovim obalama na kojima je proveo detinjstvo. Hteo je da vidi svoj slobodni rodni otok do koga nije stigao. Poginuo je i delegat Dušan Svjetlica. Pao je izvršavajući pos-

lednji zadatak. Trebalo je da spoji iskidane žice i obezbedi vezu između bataljona i štaba brigade. Zadatak je uspešno izvršio, ali nije imao sreće da izbegne smrt i sa nama dočeka slobodu. Smrtno ranjen imao je toliko snage da spoji žice, izvesti zamenika komesara brigade Brkovića, da je uspostavio vezu sa bataljonom, da bi ubrzo zatim izdahnuo. Primerom je pokazao kako se izvršava borbeni zadatak i gine za slobodu. U ovim poslednjim jurišima palo je još nekoliko hrabrih drugova, čijih se imena ne sećam. Bataljon je krenuo u slobodnu zemlju, a njihovi grobovi ostaće tu na predstraži naše nove, slobodne domovine.

Mladen OLJACA

POSLEDNJI RATNI DANI BRIGADE

Dogadaji na frontovima drugog svetskog rata sredinom i krajem 1944. godine ukazivali su da se bliži poraz nacističke Nemačke. Crvena armija je oslobođila okupirane delove svoje zemlje i na širokom frontu nadirala prema Nemačkoj. Oslobođila je Rumuniju i Bugarsku. Deo njenih snaga prešao je na teritoriju Jugoslavije i zajedno sa NOVJ učestvovao u oslobođenju Beograda. Anglo-Amerikanci su se iskrcali na zapadnu obalu Evrope i otvorili dugo očekivani drugi front. Naša NOV imala je tada oko 550.000 boraca i njena snaga u ljudstvu i oružju i dalje je narastala. Gotovo tri četvrtine teritorije Jugoslavije bilo je oslobođeno.

U do tada ostvarenim rezultatima NOR značajan doprinos dala je i 4. brigada 7. banjikske udarne divizije. Banija je bila gotovo potpuno oslobođena. Neprijatelj je držao još samo Petrinju, Sisak, Sunju, Kostajnicu i Dvor na Uni.

Krajem 1944. godine brigade 7. udarne divizije vodile su neprekidne borbe u kojima su oslobođale nova područja i gravove, slabile moć snaga okupatora i domaćih kvislinga. U izveštaju štaba 7. udarne divizije broj 558 od 4. novembra 1944. godine o tim događajima piše:

»U oktobru 1944. godine divizija nije djelovala kao cjelina, već su dvije brigade (3. i 4. brigada) djelovale u sastavu 10. korpusa na teritoriji Moslavine i Podravine, a dvije brigade (1. i 2. udarna) i dva odreda ostali su na teritoriji Banije.

Jedinice na teritoriji Moslavine i Podravine bile su u neprekidnoj ofanzivi, te postigle dobre uspjehe. Zajedno sa jedinicama 10. i 6. korpusa naša 3. i 4. brigada očistile su od neprijatelja skoro čitavu Podravinu, osim grada Koprivnice. U ovim operacijama razbijene su čuvene ustaške postrojbe takozvane Bobanove crne legije i zadani im osjetni gubici u ljudstvu i

materijalu. Od neprijatelja su očišćena mjesta Podravska Slavina, Virovitica, Pitomača, Ivanić–Kloštar, Virje, Novi Grad, Đurđevac, Hlebine i Sigetac. Naše jedinice neposredno su učestvovale u napadu na Ivanić–Kloštar, Pitomaču, Novi Grad, Virje i Hlebine, gdje su potpuno izvršile postavljeni zadatak, te zaplijenile veliku količinu ratnog materijala, a čitavu motorizovanu kolonu brzog ustaškog sklopa potpuno razbile.

Kao kruna uspješnih operacija u Podravini bila je zamišljena likvidacija neprijateljskog uporišta u Koprivnici. Međutim, i pored svega zalaganja, naše jedinice koje su vršile glavni napad sa jedne strane nisu mogle uspjeti. Također nisu uspjele ni druge jedinice koje su kasnije ubačene u borbu.

U ovim borbama pretrpjeli smo osjetne gubitke.

Jedinice koje su djelovale na Baniji (1. i 2. brigada, 1. i 2. banijski odred) usmjerile su svoju aktivnost na neprijateljske komunikacije Sisak — Sunja — Dubica i Sunja — Kostajnica, te ofanzivnim djelovanjem uspjele da potpuno izbace iz prometa komunikaciju Sisak — Sunja, a ostale onesposobe za duže vrijeme.

Ovim operacijama u velikoj meri otežano je izvlačenje neprijateljskih snaga koje se povlače sa juga prema Sisku i Zagrebu.

Uopće uzeto, sve naše jedinice bile su čitavo vrijeme u ofanzivi prema neprijatelju držeći inicijativu i slobodu akcije u svojim rukama».

Doprinos, žrtve i stradanja

Sedma banijska divizija i njene brigade u to vreme nisu imale dovoljno ljudstva za popunu gubitaka. Stalne ofanzivne borbe odnosile su živote boraca i starešina.

Banija, koja je davala ljudstvo za popunu 7. udarne divizije, bila je razorena i sasvim iscrpljena. Mnoga sela neprijatelj je spaljivao i po nekoliko puta. U velikom broju domova više nije bilo živih. Nemamo tačno sredene podatke koliko je Banijaca izgubilo život u NOR. Bio bi vredan prilog istoriji da to uradimo i na odgovarajućem mestu prikažemo.

Krajem 1944. godine hiljade grobova sinova i kćeri Banije bilo je rasuto po Baniji, Kordunu, Lici, Moslavini, Slavoniji, Podravini, Bosni, Hercegovini, Sandžaku i Crnoj Gori. Sve preživelo stanovništvo sposobno za borbu nalazilo se pod oružjem. Materijalna dobra bila su uništena.

U banijskim selima ostale su još samo žene, deca i iznemogli starci. I mladići od 16 do 17 godina nalazili su se u bri-

gadama 7. divizije, u kojima su se sa svojim starijim drugovima hrabro borili i žrtvovali svoje mlađe živote.

Štab 7. udarne divizije u svom izveštaju broj 558 od 4. novembra 1944. godine pod tačkom 3 izvestio je Stab 4. korpusa:

»Naše nastojanje usmereno je na popunjavanje i sređivanje sadašnjih jedinica. Za kratko vreme mislimo rasformirati 1. partizanski odred Banije i njime popuniti brigade. Zatim, prema razvoju situacije na ovom sektoru, rasformiraćemo i 2. partizanski odred i popuniti brigade.«

Oslobađanjem garnizona i razružavanjem kompletnih neprijateljevih jedinica, u čemu su posebno veliki uspeh imale 3. i 4. brigada u toku jeseni 1944. godine u Moslavini i Podravini, zaplenjene su velike količine raznovrsnog oružja i municije, odeće, obuće i druge vojne opreme. Oružja je bilo dovoljno za formiranje nove brigade, ali ljudi nije bilo.

U izveštaju koji je štab divizije 24. novembra 1944. godine, pod brojem 607, dostavio štabu 4. korpusa, dati su podaci o brojnom stanju, socijalnom i nacionalnom sastavu 7. udarne divizije. Od 6660 boraca i starešina, koliko je tada bilo brojno stanje divizije, njih 1283 su se borili u 4. brigadi — u to vrijeme je Prva brigada imala 1.168, Druga 1.422, a Treća brigada 1.318 boraca i starješina. U 1. NOP odredu borila su se 134, a u 2. odredu 396 Banjaca. Artiljerijski divizion divizije brojao 262, četa za vezu 140, inžinjериjska četa 171, a sanitetska četa 75 boraca i starješina. U štabu i ostalim prištapskim jedinicama bio je 291 borac i starješina.

Umesto neophodnog i zasluženog odmora 3. i 4. brigada su, posle povratka iz Podravine i Moslavine, bile u novembru 1944. godine angažovane, zajedno sa 1. i 2. brigadom, u neprekidnim borbama.

U izveštaju za novembar 1944. godine Op. broj 607 štab 7. udarne divizije izvestio je štab 4. korpusa:

»Prva udarna brigada upućena je na prostor Bosanska Kruša — Cazin radi sadejstva sa jedinicama 8. divizije i Unske operativne grupe za operaciju na Cazin koji je zauzet a neprijateljeva posada likvidirana.

Druga udarna brigada na prostoriji Bjelovac — Kostreši — Svinjica sa zadatkom da vrši napade na neprijatelja i komunikacije Sunja — Kostajnica — Dubica.

Treća i Četvrta brigada na prostoriji Gorička — Javoranj — Segestin — Lotine — Oraovica sa zadatkom ofanzivno dejstvovati na neprijateljeva uporišta i kolone na komunikaciji Dvor na Uni — Kostajnica.«.

Promena naziva brigade

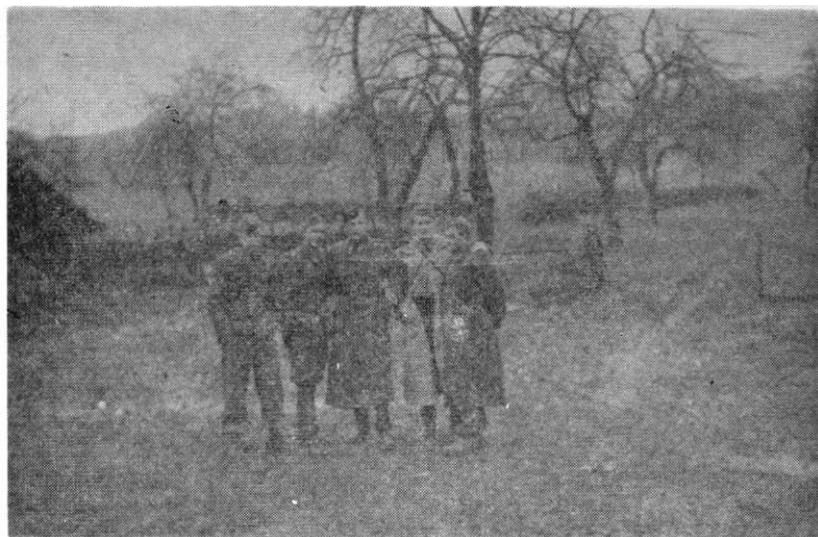
Dalji borbeni put 4. brigade umnogome je izmenjen narednjem štaba 4. korpusa štaba 7. udarne divizije. U decembru 1944. godine divizija je reorganizovana pa je imala tri brigade, artiljerijski divizion, inžinjериjski bataljon, četu za vezu, sanitetsku jedinicu i pozadinske delove. U to vreme uvođena je jedinstvena formacija divizija NOV Jugoslavije.

Odluka o takvoj organizaciji divizija verovatno nije bila donesena zbog potrebe da se rasformiranjem izvesnog broja brigada u divizijama koje su imale po 4 brigade, kao 7. udarna divizija, popune ostale brigade, jer upravo tada na mnogim područjima Jugoslavije formirane su nove brigade i divizije. Za 7. udarnu diviziju rasformiranje jedne brigade ublažilo je, za izvesno vreme, problem popune ljudstvom drugih jedinica divizije.

Mobilizacijski izvori Banije bili su iscrpeni pa je štab divizije, da bi popunio brigade, našao rešenje u tome da rasformira neku jedinicu. Ovo je bilo treći put da 7. udarna divizija rešava problem popune gubitaka rasformiranjem neke od svojih jedinica. Tridesetog juna 1943. rasformirana je 16. brigada, a njeno ljudstvo raspoređeno je u 7. i 8. brigadu. U novembru 1944. godine rasformiran je 1. banijski partizanski odred. Sada je trebalo rasformirati još jednu brigadu.

Primivši naređenje za reorganizaciju, štab divizije se suočio sa pitanjem koju od četiri brigade da rasformira. Prva i 2. brigada imale su dugu i slavnu ratnu tradiciju. One su pripadale najstarijim brigadama NOVJ (Prva brigada formirana je 2. septembra 1942. godine kao 7. brigada, a Druga 7. septembra 1942. godine kao 8. brigada NOVJ). Prva brigada učestvovala je u prvim većim borbama u Slavoniji od kraja avgusta do sredine oktobra 1942. godine, a Druga brigada u prvom oslobođenju Bihaća od 2. do 4. novembra 1942. godine. One su prošle četvrto i petu neprijateljsku ofanzivu, od Banije preko Bosanske krajine i Hercegovine, sve do Crne Gore i istočne Bosne. Učestvovale su u istorijskim bitkama na Neretvi, Sutjesci i u brojnim drugim borbama koje su imale veliki, a neke i presudan značaj za NOR u danoj etapi. Od njihovog formiranja do dana kada je trebalo doneti odluku koju brigadu rasformirati, u njima se nekoliko puta menjao borački i starešinski sastav. U decembru 1944. godine u brigadama 7. divizije borilo se još samo nekoliko stotina boraca i starešina koji su učestvovali u četvrtoj i petoj neprijateljskoj ofanzivi.

Četvrta i 3. brigada (formirana 1. maja 1943. godine), zahvaljujući povoljnim operativnim uslovima, postigle su krupne

Stab brigade krajem 1944. s lijeva udesno: Stevo Begović, kapetan, načelnik štaba; Janko Zebić, kapetan, komandant brigade; Sava Matijašević, major, politički komesar brigade; Sava Miočinović, kapetan, operativni oficir 7. divizije (poginuo kao komandant 3. brigade) i Ljuban Kljajić, kapetan, zamjenik političkog komesara brigade.

borbene rezultate 1943. i 1944. godine na Baniji, u Moslavini i u Podravini. Popunjene mlađim boračkim i starešinskim sastavom, tada već dovoljno iskusne u izvođenju svih vidova borbenih dejstava, imale su borbenu i udarnu moć kakva se u to vreme mogla samo poželeti.

Stab divizije je doneo odluku da rasformira 2. udarnu brigadu, da sa njenim borcima i rukovodiocima popuni ostale tri brigade i da formira inžinjerijski bataljon divizije. Četvrtoj brigadi promenjen je naziv u 2. udarnu brigadu, s tim da nastavi borbene tradicije 8. i 2. udarne brigade. Reorganizacija je izvršena 6. decembra 1944. godine. Prethodno su obe brigade prikupljene: Druga u selima Blinji, Bjelniku i Jabukovcu, a 4. brigada u Velikoj i Maloj Gradusi i Starom Selu.

Prvoj, 3. i 4. brigadi dodeljeni su:

Prvoj udarnoj brigadi kompletan 4. bataljon, deo 2. bataljona i deo prateće čete.

Trećoj brigadi 3. bataljon i deo prateće čete;

Četvrtoj brigadi 1. bataljon.

Inžinjerijskom bataljonu divizije deo 2. bataljona.

Za starešine nove 2. udarne brigade postavljeni su:¹
za komandanta brigade kapetan Janko Zebić, do tada na-
čelnik štaba bivše 4. brigade,
za komesara brigade major Savo Matijašević, do tada ko-
mesar bivše 2. udarne brigade,
za načelnika štaba brigade poručnik Stevo Begović do tada
komandant bataljona u bivšoj 4. brigadi,
za pomoćnika komesara brigade kapetan Milutin Omazić,
do tada pomoćnik komesara bivše 4. brigade,
za komandanta 1. bataljona zastavnik Dmitar Joka,
za komesara 1. bataljona kapetan Stevo Rajković,
za pomoćnika komesara 1. bataljona kapetan Boško Lonča-
rević,
za adutanta 1. bataljona poručnik Petar Keser,
za komandanta 2. bataljona poručnik Zivko Arambašić,
za komesara 2. bataljona kapetan Milan Rudić,
za pomoćnika komesara 2. bataljona poručnik Milan No-
vaković,
za adutanta 2. bataljona potporučnik Milan Gagić,
za komandanta 3. bataljona poručnik Dušan Bakrač,
za komesara 3. bataljona kapetan Milan Kovačević,
za pomoćnika komesara 3. bataljona poručnik Milan Vuj-
čić,
za komandanta 4. bataljona poručnik Stevo Vujić,
za komesara 4. bataljona kapetan Josip Broz,
za pomoćnika komesara 4. bataljona poručnik Branko Re-
sanović, i
za adutanta 4. bataljona poručnik Stevo Grublješić.
Posle izvršene reorganizacije i popune brojno stanje nove
2. udarne brigade, socijalni i nacionalni sastav izgledali su
ovako:²

Brojno stanje 1.485 ljudi

Socijalni sastav:

seljaka 1.178

radnika 112

intelektualaca 15

ostalih 180

¹ Vojnoistorijski institut, kutija 813, reg. br. 16/3.

² Vojnoistorijski institut, kutija 813, reg. br. 16/3.

Nacionalni sastav:

Srba 820
Hrvata 572
Muslimana 15
Jevreja 10
Italijana 33
Rusa 29
Ceha 3
Danaca 1

Kao i mnoge druge brigade NOVJ, i naša je imala internacionalni karakter. Kroz borbu i život brigada je razvijala bratstvo i jedinstvo. Višenacionalnost i različita verska pripadnost nije nikada nijednom borcu, ili starešini, bila smetnja za razvijanje prisnog borbenog drugarstva i iskrenog bratstva i jedinstva. Brojni su primeri u kojima su borci žrtvovali svoje živote u spasavanju ili izvlačenju ranjenog druga sa bojnog polja. Srbin i Hrvat, Banijac i Moslavac bratski su delili komadić hleba, cigaretu, zajedno se borili i ginuli.

Često su borci iz banijskih sela pozivali svojoj kući, ili na njene ostatke, svoje drugove po oružju — Srbin Hrvata, Hrvat Srbina, a obojica Muslimana, Jevrejina, Italijana i Rusa, da ih upoznaju s majkom i ocem, ženom i decom, da im pruže iskreno gostoprimstvo.

Borci i starešine bivše 4. brigade žalili su što se brigada više ne naziva Četvrtka, jer su na nju bili veoma ponosni. To je bilo razumljivo, jer su mnogi u 4. brigadi doživeli prvo vatreno krštenje, za njeno ime vezale su ih brojne ratne uspomene i doživljaji. U njenim jedinicama stvoreno je drugarstvo za koje su mnogi dali krv i živote. Četvrta brigada je imala bogatu ratnu tradiciju. Bila je omiljena u narodu Banije, Moslavine i Podravine, a dobro poznata i neprijateljima protiv kojih je vodila borbe.

Mada nikada nisu zaboravljali svoju Četvrtu, borci i starešine postepeno su zavoleli novu, 2. udarnu brigadu, koju su iz dana u dan, iz borbe u borbu, sve više osećali svojom. Razvijano je drugarstvo između boraca i starešina bivše Druge i Četvrtete. U zajedničkim borbama postizani su novi ratni uspesi. Zajednički su nastavili slavne ratne tradicije Osme, odnosno Druge i Četvrtete. Njihov borbeni duh i udarna snaga brigade bili su na visini do poslednjeg dana rata.

Neprestano u borbama

Samo nekoliko dana posle reorganizacije 2. udarna brigada dobila je zadatak da najpogodnijim rasporedom svojih bataljona i odgovarajućim borbenim dejstvima obezbeđuje oslobođenu teritoriju Banije, i da u isto vreme napada i uništava neprijateljeve snage. Stab divizije, sa 1. i 3. brigadom, krenuo je na Kordun radi izvođenja operacija zajedno sa 8. udarnom divizijom na prostoriji Vaganac — Drežnik Grad.

Posle prijema nekoliko stotina boraca bivše 2. udarne brigade, naša brigada bila je brojno veća i borbeno jača. Ipak je zadatak na kome je do tada bila angažovana cela divizija stavio brigadu i njen štab u veoma složenu situaciju. Time joj je ukazano veliko poverenje i to je saopšteno svima borcima i starešinama. U štabu brigade sređivali smo podatke o neprijateljevim snagama i analizirali kako će on reagovati kada otkrije da su glavne snage 7. udarne divizije otišle sa Banije i kako treba najefikasnije dejstvovati sa brigadom. Odlučili smo da primenimo stalna ofanzivna dejstva. Za njih smo bili obučeniji i iskusniji, i samo ofanzivnim dejstvima mogli smo zadržati inicijativu u svojim rukama. Prednost za nas u takvim dejstvima bila je u tome što smo mi birali objekat i vreme napada.

Neprijatelj je imao jače garnizone samo u Petrinji, Sisku, Sunji, Kostajnici i Dvoru, a između njih uz ceste i pruge nekoliko posada četnog i bataljonskog sastava. Prema podacima sa kojima smo raspolagali, u tim garnizonima neprijatelj je imao 6.500 do 7.000 vojnika.

Svakom našem bataljonu odredili smo garnizone i komunikacije prema kojima su trebali da samostalno dejstvuju, uz maksimalnu inicijativu svojih štabova. Prema Dvoru i komunikaciji Dvor—Kostajnica orijentisan je 2. bataljon, prema Kostajnici i komunikaciji Kostajnica — Sunja Treći, prema Sunji i Sisku i komunikaciji između njih 1. bataljon, a prema Petrinji i Sisku 4. bataljon. Za napade većih razmara na odabrane objekte predviđali smo da za najkraće vreme prik-upimo potreban broj bataljona, a posle izvršenog zadatka da ih vratimo na njihove prvobitne prostorije. Planirali smo na neprekidnim manevrom bataljona i njihovim aktivnim dejstvima stvorimo kod neprijatelja utisak da nas ima svuda, da mu nijedan garnizon ni komunikacija nisu bezbedni.

Neprijatelj je brzo otkrio odlazak sa Banije glavnih snaga 7. udarne divizije i počeo je napadati na oslobođenu teritoriju radi pljačkanja i paljenja sela. Već 9. decembra oko 200 Nemaca i Čerkeza iz 1. »kozačke« divizije izvršili su ispad iz Sunje prema Starom Selu i Sjeverovcu. Naš 1. i 3. bataljon po-

Branko Babić, kapetan, komandant 4. brigade i Savo Matijašević, major politički komesar brigade (desno), april 1945.

seli su pogodne položaje ispred Starog Sela. Neprijatelj ih nije otkrio, a kada je prišao na blisko odstojanje, otvorena je žestoka vatrica iz streljačkog oružja. Za izvesno vreme neprijatelj je bio prikovan za zemlju. Pokušao je nekoliko puta da odbaci naše bataljone sa položaja. Naročito snažno dejstvovao je iz »šaraca« i minobacačima. Kada mu to nije uspelo, počeo se povlačiti prema Sunji do koje su ga gonili naši bataljoni. Neprijatelj je imao gubitke od 10 mrtvih i 30 ranjenih. Iz naše brigade pогинуо је водник Milivoj Sučić iz Sunje, a ranjeno je 16 drugova.

Analizom ove borbe i mogućih daljih namera neprijatelja, odlučili smo da mu ne smemo prepustiti inicijativu, pa da nas prisili na defanzivnost. Bilo nam je jasno da u takvoj situaciji nećemo moći uspešno izvršiti dobijeni zadatak jednostavno zato jer nismo raspolagali sa dovoljno snaga da bismo se mogli braniti na više strana. Stoga smo usmerili bataljone da se što više približe neprijateljevim garnizonima i komunikacijama i iz zaseda i prepadima onemoguće njegovu aktivnost i u isto vreme da mu nanose gubitke. Naredne borbe su potvrdile da je to bila bolja taktika.

Neprekidnim osmatranjem, nalazeći se u neposrednoj blizini Siska, Sunje i Kostajnice i komunikacija koje ih povezuju, 1. i 3. bataljon napali su 17. decembra iz zasede kolonu od oko 200 Nemaca i Čerkeza koji su išli iz Sunje prema Kostajnici. Neprijatelj je razbijen i u paničnom bježanju vratio se u Sunju, pri čemu je oko 25 njegovih vojnika izbačeno iz stroja.

Sutradan, ista neprijateljeva jedinica, samo brojno jača — oko 300 Nemaca i Čerkeza — pošla je iz Sunje prema slobodnoj teritoriji. Međutim, naš 1. i 3. bataljon poseli su položaj kod sela Drljača i Brđana, svega 2 do 3 kilometra od Sunje, dočekali neprijatelja jakom vatrom i prisilili ga na povlačenje, pri čemu je neprijatelj imao 4 mrtva vojnika. Iz naše brigade poginuo je delegat voda Matija Poznanović iz Gornjeg Zirovca.

Za svega nekoliko dana Nemci i Čerkezi iz Sunje tri puta su bili tučeni, ali su i dalje ostali veoma aktivni. Samo dva dana kasnije, 21. decembra, oko 200 Nemaca i Čerkeza iz Sunje upalo je u sela Brđani i Blinjski Kut radi pljačke. Kod sela Brđana napao ih je naš 1. bataljon. Bežeći prema Sunji neprijatelj je bio prisiljen da ostavi 50 grla opljačkane stoke koja je vraćena seljacima. Iz našeg 1. bataljona poginuo je borac Josip Antolčić iz Ravne Gore kod Vrbovskog.

Dvadeset drugog decembra 2. bataljon, koji je bio orijentisan prema Dvoru, postavio je zasedu na cesti između sela Volinje i Kuljana. U zasedu je naišla neprijateljeva kolona od 30 kamiona, od kojih je veći broj prevozio vojnike. Kolonu je pratilo 6 oklopnih automobila. Kolona je bila prisiljena da se vrati u Dvor. Neprijatelj je pri tome imao 16 mrtvih i veći broj ranjenih.

Neprijateljeve snage u Petrinji bile su do tada prilično pasivne. Samo je 23. decembra oko 50 ustaša izašlo iz Petrinje i pošli prema selu Gorama. Napao ih je naš 4. bataljon i odbacio u Petrinju. Toga dana 2. bataljon napao je iz zasede, na komunikaciji Dvor — Kostajnica, neprijateljevu motorizovanu kolonu u kojoj su bila 2 okloplna automobila i 6 kamiona koji su prevozili vojnike. Neprijatelj je bio iznenađen. Njegovi gubici bili su 19 mrtvih i zarobljenih i 2 uništена kamiona. Iz našeg bataljona poginuo je borac Italijan Betrilo Antonije Alfons.

Prišavši još bliže Dvoru, 2. bataljon je 25. decembra postavio zasedu na cesti između sela Struge i Zamlače. Naišlo je oko 100 Nemaca. U kratkotrajnoj borbi zarobili smo 3 a ubili 11 vojnika i prisilili neprijatelja da se povuče u Dvor. Bataljon je nastavio blokadu Dvora i iz njega je 28. decembra izašla patrola jačine oko 30 domobrana. Naišli su na borce našeg bataljona i 4 domobrana su zarobljena, a ostali su pobegli u Dvor.

Stab divizije sa 1. i 3. brigadom nastavio je borbe na području Drežnik Grad i Vaganac. Druga udarna brigada morala je i dalje sama dejstvovati protiv višestruko nadmoćnijih neprijateljjevih snaga. Zima je bila prilično oštra, a snežni pokrivač dubok, zbog čega smo odlučili da držimo naše snage u neposrednoj blizini neprijateljjevih garnizona i da postavljamo zasedu na komunikacijama između njih. U suštini to je bila elastična blokada tih garnizona. U noći 4/5. januara 1945. godine, 1. bataljon je postavio zasedu u Češkom Selu kod Petrinje i naišlu patrolu domobrana u celini je likvidirao. Ubijeno je 6, a zarobljena su 3 domobrana. U jutro 4. januara oko 300 ustaša izšlo je iz Kostajnice i krenulo prema selu Kukuruzarima i Mečenčanima. Kod sela Velešnje dočekao ih je naš 4. bataljon i prisilio na povlačenje u Kostajnicu. Neprijatelj je imao 7 mrtvih.

Na položajima prema Sisku 1. bataljon je svakodnevno postavljaо zasedu na cestama koje iz Siska vode prema Petrinji i Sunji. Iz Siska i Praćnog 11. januara krenulo je oko 500 Čerkeza cestom prema Sunji. Bataljon je toga dana bio na položaju između Novog Sela i sela Komareva. Neprijatelju je onemogućen pokret i borbom je prisiljen na povlačenje. Imao je 5 mrtvih, a 4 vojnika su zarobljena.

I neprijatelj je imao plan aktivnosti svojih snaga. Najaktivniji su bili Čerkezi iz Siska i Praćnog i Nemci iz Sunje, a najagresivniji ustaše iz Kostajnice. Šesnaestog januara 1945. oko 400 — 500 ustaša krenulo je iz Kostajnice prema selima Kostreši, Krčevo i Svinjica u namjeri da poplate sela. Veća tragedija od paljenja kuća i imovine usred hladne zime nije se mogla naneti narodu tih sela. Ustaše su upravo to i želeli, znaјući da će nam time nametnuti problem zbrinjavanja naroda koji bi ostao bez krova i hrane. Suprotstavio im se naš 3. bataljon. To je bila jedna od onih borbi koje smo i mi i neprijatelj nazivali »borbom na život i smrt«. Ustaše su bili prisiljeni na povlačenje u Kostajnicu. Ubili smo 18 ustaša i veći broj ranili. Iz našeg bataljona poginulo je 11 boraca među kojima i borac Brkanac Mijo iz sela Letine kod Sunje.

Dva dana posle ove borbe 1. i 4. bataljon postavili su zasedu kod sela Petrinjaca i Četvrtkovca. Iz Sunje je naišlo oko 300 neprijateljjevih vojnika. Dočekan vrlo jakom vatrom, neprijatelj je ostavio 7 mrtvih i bio je prisiljen da se povuče u Sunju. Mi nismo imali gubitaka.

Sredinom januara 1945. na Baniju su se vratile 1. i 3. brigada. Time je olakšan položaj našoj brigadi. Prikupili smo bataljone pa je dalje brigada dejstvovala skupno. Tada smo sa 1. i 3. brigadom izvodili napade na posade koje su obezbeđivale komunikacije, ili su činile spoljnu odbranu gradova.

Već 19. januara, sa 1. brigadom, poseli smo položaj i presekli komunikaciju Dvor—Kostajnica. Od Dvora je naišlo oko 800 Nemaca i ustaša. Neprijatelj je cenio da je tu samo naš 2. bataljon i nameravao je da nas, angažovanjem jačih snaga, odbací od Dvora i komunikacije prema Kostajnici koja mu je bila veoma važna. Bio je iznenaden kada je naišao na naše dve brigade, odnosno osam puta jače snage nego što je očekivao. Borba je bila kratka, ali žestoka. Neprijatelj je imao 80 mrtvih i ranjenih i u paničnom bekstvu povukao se prema Dvoru.

Posle ove borbe naša brigada prešla je na područje Kostajnice. Tu je dobila zadatak da napadne i likvidira neprijateljevu posadu u selu Graboštani koja je, u jačini od 160 Nemaca, bila deo obezbeđenja ceste Kostajnica—Sunja. Prema obaveštenjima koja smo dobili, Nemci su bili veoma dobro utvrđeni. U središnjem delu sela, više zidanih kuća pretvorili su u utvrđenja. Oko sela imali su izgrađene bunkere, a oko njih postavili su višerednu bodljikavu žicu sa protivpešadijskim minskim poljima. Brigada je napala u noći 22/23. januara — sa 1. bataljonom od Gornjeg Hrastovca i Mračaja na severni deo sela a sa 3. bataljonom od sela Stubalja na južni deo sela. Drugi bataljon poseo je položaj na cesti i železničkoj pruzi između Koštajničkog Majura i Kostajnice sa zadatkom da spreči neprijateljevu intervenciju iz Kostajnice, a 4. bataljon se nalazio u rezervi brigade. Bila je ciča zima. Pri prelazu preko Sunje borci su upadali u vodu posle čega im se smrzavala odeća i obuća. Snežni pokrivač, led i vedra noć otežavali su nečujno kretanje i privlačenje neprijatelju. Nemci su nas otkrili. Iznenadenje nije postignuto. Udarne grupe dočekane su ubitačnom mitraljeskom vatrom. Nisu uspele napraviti prolaze u preprekama i bombama uništiti bunkere na pravcima proboga. Bataljoni su bili prikovani u snegu i tučeni jakom vatrom. Posle nekoliko pokušaja da savladamo otpor neprijatelja, morali smo se povući. Te zimske noći, pred bunkerima i bodljikavom žicom oko Graboštana pali su životi vodnika Pere Malenčić iz sela Drenovca kod Gline i boraca Đure Zuber iz Ljeskovca, Dragana Medića iz Slavina Staza, Januz Petra iz sela Brubnja, Živković Mije iz sela Saša, Preradović Stanka iz Rujevca i Arbutine Mirka iz Zirovca. Po-red sedam poginulih još 5 boraca je bilo ranjeno.

Posle napada na Graboštane brigada je pomerena prema Sisku — na prostoriju sela Komarevo, Bestrma i Blinja. Odatle su 26. januara u oficirsku školu otišli dotadašnji komandant brigade kapetan Janko Zebić i komandant 3. bataljona kapetan Dušan Bakrač. Za novog komandanta došao je kapetan Sava Miočinović a za komandanta 3. bataljona postavljen je poručnik Petar Keser.

Dobili smo obaveštenja da se u selu Praćnom kod Siska nalazi jedinica Čerkeza nepoznate jačine, a u selu Mošćenica četa ustaša. Češće su slali patrole prema selu Komarevu — cestom Sisak—Sunja. Počeli smo postavljati zasede između Novog Sela i Komareva. Već drugog dana, 27. januara, na našu zasedu naišla je patrola Čerkeza, od kojih su 3 zarobljena. Najmladi od njih, pošto je ispričao tugaljivu priču kako je postao vojnik 1. kozačke divizije, plačući je molio da ga primimo za borca u našu brigadu. Zatim nam je dao detaljne, a docnije se pokazalo i potpuno tačne podatke o sastavu, naoružanju i rasporedu bataljona koji se nalazio u Praćnom. Bataljon je bio popunjeno Rusima koji su na razne načine prisiljeni da stupe u nemačke jedinice Čerkeza. Njima su komandovali Nemci kojih je u bataljonu bilo oko 30. Bataljon je imao 4 čete. Jedna četa bila je u Praćnom od Viktorovca do raskrsnice, druga je obezbeđivala Stab bataljona u bivšoj gostionici na raskrsnici sela, treća se nalazila u delu Praćnog do Novog Sela, a četvrta u Sisku. Bataljon je imao 15 mitraljeza, 30 puškomitraljeza i 6 minobacača. Zarobljenik je dao tačne podatke o tome gde se nalaze mitraljezi i minobacači, stražarska mesta i koje položaje posedaju čete na znak uzbune.

Odlučili smo da noću 29/30. januara napadnemo neprijateljeve snage u selima Praćnom i Novom Selu, s tim da glavni napad izvrši, od Siska, 2. bataljon sa jurišnom četom brigade, a pomoćni od Novog Sela 4. bataljon.

Snežni pokrivač bio je visok oko 60 cm. Za 2. bataljon i jurišnu četu obezbedili smo bele maskirne ogrtače od krevetskih čaršava. Planom je bilo predviđeno da 2. bataljon prođe kroz šumu Lasinju, zatim puzanjem čistinom od šume do ceste na bliskom rastojanju od bunkera pored Viktorovca izbije na cestu kod prvih kuća sela Praćnog, nastavi do desne obale Kupe i da tada napadne četu Čerkeza i Nemaca u severnom delu sela Praćnog. Četvrti bataljon je dobio zadatak da napadne četu Čerkeza i Nemaca od Novog Sela, s tim da napad počne posle napada 2. bataljona. Prvi bataljon dobio je zadatak da obezbeđuje naše bataljone od Capraga i Viktorovca, a 3. bataljon da izvrši demonstrativni napad na ustašku posadu u selu Mošćenica.

Napad je počeo 29. januara 1945. u 23,30 časova. Drugi bataljon i jurišna četa brigade koja se kretala na njegovom čelu, neopaženo su prošli kroz šumu Lasinja i preko otkrivenog prostora, između šume i ceste, izišli na cestu i čelom stigli na obalu Kupe. Jedna grupa iz jurišne čete privukla se i pohvatala neprijateljeve stražare tako da nisu uspeli dići uzbunu. Puzeći od šume do ceste, preko prostora na kome se

sada nalaze stambene zgrade radnika železare, čuo se razgovor vojnika u bunkerima na podnožju Viktorovca. Njihovi povremeni pucnji nisu bili namenjeni našoj beloj koloni, jer je nisu mogli videti, iako je prolazila ispred njih na 50 do 60 metara, već verovatno razbijanju sopstvenog straha ili sna. Kada je dat signal, 2. bataljon je napao neprijatelja. Iznenadjenje je bilo potpuno. Neprijatelj nije očekivao napad od Siska. Toliko je bio pometen da u prvim trenucima nije pružao organizovan otpor. Potom je 4. bataljon napao od Novog Sela. Sa oba pravca neprijatelj se povlačio prema raskrsnici gde je uspeo da organizuje odbranu. Besnela je žestoka vatra sa svih strana, iz bunkera oko Viktorovca, Capraga i sela Mošćenice. Morali smo se kružno obezbeđivati i tako smo smanjivali snage za napad, koje nisu bile dovoljne da savladaju otpor neprijatelja u rejonu raskrsnice. Odlučili smo da se 2. bataljon i jurišna četa povuku prema šumi Lasinja, a tek zatim da se povlače ostali bataljoni. Ubijeno je 30, a zarobljeno 8 neprijateljevih vojnika. Zaplenjena su 2 mitraljeza, teški minobacač, 15 pušaka i veća količina municije i ratne opreme. Poginulo je 11 naših boraca. Posle napada, »kozački« bataljon napustio je Pračno.

Nekoliko dana posle toga jedan nemački bataljon i 850 ustaša, pripadnika »Crne legije«, koji su za ovu akciju dovedeni u Sisak i Sunju, preduzeli su akciju »odmazde«. Trećeg februara napali su sela Trnjane i Čakale, palili su kuće, štale, ljudsku i stočnu hranu, sve što je moglo goreti. Tri bataljona brigade suprotstavila su se ustašama na položajima Staro Selo — Sabljića groblje. Žestoka borba vođena je ceo dan. Ustaše su kao suludi jurišali na položaje naših boraca želeći da upadnu u Staro Selo, Bjelnik i Blinju. Neki položaji prelazili su iz ruku u ruke po nekoliko puta. U popodnevnim časovima neprijatelj je bio savladan i prisiljen da se povuče. U borbi je poginulo 20 i ranjeno 30 neprijateljevih vojnika. Iz naše brigade poginuli su komandir čete Mirko Zivković iz sela Kotorana, borac Ljuban Keleuva iz sela Brestnika, poručnik Čavić Stojan iz sela Draškovac kod Divuše i zastavnik Prebičević Milan iz sela Glavičani i borac Mijo Severin iz Gračanice kod Kutine, a 13 drugova je ranjeno.

Sledećeg dana, 4. februara ispratili smo pomoćnika komesara brigade kapetana Milutina Omazića koji je odlazio na dužnost pomoćnika komesara naše divizije. Za novog pomoćnika komesara brigade došao je kapetan Iordan Kljaić. Svi smo čestitali Milutinu, jer smo bili uvereni da je napravljen najbolji izbor za novog rukovodioca partiskske organizacije u diviziji.

Štab divizije je doneo odluku da se likvidira ustaška posada (oko 150 ustaša) u selu Mošćenici. Do tada su ih naše jedinice

napadale više puta, ali bez uspeha. Bili su vrlo dobro utvrđeni. Ranije smo napadali samo noću, bez upotrebe artiljerije, ali bez nje bunker se nisu mogli savladati. Poslednji napad izvela je bivša 2. udarna brigada, delimično je uspela, ali je pretrpela velike gubitke. Sada smo ovim koljačima i razbojnicima pripremili batine kakve davno nisu dobili na Baniji. Predviđeno je da u napadu učestvuju tri brigade naše divizije, s tim da napad počne noću i da traje sve dok ustaše ne budu likvidirani. Ustašku posadu u Mošćenici napala je 3. brigada uz podršku divizijske artijerije. Naša brigada dobila je zadatak da spreči prorod neprijatelja iz Siska i Capraga, jačine oko 2.200 Nemaca, Červeza, ustaša i domobrana. Prema Petrinji na osiguranju bila je 1. udarna brigada.

Ponovo smo došli u selo Praćno. Drugi bataljon bio je na težištu i poseo je položaj u visini severnog dela sela, od železničke pruge do reke Kupe. Treći bataljon poseo je severni rub šume Lasinje (sada se na tom mestu nalazi železara). Desno do obale Save bio je 4. bataljon. Prvi bataljon nalazio se u rezervi, u selu Praćnom, iza 2. bataljona.

Napad je bio planiran i izведен 7. i 8. februara 1945. godine. Borba u Mošćenici trajala je celu noć. Treća brigada nije u toku noći likvidirala ustašku posadu, jer se ova uporno branila. Ustaše su se nadali da će se naše snage povući čim počne da svijeće, kao što smo činili ranije pri napadu na utvrđene posade i garnizone. Verovatno da zbog toga neprijatelj nije u toku noći pokušavao da napadom iz Siska deblokira Mošćenicu. Ograničio se na tučenje naših položaja artiljerijom. Međutim, kada je svanuo 8. februar, 3. brigada nastavila je napad još većom silinom, a naši topovi još preciznije su gađali. Druga brigada ostala je na položajima, polukružno, prema Sisku, a 1. udarna brigada prema Petrinji. Bila je to prva dnevna blokada Petrinje i Siska.

Očekivali smo da će neprijateljeve snage iz Siska i Petrinje preduzeti napad da deblokiraju selo Mošćenicu. Međutim, sve do jutra on je bio pasivan. Dejstvovao je samo puščanom i mitraljeskom vatrom od Viktorovca i Capraga. Rano u jutro je napadao od železničke stanice Caprag s namerom da se kroz šumu Lasinija probije prema Mošćenici. U napad su pošli samo ustaše. Mada su se bili uklinili u šumu, manevar im nije uspeo. Našem 3. bataljonu, na koji su napadali, pomogao je Četvrti dejstvom u bok neprijatelja. Videći da nema pomoći od Siska i Petrinje, veća grupa ustaša iz Mošćenice pokušala je da se niz desnu obalu Kupe probije prema Sisku. Naišli su na naš 1. bataljon i u borbi koja je trajala samo nekoliko minuta bili su pokošeni. Ustaška posada u Mošćenici bila je likvidirana.

Neprijatelj je imao 185 mrtvih i 16 zarobljenih. Iz naše brigade poginuli su vodnik Ljuban Borković iz sela Vrpolje, borac Petar Božić iz Donjeg Rastovca, borac Stevan Polimac iz sela Grabovca, borac Nikola Suštić iz Kraljevčana, vodnik Petar Drageljević iz sela Jamnice kod Dvora, zastavnik Vjekoslav Kovačević iz Prapratnice kod Trogira, borac Antun Regent iz Podlešnika kod Garešnice, borac Bučec Martin iz Ladislava kod Garešnice i borac Branko Kakša iz Pitomače.

Posle likvidacije ustaške posade u Mošćenici dobili smo naređenje da ostanemo na svojim položajima, naša brigada prema Sisku a 1. prema Petrinji. Naš cilj bio je da presečemo veze između Petrinje i Siska, i neposrednom blokadom Petrinje prisilimo neprijatelja da napusti Petrinju, te da likvidiramo spoljnu odbranu Siska. Bio je to do tada najotvoreniji izazov neprijateljevim snagama u Sisku i Petrinji. Neprijatelj je smatrao da nameravamo napasti Petrinju i prvi dan ograničio je svoju aktivnost na tučenje naših položaja jakom artiljerijskom vatrom. Drugog i trećeg dana pored artiljerijske vatre, kojom je dejstvovao neprekidno i veoma snažno preduzimao je uzastopne napade od Siska sa ciljem da odbaci našu brigadu. To mu nije uspjelo sve dok nismo dobili naređenje da se povučemo. Gužbici neprijatelja u tim borbama bili su 55 mrtvih i 80 ranjenih. Mi smo imali 12 mrtvih i 51 ranjenog. Bile su to vrlo žestoke borbe.

Posle ove borbe povukli smo se na prostoriju Trnjani, Staro Selo radi kraćeg odmora. Međutim, 15. februara oko 350 ustaša i Nemaca izvršili su ispad iz Siska prema Blinjskom Kutu i Bestrmi. Napali smo ih iz pokreta i prisilili da se povuku. Pri tome je neprijatelj pretrpeo gubitke od 7 mrtvih i 15 ranjenih, a od naših 1 borac je poginuo i 3 su ranjena.

Osamnaestog februara 1945. oko 250 ustaša krenulo je iz Siska cestom prema Sunji. Nameravali su da upadnu na oslobođenu teritoriju radi paljenja i pljačke sela. Stab brigade poslao je pred njih 1. bataljon, koji je poseo položaj između Novog Sela i Komarova, sačekao ih i posle kratke borbe prisilio na povlačenje. Neprijatelj je imao 5 mrtvih.

Tada je štab brigade dobio od obaveštajne službe podatke da je u selo Gušće na levoj obali Save došlo 55 domobrana za obezbeđenje utovara i odvoženja drva. Odlučili smo da ih napadnemo pre nego što se bolje utvrde. Napad je izведен u noći 21/22. februara. Glavni zadatak poveren je 2. bataljonu, koga smo i ovog puta ojačali brigadnom četom jurišnih pionira. Ostali bataljoni bili su na osiguranju: 1. prema Capragu, na položaju kod sela Crnca i šume Piškornjača, 3. bataljon zatvarao je cestu između Novog Sela i Komareva, a 4. bataljon bio je pre-

ma Sunji. Pripremljeni su čamci kojima se 2. bataljon uzvodno od sela Graduše prebacio na levu obalu Save. Bataljon se neopăženo prebacio preko Save, ušao u selo Gušće, iznenadio i povhvatao stražare i prisilio 51 domobrana, koji su zatečeni na spavanju, da se predaju. Oni nisu ni pomicali da ih tu, na levoj obali Save, može neko napasti. Rekli su im da u bližoj okolini nema partizanskih jedinica. Četiri domobrana (za koje je naknadno utvrđeno da su ustaše) uzela su oružje i pokušala pobeti. Tri su ubijena i 1 je ranjen.

Posle povratka iz ove akcije oprostili smo se od dotadašnjeg pomoćnika komesara brigade kapetana Ljubana Kljajića koji je odlazio za komesara 3. brigade. Za novog pomoćnika komesara brigade došao je Branko Brković, koji je do tada bio član politodjела divizije.

Nekoliko dana docnije, 12. marta 1945. oprostili smo se i sa komandantom brigade Savom Miočinovićem koji je otišao na dužnost komandanta 3. brigade naše divizije. Za komandanta naše brigade došao je kapetan Branko Babić.

Odlazak sa Banije

Početkom marta otišli smo sa Banije. I ranije su brigade 7. divizije odlazile sa naše voljene Banije na Kordun, u Liku, Bosnu, Moslavinu, Slavoniju i Zagorje. Vraćale su se i ponovo odlazile. Borile su se gde god je zahtevala oslobođilačka borba, koja nam je bila jedinstvena. Činile su to s ponosom. Ovog puta bilo je jasno da se više nećemo vratiti na Baniju. Znali smo da idemo u završne operacije, da neće biti zaustavljanja sve dok neprijatelj ne bude potpuno poražen i naša zemlja oslobođena. Verovali smo da ćemo rat završiti negde na granicama nove Jugoslavije. Sve tri naše brigade krenule su preko Korduna prema Vaganacu i Drežnik-Gradu, radi učestvovanja u oslobođenju Bihaća, a zatim Like i naposletku Istre. Odbranu Banije preuzeo je Banijski partizanski odred.

Borbe naše brigade za konačno oslobođenje Bihaća počele su 21. marta 1945. godine. Dobili smo zadatak da zatvorimo pravac Bihać — Tržačka Raštela, i da tako napad naše 3. brigade na Vaganac osiguramo od mogućne intervencije neprijatelja iz Izačića.

U Izačiću neprijatelj je imao bateriju topova i bateriju teških minobacača, pešadijske snage na utvrđenim položajima oko Izačića, bojnu od 300 do 400 ustaša u Buniću i oko 60 ustaša na brdu Prtišlenu.

Neprijatelj je pobegao iz Vaganca pre nego što je 3. brigada izvršila napad, pa je i naša brigada odmah napala snage koje su se nalazile u Izačiću. Glavni zadatak dodeljen je 4. bataljonu. On je napadao na brdo Prtišlen koje dominira nad Izačićem i okolinom. Napad 4. bataljona podržavala je naša artiljerija i minobacači. Uvidevši da naše glavne snage napadaju na Prtišlen, neprijatelj je pokušao da pojača svoje snage na tim položajima, ali mu je to onemogućeno. Posle artiljerijske pripreme, 4. bataljon je u naletu izbio na brdo Prtišlen. Tada su 1. i 2. bataljon preduzeli napad na neprijateljeve snage u Izačiću. Našoj bateriji brdskih topova i minobacača pridružila se i baterija protivtenkovskih topova, koju smo dobili od divizijskog artiljerijskog diviziona. Neprijatelja je počela da obuzima panika. U toku dejstva artiljerije bataljoni su podišli položajima neprijatelja i otvorili žestoku vatru iz svega našeg naoružanja. Najefikasnija bila je vatra 4. bataljona sa brda Prtišlena. Neprijateljev otpor u Izačiću bio je kratkotrajan. Izložen žestokoj vatri naših snaga bežao je prema Bihaću. Oko 15 časova istog dana Izačić je bio oslobođen. Zaplenjena su 2 topa i teški minobacač, ubijeno je 30 i ranjeno mnogo više neprijateljevih vojnika.

Iz naše brigade poginuli su vodnik Dragan Dakić iz sela Banjana kod Otoke, zastavnik Josip Umljenović iz sela Sjeverovca, vodnik Pero Mikulić iz sela Pastuše, bolničarka 3. bataljona Ankica Conjar iz sela Skele, borci Jovan Marjanović iz sela Trmušnjaka, Josip Krznarović iz sela Solne i Stanko Đaković iz sela Gornje Bačuge. Ranjeno je 30 boraca. Dok je naša brigada napadala na Izačić, 1. udarna brigada naše divizije oslobođila je Turiju i hitala da preseče cestu Ostrožac — Bihać.

Sutradan, 22. marta 1945. godine, 3. brigada savladala je neprijateljevu posadu u selu Vrkašiću na levoj obali Une. Tako su ostvareni uslovi za prelazak preko reke Une i napad na užu odbranu Bihaća.

Učešće u borbama za Bihać

Druga udarna brigada dobila je zadatak da prva pređe na desnu obalu Une i da u Pokoj likvidira oko 250 legionara-domobrana iz 10. domobranske divizije. Napad na Pokoj izvršen je u noći 22/23. marta 1945. godine. Brigada je prešla preko Une pomoću pontona koje je obezbedio inžinjerijski bataljon divizije. Mesto prelaza bilo je kod sela Hukića, uzvodno od Pokoja. Prvi je prevezan 2. bataljon. Odmah je napao neprijatelja na kosi između Une i ceste Pokoj — Bihać. U energičnom ju-

rišu savladan je neprijateljev otpor i bataljon je izbio na cestu. Pred početak prelaženja preko Une boricima ovog bataljona je rečeno da će od uspeha njihovog napada na kosu zavisiti da li će brigada preći preko Une i oslobođiti Pokoj. Izbijanjem 2. bataljona na cestu Pokoj — Bihać, snagama u Pokoju bilo je onemogućeno da se povuku u Bihać. Neprijatelj se nije mogao probiti ni prema Bosanskoj Krupi i Ostrošcu, jer je naša 1. udarna brigada bila na visovima pored leve obale Une, sa kojih je držala pod vatrom cestu Pokoj—Bosanska Krupa. U međuvremenu inžinjeri su prevezli preko Une i 3. bataljon. On je odmah sa 2. bataljonom napao na Pokoj. Neprijatelj je bio iznenaden pojavom i napadom naših snaga od Bihaća i savladan je u toku iste noći. Gubici neprijatelja bili su 65 mrtvih i 50 zarobljenih. Zaplenjen je top, 2 teška mitraljeza, 5 mitraljeza, 60 motornih vozila natovarenih ratnom opremom, 50 tovarnih grla sa opremom i mnogo raznog materijala koji je neprijatelj nameravao da izvuče iz Bihaća. Te martovske noći, forsirajući Unu i jurišajući na Pokoj poginuli su borci iz 2. bataljona Stevo Peškir iz sela Moštanice kod Petrinje, Ivo Jambrešak iz sela Rugvice kod Dugog Sela, Pajo Bjelajac iz Gračanice, Stjepan Sjever iz Vrbovca kod Križevaca, Jovo Gvojić iz Jabukovca i Mato Kraljić iz Ciglana kod Bjelovara.

Posle zauzimanja Pokoja brigada je dobila zadatak da se u toku iste noći prebaci preko unske pruge i ceste i da što pre izbije na cestu Bihać — Bosanska Krupa, da posedne položaj Kućište (kota 455) — Založje — Grabež i da spreči neprijatelju da se izvuče iz Bihaća u pravcu Bosanske Krupe.

Neprijatelj je pravovremeno uredio i poseo položaje na koti 455, ali je brigada iz pokreta napala kotu i zauzela je. U toku iste noći brigada je posela položaje: 3. bataljonom kotu 455, 1. i 2. cestu, a 4. bataljon zadržan je u rezervi. Neprijateljevim snagama u Bihaću sada je bio zatvoren put za povlačenje na sever prema Bosanskoj Krupi. Put prema Ostrošcu zatvarala je naša 1. brigada, a prema Slunju 3. brigada.

Sa juga su napadale na Bihać 8. divizija, 24. divizija, 8. brigada 20. divizije i 1. tenkovska brigada. Krug oko Bihaća bio je potpuno zatvoren.

Ceo dan 23. marta 1945. godine na tim položajima vođene su žestoke borbe. Ujutro je neprijatelj sa dva pravca napao 3. bataljon na Kućištu koti 455, i on se morao povući prema Zaloškom Grabežu.

Oko 12 časova 400—500 vojnika iz Bihaća napalo je položaje 1. i 2. bataljona želeći da se probiju prema Bosanskoj Krupi. Vođena je borba prsa u prsa. Samo manji delovi neprijateljeve kolone probili su se kroz naše položaje prema Bosanskoj

Sastanak političkih komesara iz brigade, Rakovica, 31. mart 1945.

,
(
{

Krupi, dok je glavnina bila prisiljena da se vrati u Bihać i Če-krlje. U toj borbi ubijeno je 30, a zarobljeno 17 neprijateljevih vojnika. Noću 23/24. marta 1945. godine 3. bataljon napao je neprijatelja na Kućištu i koti 455, koju je prethodnog dana iz-gubio, a ona je bila značajna za nas i neprijatelja. Smelim noćnim napadom, u kome su naši borci i starešine ispoljili veliku umešnost i hrabrost, kota 455 bila je ponovo u našim rukama. U ovom napadu ubijeno je 15, a zarobljeno 13 neprijateljevih vojnika. Iste noći 4. bataljon napao je neprijateljevu posadu, ja-čine oko 100 vojnika, u selu Čavkićima. Bataljon je zauzeo selo, ali je neprijatelj doveo pojačanje, izvršio protivnapad, potisnuo naš bataljon i ponovo zauzeo Čavkiće. Četvrti bataljon zarobio je 15 neprijateljevih vojnika.

Dvadeset petog marta brigada je vodila najteže i odlučujuće borbe na cesti Bihać — Bosanska Krupa. Na brigadu je od Bihaća napadalo 2.500 — 3.000 neprijateljevih vojnika sa name-rom da se probiju prema Bosanskoj Krupi. Napadi delova naše 4. armije na Bihać bili su toliko siloviti da je neprijatelj gubio deo po deo grada, pa je izlaz iz borbe tražio u izvlačenju pre-o-stalih snaga iz grada. Imao je samo jedan put, a on je vodio preko položaja naše brigade. Grupacija koja je toga dana kre-nula iz Bihaća prema Krupi bila je samo deo bihaćke grupe, a imala je zadatku da odbaci našu brigadu, ovlada cestom Bihać — Bosanska Krupa i ostalim snagama iz Bihaća obezbedi da je koriste. Neprijatelj je napadao u talasima. Ponovo su na tim položajima vođene borbe prsa u prsa. Brigada je stoički izdržala sve neprijateljeve napade i on se nije uspeo probiti prema Kru-pi, niti odbaciti naše snage sa ceste. Glavna grupacija bila je prisiljena da se vrati u Bihać koji su naše snage već napadale sa svih strana. Samo manje grupe probile su se ili provukle kroz naše položaje koristeći šumske predele koje nije bilo mogućno potpuno zatvoriti. Neprijatelj je u toj borbi pretrpeo gubitke od 175 mrtvih i 98 zarobljenih.

U ovoj borbi iz naše brigade poginulo je 12 drugova, me-đu kojima desetar Milan Miljević iz sela Banjana kod Otoke, zastavnik Vjekoslav Starčević iz Liča kod Delnice, desetar Stojan Konjović iz sela Crkvenog Boka, borac Josip Hrgović iz sela Gornjeg Taborišta, bolničar Petar Kukić iz sela Hrtića kod Zirovca, borac Petar Meničanin iz sela Gornjeg Hrastovca. Ranjena su 22 borca i starešine, a 10 boraca je nestalo. Veliki gubici na obe strane pokazuju koliko je bila žestoka borba toga dana na zapadnim padinama Grmeča.

Uveče 25. marta 1945. na cesti Bihać — Bosanska Krupa smenila nas je 8. brigada 20. divizije, a naša brigada dobila je zadatku da se iste noći ponovo prebací na levu obalu Une i da

što pre dođe u rejon Brekovice, jer su delovi 104. nemačke divizije od Ostrošca, preko Brekovice, prodirali prema Bihaću sa namerom da deblokiraju opkoljene snage u njemu.

Vidimo Bihać obavljen dimom i plamenom. Neprekidna grmljavina naših topova. Doleću i naši avioni, obrušavaju se i tuku topovima i raketama. Išli bi i mi na Bihać, ali moramo na levu obalu Une prema Brekovici i Ostrošcu.

Cim smo stigli kod sela Brekovice preuzimamo deo položaja od 1. brigade koja poseda položaje na našem desnom krilu.

Ujutru 26. marta Nemci su izvršili snažan napad na naše položaje. Njihovom napadu prethodila je uraganska artiljerijska vatra po položajima naših bataljona. Gubimo komandanta 1. bataljona Joku Dmitra koji je teško kontuzovan. Nemci napadaju kao sumanuti i probijaju se u selo Brekovicu. Ne osvrću se na gubitke. Samo toga dana u borbama sa našom i 1. brigadem poginuo je 91 Nemac, 98 je ranjeno a 2 su zarobljena. I naši gubici bili su veliki: 13 poginulih, 72 ranjena i 3 nestala. Među poginulima bili su komandant 3. bataljona poručnik Petar Keser iz sela Klanca kod Vojnića, vodnik Tadić Stevo iz sela Baštra kod Otoke, vodnik Petar Kukić iz sela Goričke, borac Ivan Kičuda iz Novaka kod Dugog Sela, potporučnik Svetozar Kladar iz sela Hrtića kod Dvora, borci Ivan Briselac iz Kupčine i Pavao Rožić iz sela Stupne kod Siska.

Prvu udarnu brigadu smenila je 3. brigada naše divizije, a naša je ostala na istim položajima. Sa 3. brigadom pripremili smo napad na položaje Nemaca kod Brekovice. Štab divizije nas je obavestio da će nas podržavati tenkovski bataljon 8. korpusa i artiljerijski divizion naše divizije. Međutim, i neprijatelj je vršio pripreme. Intenzivno se utvrđivao, organizovao je ispred položaja sistem vatre na kakav do tada nismo naišli. Otkrio je dolazak naših tenkova i pripremao se za protivtenkovsku borbu.

Napad smo izvršili 27. marta u 18,30 časova. Dva bataljona brigade napadala su položaje na Breziku, a dva preko Brezove Glave. Na našem desnom krilu napadala je 3. brigada. Napad nije uspeo. Sadejstvo između bataljona i artiljerije, u noći, na nepoznatom zemljištu nije bilo obezbedeno. Sutradan smo ponovili napad u 5,30 časova. Na pravcu napada 3. brigade dejstvovao je i tenkovski bataljon. Ovoga puta sadejstvo sa artiljerijom bilo je dobro. Napredovali smo korak po korak. Ispred neprijateljevih položaja bio je brisani prostor tučen ubitačnom vatrom iz pešadijskog, artiljerijskog i minobacačkog oružja. Napad naših tenkova neprijatelj je dočekao jakom i efikasnom vatrom protivtenkovskih topova i »pancerfausta«. U početku napada bila su pogodenata četiri tenka, ostali su stali i gađali iz

zaklona. Početna radost i polet boraca što će sa njima napadati i tenkovi postepeno je jenjavala. Videli su da su i tenkovi ranjivi. Gubici su nam rasli kao nigde do tada. Poginuo je i komandant 2. bataljona poručnik Zivko Arambašić. Nekoliko četa ostalo je bez komandira ili komesara, a neke čete bez ijednog i drugog. Usled gubitaka i žilavog neprijateljevog otpora, postepeno je opadala silina našeg napada. Predložili smo Štabu divizije da dozvoli da predahnemo i da se borci nahrane, odmore i bataljoni srede. Naša i 3. brigada u borbama protiv 104. nemачke divizije imale su 14 mrtvih i 81 ranjenog. Među poginulima iz naše brigade bili su: komandant 2. bataljona poručnik Zivko Arambašić iz sela Rujevca, borci Slavko Kosjer iz sela Šekanlige kod Dvora, Petar Vrebac iz sela Joševice kod Gline, Alekса Tovarložа iz sela Brezovog Polja, Mato Čavrak iz sela Letovanića kod Petrinje i Đorđe Vukić iz sela Cerovca kod Karlovca. Sedam dana teških i neprekidnih borbi iscrpio je borce, starešine i jedinice.

Dvadeset osmog marta 1945. Bihać je oslobođen, ali borbe kod Brekovice svima su nam ostale u najneugodnijem sjećanju. Osećali smo tugu za poginulim drugovima a velik broj ranjenih proredio je naše čete i bataljone.

U poslednjim borbama za slobodu

Dobili smo samo nekoliko dana za predah i sređivanje jedinica. Došli smo u selo Rakovicu i Brajdiće. Izvanredno lep kraj a narod do srži naklonjen nama. Kao najhitnije morali smo popuniti upražnjene dužnosti komandanata, komandira i komesara. Za komandanta 1. bataljona postavljen je poručnik Dragan Šušnjar, za komesara kapetan Miloš Cvetojević, za komandanta 2. bataljona poručnik Rade Dabić, a za komandanta 3. bataljona poručnik Ljuban Zorić. Uzdigli smo na rukovodeće dužnosti veći broj drugova koji su u borbama dokazali da su dorasli za rukovođenje i većim jedinicama.

Odmor je prekinut 3. aprila kada smo hitno morali krenuti u Liku radi sadejstva snagama 4. armije. Ubzro smo hitali preko Plitvičkih jezera prema Dabru i Križpolju, i četvrtog aprila stigli na područje narednih operacija. Već sutradan napali smo Dabar i Maljen. Sadejstvovali smo našoj 3. brigadi koja je napadala na snage u Jezeranima, iz kojih je neprijatelj bežao prema Križpolju. Sačekali smo te snage i razbili ih, a zatim smo iz pokreta napali Križpolje i oslobodili ga u naletu. Tu je po-

ginuo komesar jurišne čete 4. bataljona poručnik Nikola Mavračić iz sela Horvati kod Samobora. Imali smo i nekoliko ranjenih. Posle toga naša 3. brigada nastavila je da nastupa prema vrhu Velike Kapele, a naša prema Brinju. Neprekidno nas je pratila i efikasno podržavala naša artiljerija. Šestog aprila, posle snažne artiljerijske pripreme, napali srro Brinje i oslobođili ga. U toj borbi poginuli su borci Ljiljak Stojan, iz sela Brubnja, Novaković Gojko iz sela Baštare kod Otoke i borac Italijan Bruno Frančenko Marijo. Delovi neprijateljevih snaga bežali su u rasulu prema Senju. Mada nije bilo odmora, nego dugi marš i neprekidne borbe, postignuti uspesi povratili su borcima svežinu i raspoloženje, a udarna moć brigade bila je ponovo na visini. U Brinju smo zarobili više od 50 neprijateljevih vojnika. Zaplenjena je velika količina raznog oružja, municije, motornih vozila i druge ratne opreme. U Brinju smo sreli borce 13. i 19. divizije. Izmenjali smo srdaćne pozdrave i ponešto od ličnih stvari za uspomenu i rekli jedni drugima doviđenja na granicama slobodne Jugoslavije.

Samo smo predahnuli u oslobođenom Brinju, a iz štaba divizije stiglo nam je naređenje za usiljeni marš, ovoga puta u obratnom pravcu — prema Plitvičkim jezerima i Prijeboju. Ponovo smo išli u susret 104. nemačkoj diviziji. Desetog aprila stigli smo u Prijeboj i iz pokreta napali na bočna osiguranja ove divizije. Njene glavne snage kretale su se prema Slunju sa namerom da se izvuku prema Karlovcu. Trebalo im je to onemogućiti i naplatiti dug sa Brekovice. Napali smo na Cesarov kamen, prirodno težak položaj, koga su Nemci uporno branili. Levo od nas napadala je na Čelopek naša 1. brigada. Ceo dan vodili smo žestoku borbu. Neprijateljeva bočna osiguranja braniла su pomenuće položaje do poslednjeg vojnika. Kad su i poslednji bili likvidirani zauzeli smo strmi i visoki Cesarov kamen. Odatle smo tukli iz topova i minobacača neprijateljeve kolone koje su se kretale od Bihaća prema Drežnik-Gradu.

Ne prekidamo naš napad. Po zauzimanju Cesarevog kamena i likvidacijom neprijateljevih bočnih osiguranja, 11. aprila ulazimo u Ličko Petrovo Selo, Baljevac i Izačić, a naša 1. brigada posle zauzimanja Čelopeka napadala je prema Vagancu i Sadilovcu. Toga dana u borbama sa 104. nemačkom divizijom pali su na bojnom polju poručnik Janko Kreštalica iz sela Joševice komandir čete vodnik Nikola Nevajda iz sela Vlahovića, komandir izviđačkog voda brigade zastavnik Stevo Kaurić iz sela Velike Solne, borci Đuro Relić iz sela Gornjeg Selišta, Milan Đukić iz sela Jame i Petar Egić iz sela Krčedina kod Indije.

Sledeće noći brigada je usiljeno marševala, prešla preko reke Korane kod Tržačke Raštele, a zatim pravcem Presječeni kamen — Mašvina — Brezovac i 12. aprila napala desni bok 104. divizije koja se probijala prema Slunju. Bio je to jedan od napornijih marševa brigade. Borci su bili premorenici, jer su samo ratovali i marševali. I pored svih nedaća u jutro narednog dana brigada se nalazila u borbenom rasporedu na položajima Klenovača — Bliznica — Brezovac, bočno uz cestu Rakovica—Slunj. Ulažući krajnje napore, stigli smo na vreme i poseli navedene položaje pre neprijateljevog bočnog osiguranja. Sada je cesta Rakovica—Slunj, kojom su njegove kolone morale proći bila ispred nas nekoliko stotina metara, na dometu naših mitraljeza. U toku 12. aprila neprekidno smo napadali i presecali kolone koje su se kretnale od Rakovice prema Slunj. Prvi put neposredno su nam sadejstvovali i avioni koji su doletali po nekoliko puta svakog dana i iz brišućeg leta tukli iz topova, mitraljeza i raketama, neprijateljeve kolone u pokretu. Bilo je pravo zadovoljstvo posmatrati rasulo i panično bežanje onih istih Nemaca koji su kod Brekovice bili nesavladivi. U tim borbama ubijeno je i zarobljeno više od 300 vojnika i oficira 104. nemačke divizije.

Svi smo osećali fizički premor ali je borbeni moral u brigadi bio na zavidnoj visini. Posle završenih borbi na ovom području, nekoliko dana smo se odmarali i sređivali u Rakovici. Bio je to prvi odmor od kada smo otišli sa Banije. Posle nekoliko dana prešli smo u Plaški a zatim u Oštarije kod Ogulin.

Dvadeset trećeg aprila 1945. prekinuli smo odmor i krenuli prema Karlovcu. Radovali smo se nagoveštaju da ćemo učestvovati u konačnom oslobođanju Karlovca i Zagreba. Međutim, pre napada na Karlovac morala se savladati njegova spoljna odbrana, koja se sastojala od međusobno povezanih posada koje su bile kružno raspoređene oko grada. Na južnoj strani, na pravcima napada naših brigada, posade neprijatelja bile su u Cerovcu, Bariloviću, Generalskom Stolu, Toplicama Lešću i Bosiljevu. Naša brigada dobila je zadatak da u sadejstvu sa Trećom napadne i likvidira snage u Bosiljevu.

Od Oštarija marševali smo pravcem Ogulin — Trošmarija — Ponikve i, posle najneophodnijih priprema, već 25. aprila napali smo nemačke »jegerovce« oko Bosiljeva. Ceo dan vođene su žestoke borbe. Čudili smo se zašto se Nemci još tako uporno bore i nastoje da i dalje drže okupirana područja u našoj zemlji, kada se Crvena armija i Anglo-Amerikanci već nalaze na teritoriji Nemačke. Naše napredovanje prvog dana bilo je veoma spor. Čim bi neki od naših bataljona uspeo da

potisne neprijatelja i zauzme važniji zemljišni objekat, ili dominantni položaj, neprijatelj je preduzimao snažne protivnапade želeći da povrati izgubljene položaje. Neki objekti prelazili su u toku dana po nekoliko puta iz ruku u ruke. Težak prisak izdržao je pre podne naš 3. bataljon, na koji je neprijatelj vršio protivnapad kod sela Krce. Bataljon je izdržao snažnu artiljerijsku vatru, odbio protivnapad, a zatim je preduzeo napad i potisnuo neprijatelja. Isto tako težak zadatak obavio je i 1. bataljon koji je napadao prema crkvi Sv. majke božije. Posle podne 2. bataljon sukobio se sa neprijateljevim snagama koje su izbile na kotu 211. Vođena je borba prsa u prsa, više bombardama nego puškama. Iz te borbe kao pobednik izašao je naš 2. bataljon. Pred mrak naše snage držale su položaje Vučjak, Soline i Umol. U borbama koje su vođene toga dana neprijatelj je pretrpeo gubitak od 60 mrtvih i znatno većeg broja ranjenih. Naša i 3. brigada izgubile su 36 boraca, 77 bilo je ranjeno i 7 nestalo.

Među poginulim iz naše brigade bili su borci Ilija Kaluderović iz sela Stabandže kod Bosanske Krupe, Ljuban Lazić iz sela Hajtića, Stjepan Ljenzić iz Sesveta kod Zagreba, Stojan Gaković iz sela Baštare kod Otoke, Mile Gak iz sela Baštare i Luka Matić iz sela Buzete.

Dvadeset šestog aprila nastavili smo borbe za Bosiljevo. U jutro je neprijatelj koji je u međuvremenu dobio pojačanje, izvršio protivnapad od crkve Sv. majke božije na kotu 314, koju je držao naš 2. bataljon. Za slamanje napada na tome pravcu, pored 2. bataljona angažovan je i 1. iz rezerve brigade. Posle toga neprijatelj je preneo težište napada na položaj našeg 4. bataljona sa namerom da zauzme kotu 226. Njegovu pešadiju podržavala su 2 tenka. Borci 4. bataljona pustili su neprijatelja na blisko odstojanje i tada su otvorili snažnu vatru iz celokupnog naoružanja. Upotrebom »džona bula« (protivtenkovskog raketnog oružja koje smo dobili od saveznika), uništen je jedan neprijateljev tenk, drugi je naišao na minu i oštećen se povukao iz borbe. Napadna moć neprijatelja bila je slomljena. U toku dana naše snage zauzele su nekoliko dominantnih zemljišnih objekata i znatno su poboljšale položaje za napad na Bosiljevo. Gubici neprijatelja u toku 26. aprila bili su 55 mrtvih i znatno više ranjenih. Iz naše i 3. brigade poginulo je 15 boraca a 31 je ranjen. Među poginulima iz naše brigade bili su desetar Ivan Križ iz Antunovca kod Pakraca i borac Franjo Černojvić iz Lopoglava kod Dugog Sela.

Bosiljevo smo napadali 27. i 28. aprila i zauzeli u noći 28/29. aprila. Iste noći 3. brigada zauzela je Toplice Lešće.

Dalja dejstva prema Karlovcu preuzeli su od nas delovi 2. armije, a brigade 7. udarne divizije krenule su prema Kočevju. Kod Starog Trga prešli smo preko Kupe i ujutro 1. maja 1945. približili se Kočevju. Tu smo primili novo naređenje, da brzo krenemo prema Istri.

Brigada pet dana usiljeno maršuje pravcem: Kočevje—Brod—Čabar—Prezid—Mašun—Knežak. Prešli smo oko 160 kilometara planinskog zemljišta i krajem 5. maja, zajedno sa 1. i 3. brigadom, stigli u rejon nešto severnije od Ilirske Bistrice. Uz put stižu vijesti o samoubistvu Hitlera, napredovanju na svim frontovima, borbama u Berlinu. Maršujemo i značajnije vijesti proslavljamо plotunima iz pušaka, rafalima iz mitraljeza i borbenim pjesmama. U rejon Ilirske Bistrice stigli smo u poslednjem času.

Sedma udarna divizija dobila je zadatak da spreči delu snaga 97. nemačkog korpusa (jačine oko 15.000 ljudi) da se iz rejona Ilirske Bistrice probije dalje na sever prema Austriji. Odmah iz pokreta poseli smo položaje na komunikaciji Ilirska Bistrica — Pivka, i tako smo Nemcima zatvorili put prema severu. Druga udarna brigada posela je položaje na Milanki, severoistočno od Ilirske Bistrice. Desno, na komunikaciji Ilirska Bistrica—Pivka, gde je bilo težište, nalazila se naša 1. udarna brigada, a levo od nas 3. brigada.

U toku 6. maja 1945. neprijatelj je dva puta snažno napao želeći da se probije prema Pivki. Glavne snage usmerio je na položaje 1. udarne brigade. Oba napada su odbijena.

Po nagomilanim snagama u Ilirskoj Bistrici neprekidno je dejstvovala naša artiljerija.

Rano ujutro 7. maja glavnina nemačkih snaga u Ilirskoj Bistrici prihvatiла je kapitulaciju. Međutim, jedna grupacija, koja verovatno nije primila obaveštenje za predaju, ili se nije htela povinovati takvom naređenju, napala je položaje 2. udarne brigade i htela da se probije na sever preko Milanke. U početku napada neprijatelj je uspeo mestimično potisnuti delove brigade i zauzeti Milanku, ali se nije mogao probiti. Brzo su pristigli bataljoni naše 3. brigade, koji su napali na bok neprijatelja, a zatim su 2. i 3. brigada okružile ovu nemačku grupaciju i prisilile je da se preda. To je bila poslednja borba 2. odnosno 4. brigade 7. banjske udarne divizije u NOR.³

³ Za prikaz završnih operacija 2. udarne brigade, pored ličnih sećanja, korišćeni su ratni dokumenti Štaba 7. udarne divizije i Štaba 2. udarne brigade koji se nalaze u Vojnoistorijskom institutu kut. 434, f. 2/4, kut. 814, f. 3, 4, 5, 7, 12, 14, kut. 814, f. 1/6, 14, 17, kut. 814, f. 2/3, kut. 818, f. 8/2, kut. 818, f. 9/10, 11, kut. 311, f. 8/23.

Gubici neprijatelja u borbama protiv 7. udarne divizije kod Ilirske Bistrice bili su: 311 mrtvih i 820 zarobljenih. Zaplenjeno je 8 topova, 118 mitraljeza, 700 pušaka, 60 poluautomatskih pušaka, 180 automata, 432 pištolja, velika količina municije i raznog ratnog materijala.

U toj poslednjoj borbi, u danima kad je Evropa već bila slobodna, svoje živote dalo je 29 sinova Banije, 68 ih ranjeno a 4 su nestala.

Iz naše brigade poginuli su vodnik Simo Čizmić iz sela Draga kod Dvora, vodnik Ante Stampak iz Kolona sa Raba, komandir čete u 3. bataljonu vodnik Marko Mihaljević iz sela Joševice kod Gline, borci Jere Stipić iz Šišana kod Benkovca, Baldo Brašić iz Pijavčine kod Dubrovnika, Pajo Tadić iz sela Baštra kod Otoke, Stevo Barjaktarević iz sela Memske kod Kostajnice, Stjepan Mesec iz Novaka kod Sesveta, Ivan Tratrić, iz Zagreba, Pavle Hrgić iz sela Gornjeg Taborišta, Dušan Zebić iz sela Bjelovca kod Kostajnice, Božo Čalić iz sela Goričke, Đuro Grmuša iz sela Banjana, Jovan Grujić iz sela Jošavice i zastavnik Dušan Svjetlica.

Veselili smo se pobedi i završetku rata, ali smo kao nikada do tada tugovali za poginulim drugovima. Jer, u tim završnim borbama, u poslednjim danima oslobođilačkog rata, ugасili su se životi velikog broja naših saboraca iz brigade. U Bosanskoj krajini na cesti Bihać–Bosanska Krupa i kod Brekovice, na Križpolju i Brinju u Lici, na Cesarovu kamenu kod Ličkog Petrovog Sela i na cesti Rakovica–Slunj, kod Bosiljeva i na Milanki kod Ilirske Bistrice u poslednjim borbama oslobođilačkog rata poginulo je više od stotine boraca i rukovodilaca 2. udarne brigade 7. udarne divizije. Među njima je bilo ratnika od 1941. godine, junaka sa Neretve i Sutješke, sposobnih i hrabrih starešina, voljenih bombaša i mitraljezaca, koji su se proslavili u brojnim borbama brigade. Svaki borac i starešina želeo je i tada dati još od sebe, doprineti konačnoj pobedi i ubrzati njen dolazak, ali mnogi nisu nikad doživeli taj tako dugo željeni i očekivani dan pobeđe. Njihova tela sahranjena su na padinama opevane planine Grmeča, kod istorijskog Ostrošća, u senkama ličkih jela kod Križpolja, Brinja i Ličkog Petrovog Sela, pod šumovitim visovima Privisom i Družecom kod Bosiljeva i na Milanki u Istri, odakle njihova nadgrobna spomen-obeležja gledaju na pučinu Jadran skog mora i na zapadnu granicu nove Jugoslavije.

I kada je Jugoslavija bila konačno oslobođena, njena ugroženost nije pouzdano i trajno otklonjena. Zbog toga su ratnici morali posesti položaje na granici svoje tek oslobođene do-

movine i štititi od potencijalnih neprijatelja njen integritet i teško izvojevanu slobodu. To su bili prvi posleratni zadaci i 2. udarne brigade 7. udarne divizije.

Kada je došao dan demobilizacije preživelih ratnika, pre polaska na voljenu Baniju, predali su svoje puške, puškomitrajce minobacače i topove prvoj posleratnoj generaciji mlađih vojnika-regruta, od kojih su dobili obavezu da će trajno ne-govati borbene tradicije brigade i na njima se učiti kako braniti Jugoslaviju ako bude ugrožena.

Savo MATIJAŠEVIĆ

HRONOLOGIJA NAJVAŽNIJIH BORBI I DOGAĐAJA

1943. godina

30. jun

Naredbom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske br. 17. od 6. juna 1943. u selu Obijaju, kotar Glina, formirana je 2. brigada Unske operativne grupe (UOG). U sastav brigade su ušli: bataljon Kordunaškog NOP odreda, 2. bataljon 1. brigade Unske operativne grupe, četa »Matija Gubec« i tri voda Banijskog NOP odreda. Od tih snaga formirana su tri bataljona, vod za vezu i vod minera. To je bila peta po redu formiranja brigada Banije.

Tom naredbom za komandanta brigade je postavljen Pero Maljković a za političkog komesara Dušan Jandrić.

Toga dana je naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ rasformirana u istočnoj Bosni 16. banijska brigada 7. divizije, a njeno ljudstvo raspoređeno u 7. i 8. brigadu divizije.

4/5. jul

Brigada je napala Blinjski Kut. Napad je uspeo. Ubijeno je 11, a ranjeno više neprijateljevih vojnika. Zaplenjena je veća količina oružja i ratne opreme.

14/15. jul

Brigada je obezbeđivala napad 1. brigade na italijanski transportni voz na pruzi Sisak—Sunja kod Blinjskog Kuta. Zadatak nije izvršila dokraja, jer bataljoni nisu na vreme poseli položaje, pa se neprijatelj iz Sunje uspeo probiti ka Blinjskom Kutu.

17. jul

Brigada je napala neprijateljevu posadu u selu Prekopi kod Gline.

23/24. jul

Treći bataljon brigade ponovo je napao Prekopu. Napad nije sasvim uspeo, zbog prodora neprijateljevih tenkova iz Gline. Zarobljeno je 20 domobrana, od kojih je 9 pobeglo prilikom nailaska neprijateljevih tenkova. Zaplenjeno: 1 puškomitraj, 4 karabina, 12 bombi, 500 metaka i oko 10 pari odeće. Naši gubici: 1 borac je poginuo, a 34 je ranjeno.

28/29. jul

Na pruzi Caprag — Sunja jedinice Unske operativne grupe uništile su teretni voz — lokomotivu i 46 vagona.

5. avgust

Kod Starog Sela (na putu Topusko—Velika Kladuša) brigada je napala satniju domobrana 7. brdske pukovnije, te ubila 5, ranila 6 i zarobila 17 domobrana. Brigada je imala 2 ranjena borca.

15. avgust

Sa ostalim jedinicama Unske operativne grupe i Banijskog NOP odreda, brigada je napala domobransku posadu u selu Hrastovici i zarobila 120 domobrana iz 2. posadne satnije.

18. avgust

Na Baniji je formiran Hrvatski bataljon, koji je januara 1944. godine ušao u sastav 4. brigade kao njen 4. bataljon.

Bataljon je formiran naredbom GS Hrvatske od 18. kolovoza 1943. od boraca Hrvata iz UOG i PO Banije sa zadatkom da izvode akcije i mobiliše ljudstvo u hrvatskim selima Banije.

24/25. avgust

Brigada je obezbeđivala napad 1. brigade na neprijateljsko uporište u selu Gorama. Napad je uspeo. Zarobljeno je 135 neprijateljevih vojnika, a zaplenjeno 6 mitraljeza, 2 šmajsera, 115 pušaka 37000 metaka, 72 mine i drugi ratni materijal.

27. avgust

Brigada je napala neprijateljevu posadu u selu Prekopi, ubila 15 i zarobila 9 domobrana i 1 oficira. Zaplenjena je veća količina ratne opreme i 1 autobus.

2. septembar

Posle sedmomesečnih borbi u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Sandžaku, u sastavu Glavne operativne grupe VS, 7. banjiska udarna divizija se vratila na Baniju. U sedmomesečnim borbama divizija je pretrpela velike gubitke, tako da se na Baniju vratilo samo oko 550 boraca i rukovodilaca, od oko 4.600, koliko je bilo brojno stanje divizije na početku četvrte neprijateljske ofanzive.

11. septembar

Po naređenju GŠ NOV i PO Hrvatske rasformirana je Unska operativna grupa, a 1. i 2. brigada ušle su u sastav 7. udarne divizije. Tada su preimenovane brigade 7. divizije: 7. brigada je postala 1. brigada, 8. je dobila naziv — 2. brigada; 1. brigada UOG — 3. brigada i 2. brigada UOG — 4. brigada.

16. septembar

Jedinice 7. divizije su minirale prugu između Sunje i Majura i uništile voz. Poginulo je 30, a ranjeno 8 nemačkih vojnika.

Od kraja septembra do početka novembra 4. brigada, sa Banjanskim NOP odredom, štiti slobodnu teritoriju Banije od ispada neprijatelja iz garnizona Gline, Petrinje, Siska, Sunje, Kostajnice i Dvora na Uni.

Za to vreme su ostale snage 7. udarne divizije dejstvovalе na komunikaciji Karlovac—Ogulin i na Kordunu.

4/5. oktobar

U selu Otoki (kod Bosanske Krupe) 4. brigadi se bez borbe predala satnija 1. lovačke domobranske pukovnije — 60 domobrana, 2 oficira i 4 podoficira, sa 6 puškomitrailjeza i 40 pušaka.

26. oktobar

Nemačke i ustaške jedinice iz garnizona Petrinje prodrele su u pravcu sela Jabukovca i Komogovine. Neprijatelj je spa-

lio sela: Donju Pastušu, Mlinogu, Jabukovac, Tremušnjak i Svinjicu. Protivnapadom, jedinice 7. divizije su odbacile protivnika u pravcu Petrinje.

17—21. novembar

Brigada je u Cazinskoj krajini čistila teren od muslimanske milicije Huske Miljkovića u selima Skokovini, Pećigradu i Todorovu. Jedinice brigade su zarobile arhivu Huskinog štaba i 60 naoružanih pripadnika muslimanske milicije.

23. novembar

Sa ostalim jedinicama 7. udarne divizije 4. brigada je od sela Majske Poljane i Maje napala neprijatelja u Glini — bataljon SS divizije »Nordlend«, satniju ustaša i žandarma, u sve-mu 540.600 vojnika. Borbe su vođene do 25. novembra, kada je napad obustavljen, zbog jakog otpora u dobro utvrđenom sistemu odbrane neprijatelja. Gubici neprijatelja: 22 mrtva i 31 ranjen a naši (divizije): 34 mrtva, 101 ranjen i 3 nestala.

8. novembar

Neprijatelj je na Kordunu i Baniji počeo operaciju »Panter«, koja je imala za cilj razbijanje 4. korpusa NOVJ, uništenje njegovih baza za snabdevanje i deportovanje stanovništva. Sa linije Karlovac — Ogulin ka Petrovoj Gori i Šamarici nastupala je nemačka 371. pešadijska divizija, a sa komunikacija Glina — Petrinja — Sunja i Sunja — Kostajnica — Dvor na Uni — Bihać nastupale su: glavnina 1. kozačke konjičke divizije, 373. legionarska divizija i 2. domobransko-lovačka brigada. U početku ofanzyve 4. brigada je bila u rejonu Vrnograča i imala zadatku da dejstvuje u pravcu Kladuše i na komunikaciju Kladuša — Topusko. U borbama koje su vođene do 20. decembra neprijatelj je na svim pravcima prodrio na slobodnu teritoriju, pustošio naselja, ubijao stanovništvo i pljačkao imovinu. Oko 400 boraca 4. korpusa izbačeno je iz stroja; gubici neprijatelja nisu poznati.

10. decembar

Oko 300 pripadnika muslimanske milicije Huske Miljkovića iznenada je napalo 1. bataljon 4. brigade koji je bio u selu Podzvizdu (kod Velike Kladuše) i naneli mu gubitke od 3 mrtva, 4 ranjena i 17 zarobljenih. Bataljon se u napadu povukao ka selu Glinici.

1944. godina

3. januar

Brigada je iz zasede kod sela Prijeke i Svračice napala delove nemačkih snaga iz Gline, razbila ih i prinudila na povlačenje u Glinu. Ubijeno je 15 a ranjeno više nemačkih vojnika. Zaplenjena su 3 minobacača sa 59 mina, 1 mitraljez i druga oprema. Naši gubici: 6 boraca je ranjeno.

8/9. januar

Brigada je napala delove 1. kozačke konjičke divizije u selima Prekopi i Kihalcu. Posle petočasovne borbe brigada se povukla, zbog prodora neprijateljskih pojačanja od Gline.

11. januar

Brigada je ušla u Glinu, koju su, pod njenim pritiskom i pritiskom jedinica partizanskog odreda Banije, napustili Nemci, Čerkezi, ustaše i žandarmi. Dvadeset pet vojnika sa oružjem i opremom iz 1. kozačke konjičke divizije prešlo je na stranu NOVJ. Od njih i ranije odrobljenih Čerkeza formirana je posebna četa, koja se od tada borila u sastavu 4. brigade.

14. januar

Četvrta, Treća i Prva brigada napadale su neprijatelja u selu Gorama, u kojem su bili Nemci, ustaše, domobrani i žandarmi. Uporište nije zauzeto, zbog dolaska pojačanja iz Petrinje.

21. januar

U rejonu Gornje Baćuge delovi brigade su vodili borbu protiv neprijatelja koji je nastupao od Hrastovice.

14. februar

Držeći položaje na Kosnjaku (k. 226) i Zupicu brigada je zatvorila pravac prema Petrinji. Neprijatelj je uspeo da iznenadi naš 2. bataljon i da, podržan avijacijom, prodre u selo Gore. Zajedničkim naporima naših bataljona i 3. brigade, neprijatelj je prisiljen da se povuče u Petrinju.

21. februar

U rejonu sela Gora dva bataljona 4. brigade i jedinice 3. brigade, posle dvanaestočasovne borbe, odbile su napade dijelova 1. kozačke divizije i ustaških posadnih delova iz Petrinje. Ubijeno je 27 i ranjena 43 neprijateljeva vojnika. Poginulo je 12, a ranjeno 15 naših boraca.

28. februar

Neprijatelj je iznenada napao štab 1. bataljona i štab 4. brigade, koji su bili u selu Luščanima. Napad je izvela specijalna jedinica tzv. trup (oko 70—80 nemačkih vojnika). Štab brigade je bio potpuno iznenaden. Ipak, neprijatelj nije uspeo da uništi štab. Poginuli su stražar pred štabom brigade i jedna drugarica iz štaba, a 3 borca su ranjena.

1/2. mart

Brigada je vodila borbe u rejonu sela Strašnika, Donje i Gornje Bačuge, Luščana i Drenovca i sprečila neprijatelja da prodre dublje u slobodnu teritoriju.

19. mart

Razmeštena u rejonu sela Mošćenice, Dejanovića, Klinca i Ćuntića brigada je zatvarala pravce Petrinja—Blinja i Petrinja—Hrastovica—Jabukovac i napadala na komunikaciju Sisak—Petrinja.

26/27. mart

Četvrta i Treća brigada su napale selo Komarevo, koje su branili delovi 1. kozačke divizije (400—500 vojnika). Posle šestočasovne borbe obe brigade su bile prisiljene da se povuku.

29. mart

U rejonu sela Klinca, Gornje Budičine i Moštanice, jedinice 4. brigade su, posle sedmočasovne borbe, odbile napad delova 1. kozačke divizije iz Petrinje, Mošćenice i Komareva i prisilile neprijatelja da se povuče u polazne garnizone.

4. april

Posle petočasovne borbe 4. brigada i delovi Banijskog NOP Ddreda, odbili su napad delova 373. legionarske divizije, koji su, iz Dvora i sela Zamlače napadale ka selima Vrpolju, Udetini,

Glavičanima, Pedlji i Cvetojevićima. U toj borbi je 15 neprijateljih vojnika ubijeno a više njih ranjeno i zarobljeno. Naše jedinice su imale 3 mrtva i 16 ranjenih.

12/13. april

Treća i Četvrta brigada porušile su prugu i tt veze između Bosanske Krupe, Otoke i Ostrošca.

21/22. april

Brigada je napala ustaški garnizon u selu Divuša. Napad nije uspeo.

26. april

Brigada je napala selo Gore, koje su branili delovi 1. kozačke divizije. Posle ogorčene borbe neprijatelj se 27. aprila povukao prema Petrinji.

24. i 25. maj

U rejonu sela Šušnjara, Kraljevčana, Jabukovca, Miočinovića, Mačkovog Sela i Tremušnjaka, brigada je vodila oštре borbe, odbila napad neprijatelja od Petrinje i Kostajnice i prisilila ga da se povuče uz dosta velike gubitke. Naši gubici bili su 7 mrtvih i 11 ranjenih.

6/7. jun

Treća i Četvrta brigada i Omladinska brigada »Joža Vlahović« napale su selo Komarevo, koje su branili delovi 1. kozačke konjičke divizije. Posle petočasovne borbe zauzet je veći deo sela, ali se neprijatelj držao u nekoliko utvrđenih zgrada, pa su se naše jedinice povukle. Ubijeno je 24 a ranjeno 39 neprijateljih vojnika, zaplenjen 1 minobacač sa 20 mina, 1 mitraljez, 1 puškomitraljez, 27 pušaka, 4 automata, 25.000 metaka, 122 konja i mnogo druge opreme. Naše brigade su imale osetne gubitke.

16. jun

Sa delovima 35. ličke divizije brigada je napala neprijateljevo uporište Čujić–Krčevine kod Plitvičkih jezera. Napad je uspeo. Zaplenjeno je 6 topova 105 mm, 2 minobacača, 1 mitraljez i veća količina municije, ali zbog prodora neprijatelja iz Bihaća topovi nisu izvučeni.

30. jun

Dve čete 4. brigade 7. divizije i 3. bataljon Plaščanskog NOP odreda napale su delove Slunjske ustaške bojne u selu Vagancu (kod Bihaća). Posle kraće borbe, partizanske jedinice su bile prinuđene na povlačenje. Oko 9 časova neprijatelj je pokušao da se probije u selo Drežnik, ali je posle devetočasovne borbe odbijen. Ustaški gubici bili su: 32 mrtva i ranjena, a partizani su imali 1 mrtvog, 1 ranjenog i 1 nestalog borca.

4. jul

Jedinice 4. brigade napale su delove Slunjske ustaške bojne u selu Vagancu. Napad nije uspeo, zbog pristiglih neprijateljskih pojačanja.

18. jul

Posle sedmočasovne žestoke borbe, jedinice 4. brigade zauzele su ustaško uporište u selu Prijekoju (kod Plitvičkih jezera). Izbačeno je iz stroja oko 160 ustaša.

13. avgust

Štab 7. divizije je sa 3. i 4. brigadom, krenuo iz Banije u Moslavinu i Podravinu radi zajedničkih operacija sa 10. korpusom.

20. avgust

Brigada je uspešno zatvarala pravac Bjelovar—Garešnica i u višečasovnoj borbi, uz sadejstvo delova 3. brigade, sprečila neprijatelja da prodre od Bjelovara ka Hercegovcu, koji su napale jedinice 6. korpusa NOV i PO Hrvatske.

31. avgust

Jedinice 7. divizije prekinule su prugu Zagreb—Beograd (na odsek Kutina—Popovača) na 160 mesta, u dužini od 7 km, srušile željezničku stanicu Voloder i više bunkera, propusta i mostova na pruzi. Tom prilikom 4. brigada je, sa inžinjerijskim bataljonom divizije, likvidirala željezničku stanicu Voloder, 4 bunkera i uništila oklopni voz na otvorenoj pruzi između Popovače i Volodera. Ubijeno je 28 i ranjeno 28 Nemaca i ustaša. Pruga je bila više od 10 dana u prekidu.

9/10. septembar

Brigada je zauzela ustaško-domobransko uporište na železničkoj stanici Vrbovec (na pruzi Zagreb—Križevci). Za to vreme 3. brigada je zauzela Repinac. Tom prilikom oštećena je pruga Zagreb—Križevci—Bjelovar na 123 mesta porušeno 5 mostova, srušene 2 železničke stanice, 12 bunkera i 8 km trake linije.

13/14. septembar

Delovi 10. korpusa i 7. divizije napali su Križevce, koje su branili delovi 1. domobranskog posadnog zdruga. Zbog snažnog otpora domobrana i zakašnjenja nekih naših jedinica, napad nije uspeo. Četvrta brigada je vodila žestoku borbu na železničkoj stanici Križevci.

20—23. septembar

Razmeštena južno od Čazme, brigada je osiguravala slobodnu teritoriju Moslavine od upada neprijatelja sa komunikacije Dugo selo—Križ.

5. oktobar

Posle dvodnevnih borbi, jedinice 33. divizije uz sadejstvo 4. banijske brigade, oslobodile su Podravski Kloštar (kod Virovitice), koji je branilo oko 350 ustaša i nešto domobrana.

11. oktobar

S položaja prema Koprivnici, brigada je osiguravala 6. korpus koji je napadao ustaška uporišta Đurđevac i Virje i napad 10. korpusa na Novigrad. Na putu Novigrad—Koprivnica, uništila je 1 tenk, ubila 2 i ranila više neprijateljevih vojnika.

12. oktobar

Delovi 7. divizije oslobodili su selo Hlebine (kod Koprivnice), koje su branili delovi 5. ustaškog Zdruga. Zapaljena su 4 tenka, 20 mitraljeza, 10 kamiona oko 100 motocikla i druga ratna oprema. Vodeći veoma uspešne borbe, 4. brigada je osiguravala ovu akciju od Koprivnice i Novigrada.

13/14. oktobar

Uz sadejstvo 3. i 4. brigade 7. divizije, delovi 10. i 6. korpusa su napali Koprivnicu, koju je branilo oko 2.500 ustaša — bataljon 5. ustaškog zdruga i delovi 1. puka PTS, ojačani arti-

Ijerijom i tenkovima. U žestokim borbama, koje su trajale do 16. oktobra, jedinice NOVJ nisu uspele da zauzmu grad već su se povukle.

17. oktobar

Pri prelasku komunikacija Križevci—Bjelovar, u selu Sv. Ivan—Žabnu, brigada se sukobila s delovima 1. kozačke divizije i žandarmerijskim snagama. Posle višečasovne borbe, brigada je uspela da ove neprijateljeve snage potisne nazad, ka Križevcima i da, sa ostalim snagama 7. divizije i delovima 10. zagrebačkog korpusa, pređe preko komunikacije.

29. oktobar

U rejonu sela Srpskih Selišta delovi brigade su odbili nemacke izvidnice sa pravca Kutine. Posle toga, u noći 29/30. oktobra, brigada je prešla preko komunikacije Zagreb—Beograd i u zoru izbila na reku Savu.

30/31. oktobar

Brigada je obezbeđivala, od Siska, prebacivanje 3. brigade i drugih delova 7. divizije preko Save, a potom se i sama prebacila na Baniju.

31. oktobar/1. novembar

Brigada je usiljenim maršem prešla prugu i ceste Sunja—Dubica i Sunja—Kostajnica i stigla u rejon sela Mečenčana i Prevšča.

5. novembar

Brigada je uspešno obezbeđivala, od Sunje, napad 2. brigade na nemački garnizon u selu Majuru.

12. novembar

U rejonu sela Kukuruzara, Kostreša i Svinjica 4. brigada i delovi 2. brigade i 1. banijskog NOP odreda odbili su, posle četvoročasovne borbe, napad delova 1. kozačke divizije iz Sunje, Majura i Graboštana i prinudile ih da se povuku na polazne položaje.

22/23. novembar

Brigada je zauzela neprijateljevo uporište u selu Zamlači (blizu Dvora na Uni) koje su branili delovi 1. bataljona 7. domobranske pukovnije. Ubijeno je 25, ranjeno 10 i zarobljeno 5 domobrana, a brigada je imala 2 mrtva i 8 ranjenih.

25. novembar

U rejonu sela Javornja i Segestina jedinice 3. i 4. brigade odbile su delove 1. kozačke konjičke divizije i domobranskog 7. lovačkog zdruga koji su napadali od sela Divuše i Dvora na Uni.

30. novembar

Brigada je ponovo zauzela selo Zamlaču, ubila 20, ranila 30 i zarobila 16 neprijateljevih vojnika i oficira. Zaplenjena su 2 minobacača sa 60 mina 3 puškomitrailjeza, 15 pušaka i 4.000 metaka. Brigada je imala 1 mrtvog i 13 ranjenih boraca.

4/5. decembar

Brigada je uspešno obezbeđivala, sa pravaca Siska, Capraga i Sunje, napad 2. brigade na ustaško uporište u selu Mošćenici.

6. decembar

Po naređenju štaba 4. korpusa rasformirana je 2. brigada (bivša Osma) 7. divizije. Njeno ljudstvo je raspoređeno u ostale brigade divizije. Četvrta brigada je preimenovana u *Drugu brigadu 7. divizije*.

9. decembar

Prvi i 3. bataljon 2. brigade razbili su i prisilili na povlačenje oko 200 Nemaca i »Čerkeza« iz 1. kozačke divizije koji su se iz Sunje kretali ka Starom Selu i Sjeverovcu. Neprijateljevi gubici: 10 mrtvih i 30 ranjenih. Naši gubici 1 mrtav i 16 ranjenih.

17/18. decembar

Na komunikaciji Sunja—Kostajnica i u rejonu sela Drljače i Brđana 1. i 3. bataljon brigade razbili su veću grupaciju Nemaca i Čerkeza, izbacivši im iz stroja oko 25 vojnika.

1945. godina

10. januar

Kod sela Velešinje su odbili delovi 2. brigade napad ustaša i prisilili ih da se povuku u Kostajnicu. U toj borbi je ubijeno 6 a više neprijateljevih vojnika je ranjeno.

11. januar ,

Iz zasede, postavljene između Novog Sela i Komareva, delovi brigade su napali delove 1. kozačke divizije i sprečili ih da opljačkaju ova sela.

Toga dana su ustaše iz Sunje opljačkale i zapalile selo Malo Krčev i zverski pobile 31 lice, među kojima i 11 dece, koje su bacili u zapaljene kuće.

19. januar

S položaja koje su posele na komunikaciji Dvor—Kostajnica 2. i 1. brigada dočekale oko 800 ustaša i Nemaca koji su išli iz Dvora. Nakon kratke ali žestoke borbe, u kojoj je pretrpio gubitke od 80 mrtvih i ranjenih, neprijatelj je pobegao u Dvor.

22/23. januar

Brigada je izvršila neuspeo napad na selo Graboštane kod Majura.

29. januar

Brigada je izvršila uspešan noćni napad na selo Praćno kod Siska. Ubijeno je 12, a ranjeno oko 20 ustaša i zaplenjena veća količina materijala.

3. februar

U rejonu sela Trnjana i Starog Sela 2. brigada je, posle sedmočasovne borbe, odbila napad ustaških i nemačkih delova i prisilivši ih da se povuku u Sunju i Komarevo. Neprijatelj je pretrpio gubitke od 20 mrtvih i 30 ranjenih. Iz 2. brigade su 4 borca poginula, a 12 ih je ranjeno.

7/8. februar

Brigada je obezbeđivala, od Siska i Capraga, napad 3. brigade na ustaško uporište Mošćenicu i likvidirala neprijateljeve snage koje su se iz Mošćenice probijale ka Sisku.

8—13. februar

Blokirajući Sisak i Capragu sa juga, brigada je danonoćnim borbama uspešno sprečavala povezivanje tih garnizona s neprijateljevim garnizonom u Petrinji.

21/22. februar

Posle kratke borbe jedinice brigade su zauzele ustaško uporište u selu Gušću (kod Sunje), ubile 3, ranile 1 i zarobile 51 ustašu i domobrana. Zaplenjeno je 20 pušaka i oko 3.000 metaka.

23/24. februar

Iz zasede kod sela Praćnog 1. bataljon brigade napao ustašku kolonu koja se kretala ka selu Mošćenici. Ubijeno je 8 ustaša i više njih je ranjeno.

1/2. mart

Brigada je imala zadatku da s pravca Sunje obezbedi napad 3. brigade na sela Donji Hrastovac i Graboštane. Zbog iznenadne pojave oklopnog voza na otvorenoj pruzi i nailaska našeg 3. bataljona i delova 3. brigade na minsko polje, akcija je obustavljena. Od eksplozija mina brigada je imala 19 ranjenih.

17—19. mart

Posle marša iz Starog Sela, pravcem Drenovac—Zirovac—Caglica, brigada se rasporedila na prostoriju sela Mutnika, Orozovića i Begovića Mehane.

21. mart

Sadejstvujući snagama 8. divizije NOVJ, 2. brigada 7. divizije je, u sklopu operacija 4. armije za oslobođenje Bihaća i Like, koje su počele dan ranije, otpočela osmodnevne borbe protiv delova 373. legionarske i 16. ustaško-domobranske divizije u širem rejonu Bihaća. Tokom dana brigada je oslobođila selo Izačić i gonila legionare i ustaše do predgrađa Bihaća.

22/23. mart

Jedinice 2. brigade forsirale su reku Unu i zauzele selo Pokaj, koje su branili delovi 373. legionarske divizije. Zaplenjena su 2 mitraljeza, 7 puškomitraljeza, 1 top, 60 motornih vozila i 60 konja, a zarobljeno 50 neprijateljevih vojnika.

23—25. mart

Brigada je blokirala Bihać sa istoka i sadejstvovala jedinicama 26. divizije NOVJ u čišćenju spoljnog obezbeđenja Bihaća.

26—30. mart

Druga i 3. brigada vodile su žestoke borbe protiv delova 104. nemačke »jeger« divizije, koja se probijala ka Bihaću. Posle žestokih dvodnevnih borbi za selo Brekavici, u kojima smo i mi i neprijatelj pretrpeli velike gubitke, naše jedinice su se povukle.

4. april

Druga brigada je oslobođila sela Dabar, Letinac i Lipice (kod Brinja), nakon što je, posle kratkih borbi, naterala ustaše da napuste ova mesta.

5. april

Posle žestokih borbi protiv delova 392. nemačke legionarske divizije i 13. ustaško-domobranske pešadijske divizije, 2. brigada je oslobođila Križpolje i još nekoliko sela oko Brinja.

6. april

Nastavljujući gonjenje delova 847. puka 392. legionarske divizije i 13. ustaško-domobranske pešadijske divizije brigada je, posle višečasovne borbe, oslobođila Brinje i odbacila neprijateljske snage ka Senju. U borbama od 4. do 6. aprila jedinice 7. divizije su ubile i zarobile 275 neprijateljevih vojnika i zaplenila 2 topa, 10 mitraljeza, 4 puškomitraljeza, 4 tankete, 7 kamiona i drugi ratni materijal.

10. april

Brigada je likvidirala delove 104. »jeger« divizije na brdu Celopeku i oslobođila Ličko Petrovo Selo.

11. i 12. april

Goneći na sever, preko Vaganca i Drežnika, delove 104. »jeger« divizije, brigada je 12. aprila oko podne iz pokreta napala nemačku moto-mehanizovanu kolonu na cesti Rakovica—Slunj. Uz podršku artiljerije i avijacije, brigada je, u višečasovnoj borbi, potpuno razbila ovu kolonu i njene ostatke gonila ka reci Mrežnici.

24. april

Otpočeo je žestok napad jedinica 7. udarne divizije na nemačke, ustaške i domobranske snage na području sela Toplica,

Lešća, Bosiljeva, Vukove Gorice i Mrzljaka. Do 29. aprila naše snage su prinudile neprijatelja da se povlači prema Karlovcu. Druga brigada je 29. aprila oslobođila Bosiljevo.

29. april

Po naređenju Generalštaba JA 4. korpus, u kome je bila i 7. banijska divizija, stavljen je pod komandu 4. armije.

1. maj

Po naređenju štaba 4. armije 2. brigada i druge jedinice 7. divizije prešle su reku Kupu i uputile se prema Kočevju u Sloveniji. Njene dotadašnje položaje preuzezeli su delovi 2. armije.

5. maj

Nakon pređenih 160 km, 7. divizija je stigla na položaje severoistočno od Ilirske Bistrice. Druga brigada je bila u rezervi divizije, u selu Koritnici.

Neprijatelj je u toku dana dva puta pokušao da se probije ka Pivki, ali je 7. divizija odbila njegove napade.

6. maj

Brigada je oko podne uvedena u borbu, na spoju 1. i 3. brigade. U toku 6. i 6/7. maja brigada je delom snaga napadala nemačke snage na pravcu sela Trnova i uspešno odolevala pokušajima Nemaca da se iz rejona Ilirske Bistrice probiju na sever.

7. maj

Završene su borbe za likvidaciju 97. nemačkog korpusa na području Ilirske Bistrice. Snagama operativne grupe 4. armija, u kojoj se nalazila i 7. udarna divizija, predalo se 16.000 nemačkih vojnika i oficira i nekoliko generala. Drugoj brigadi su se predali ostaci jednog nemačkog puka. U ovim borbama 7. divizija je ubila 311 i zarobila 834 neprijateljeva vojnika i oficira i zaplenila 55 mitraljeza, 5 teških minobacača, 5 topova, 601 pušku i mnogo druge opreme.

Pripremio
Dragan ŠUŠNJAR